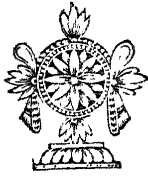
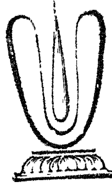
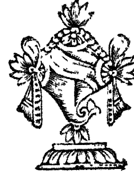
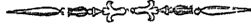
శ్రీః

శ్రీలక్ష్మీహయవదనః ప్రసీదతామ్.

శ్రీమద్రహస్యత్రయసారకారికా

సవ్యాఖ్యా

బెంగళూరు తులసీవనవాస్తవ్యైః

తూప్పల్ వెంకటాచార్యాః అండ్ సన్స్

ఇత్యేతైస్సమ్ముద్ర్యప్రకాశితః

1933.

శ్రీ శ్రియైనమః.

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

శ్రీమతే నిగమాంతమహాగురవేనమః.

శ్రీమన్నిగమాంతమహాదేశికవిరచిత, శ్రీమద్రహస్యత్రయసారస్థకారికాణామ్, శ్రీమదాత్రేయవరదాచార్యప్రణీత కారికాదర్పణమిత్యాఖ్యావ్యాఖ్యా.

ఉ-వే-కుప్పచ్చి,

శేషాద్ర్యాచార్యేణయథామాతృకంపరిశోధితా

బెంగళూర్ -మ-రా-శ్రీ-ఉ-వే-వి

పెన్షన్,అసిస్టెంట్,కమిషనర్,

బి.శ్రీనివాసఅయ్యంగార్యాణాంద్రవ్యసహాయేన

బెంగళూరు తులసీవనవాసినా,

తూప్పుల్ - వెఙ్కటాచార్యేణ,

శ్రీకృష్ణవిలాస ముద్రాక్షరశాలాయామ్,

సమ్యఙ్ముద్రాపితాసతీవిజయతేతరామ్.

శ్రీమన్నిగమాంతమహాదేశికావతార సంవత్సరస్య

౬౧౬-తారణసంవత్సరమ్-మకరమాసమ్.

౧౯౪౫.

ఏతద్గ్రంథస్యమూల్యమ్. ౦ - ౧౨ - ౦

శుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

౬- వదుపుటమ్ ౨౪-వదుపంక్తియిల్ సౌశీల్యాదేశ్చ వర్జన మతోనోక్తచోద్యావకాశఇతి ఎన్ఱిఅవిడత్తిల్ శీలకో శంగళిల్ సౌశీల్యాదేశ్చవర్జన మస్యథానుపాసిత గుణానా మనుభవే ముక్తౌసర్వగుణవిశిష్టస్య బ్రహ్మణఃపరిప్రాప్యతయా సర్వాసూపాసనాసు సర్వగుణవిశిష్టమిత్యుపాసనభేదః క్వాపి నస్యాదతోనోక్తచోద్యావకాశఇతి - ఎన్ఱిఅ అధికపంక్తికళ్ యిరుక్కిఅదు.

పుటమ్	పంక్తి	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౬	౪	స్వరూపగుణైః-	స్వరూపనిరూపకగుణైః
,,	౧౦	రస్మిన్పురుషో-	రస్మిన్లోకేపురుషో
,,	౨౪	స్వరూపస్య	స్వరూపవిశేషణస్య
౭	౧	స్వరూపం	స్వరూపప్రకారభేదం
,,	౧౨	ఉచ్యతేత్యంగి-	ఉచ్యతఇత్యంగి-
,,	౨౧	ప్రపరత్వా-	ప్రపత్వా
౮	౬	స్వరూపమత్రా	స్వరూపవత్రా
,,	౧౬	భానం	భావనం
౯	౧	శబ్దతయా	శాబ్దతయా
,,	౨	అర్థతయా	ఆర్థతయా
౧౦	౬	విరమం	విరామం
౧౧	౧	ముఖేనేవ	ముఖైనైవం
,,	౧౮	అపరా	పరా
౧౨	౧౧	ప్రయోజకతయా	ప్రయోజనకత్వయా
,,	౧౬	దిత్యాహ	దిత్యత్రాహ
౧౪	౨౨	లఘుదర్శకః	లఘుపర్వాండః
౧౫	౨౨	తిఇ	ఇతి
౧౬	౧౮	విరమా	విరామా

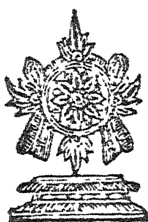
పుటమ్.	పంక్తిః	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౧౮	౧౨	నివర్ణతకా	నివర్తికా
౨౨	౧౩	విశేషాస్త	విశేషాస్తు
౨౭	౨౩	శణమ్	శరణమ్
౩౦	౪	అత్రతఏవ	అతఏవ
౩౨	౧	నతదంగి	నతదంగీ
౩౪	౧	న్యాయపదితి	త్రన్యాయాదితి
౪౦	౧౬	బ్రాహ్మణాంచ	బ్రాహ్మణానాంచ
౪౧	౧౪	ప్రతిపత్తినియతాశ్చ	ప్రతినియతాశ్చ
౪౪	౨౪	త్ఫలానుదయ	తత్ఫలానుదయ
౪౬	౧౧	సర్వ	ననుసర్వ
౪౭	౪	పశూమాలభేత	పశుమాలభేత
౫౨	౧౭	తత్స్వాధీకార	తత్స్వాధికార
౫౩	౧	ప్రపదన	ప్రపదనస్య
,,	౨	సిద్ది	సిద్ధి
౫౪	౩	మంత్రాశ్చ	మంత్రాంశ్చ
౫౫	౧౫	సాంఖ్యాయోగ	సాంఖ్యయోగ
౫౬	౧౪	ప్రతిబన్ధకతయా	ప్రతిబద్ధతయా
౫౭	౧౭	నియోగజనక	వినియోజన
,,	౨౩	అనన్యస్య	అన్యస్య
౫౯	౭	భగవతాఉక్తత్వా	భగవతాప్యదత్తత్వా
,,	౨౨	భగవతా	భాగవతా
౬౦	౬	తాదధీన్య	తాదధీన్య
,,	౨౦	యచ్ఛ	యచ్చ
,,	౨౧	దణం	రణం
౬౨	౧౬	శబ్గ	శబ్ద
౬౩	౯	విశేషత్వపరత్వ	విశేషపరత్వ
,,	౧౧	సన్నిహిద	సన్నిహిత
౬౫	౧	తిష్టంతే	తిష్ఠంతే

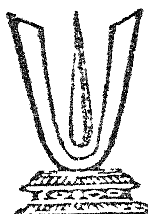
పుటమ్.	పంక్తి.	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౭౬	౧౭	వ్యుత్పత్త్యాసూపగమ	వ్యుత్పత్త్యభ్యుపగమేన
౭౭	౨౫	తేషాం] న	తేషాం
౮౦	౮	వాన్యాయ్యత్వా	వాన్యథా సేయత్వా
౯౪	౯-౧౦	క్త్వాపత్యయ	త్వాప్రత్యయ
౯౭	౨౦	కోలాహలమితి	కోలాహలఇతి
,,	౨౫	చిత్తాద్దే	చిత్తాద్యై
౯౩	౭	వర్ణానుష్ఠేయ	సర్వవర్ణానుష్ఠేయ
౬	౧౫	స్నానకల్పా యథాశక్త్యేష	స్నానానుకల్పా యథానశక్త్యేష
౯౯	౧౧	చారేత్	చరేత్
౧౦౦	౫	భగవదభిమత	భవదభిమత
,,	౬	ఇత్యతఆహ	ఇత్యాహ
,,	౧౬	శ్శనైశ్శనై	శనైశ్శనై
౧౦౨	౧౬	రూపం	స్వరూపం
౧౧౩	౧౭	హేతుక	హేతు
,,	౨౪	వచనమప్య	వచనమిత్యప్య
౧౧౪	౭	ముల్లఘ్య	ముల్లంఘ్య
,,	౧౨	ద్వేషిణో	ద్వేషిణే
౧౧౬	౩	కృత్వానుశాయాను	కృత్వానుతాపో
౧౧౮	౮	తత్ఫలభావే] తాపో	తత్ఫలభూతే
౧౨౩	౨	క్షమత్వేన	క్షమత్వే
౧౨౫	౧	బహునాం	బహూనాం

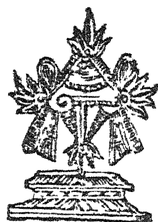

శ్రియైనమః

శ్రీ మ తే రా మా ను జా య న మః

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః

శ్రీమన్నిగమాంతమహాదేశికవిరచితాః

శ్రీమద్రహస్యత్రయసార కారికాస్సవ్యాఖ్యాః

శ్రీమా న్వేఙ్కట నాథార్యః కవితార్కిక కేసరీ ।
వేదాంతాచార్యవర్యోమేసన్నిధత్తాంసదాహృది ॥

ప్రణౌమిప్రణవస్యార్థౌ దంపతీజగతాంపతీ । నాభీ
పంకజనీడస్థ వేధఃక్రీరగిరోత్సుకౌ ॥ ౧ ॥ వందేహంనిగమాం
తార్య చరణాంభోరుహద్వయం । యద్రేణవోనృణాంముక్తి
నిర్మాణపరమాణవః ॥ ౨ ॥ విగాహేనిగమాంతార్య విష్ణు
పాదసముద్భవాం । రహస్యత్రయసారాఖ్యాం త్రిస్రోతసమ
కల్మషాం ॥ ౩ ॥ ఆత్రేయవరదాచార్య మస్మదాచార్యమా
శ్రయే । తత్సుతం శ్రీనివాసార్యం తారకంహృదృశామపి॥౪
ఆత్రేయం సుందరాచార్య మస్మదగ్రజ మాశ్రయే । సర్వజ్ఞ

స్సంప్రదాయంయో బాలిశం మామశిక్షయత్ ॥ ౫ ॥ ఆత్రేయశ్రీనివాసార్య సుతోఽహం వరదర్యకవిః । రహస్యత్రయసారస్య వ్యాచష్టే కారికాభిః క్రమాత్ ॥ ౬ ॥ జగతి నిగమచూడాచార్యవాచాం రహస్యం నిధిమివ జననాంధోఽనిర్భరాయస్సాహసిక్యాత్ । ప్రకటయితుమనార్ఘ్యే సంప్రవృత్తోఽస్మి యద్వా ప్రతినవ ఇవ తస్మై దేశికా దర్శయంతి ॥ ౭ ॥ ....*

తత్ర భగవాన్వేదాంతాచార్యో నిఖిల జగదుజ్జీవనాయ శ్రీమద్రహస్యత్రయసారాఖ్య మోక్షశాస్త్రం ప్రణినాయ- తత్ర చాసౌ ప్రథమమావశ్యకతయా గురుపరంపరా మాభగవత్తో నైయాం ప్రకాశ్యానాదికాలం సంసరతో జీవస్య కదాచిదీశ్వరసౌహార్ద యాదృచ్ఛిక సుకృతాది ప్రభావాద్యా దేశిక కరుణాకటాక్ష విషయత్వేన భగవత్ప్రాప్త్యుపాయాన్వయ సంభవ ఇత్యుపోద్ఘాతమారచయ్య గురూపసదనానంతరమపి బహువేదితవ్య ప్రమాణేషు సత్స్వపిసారతమాంశబోధాయ ప్రవృత్తిర్యుక్తేతి ప్రతిపాద్య శ్రీరామానుజ దర్శనేఽస్మిన్ ప్రతితంత్రసిద్ధాంతసిద్ధాన్ కాంశ్చిదసాధారణార్థాన్ సమర్థ్యైతద్దనుముముక్షూణా మవశ్యజ్ఞేయమర్థ పంచక మభిధాయచిదచిదీశ్వరస్వరూపాణి విశదీకర్తుం తత్త్వత్రయాధికారం ప్రాక్రమత - తత్ర తావజ్జీవస్వరూ పనిరూపణానంతర మచితో లక్షణం జ్ఞానాశ్రయత్వమిత్యుక్త్వా ప్రకృతికాలశ్శుద్ధసత్త్వం చేతి తస్య త్రైవిధ్యమభిధాయ శుద్ధసత్త్వస్య ప్రకృతికాలవన్న జడత్వమభ్యుపేతవ్యం తత్స్వయంప్రకాశత్వస్య ప్రమాణసిద్ధత్వాదిత్యుదీర్య తస్య స్వయంప్రకాశత్వే తత్సంసారిణా మప్యధునా ప్రకాశేతేత్యాశంకాయాం సర్వేషా మాత్మనాం స్వస్వరూపంధర్మభూతజ్ఞానంచ స్వయంప్రకాశత్వేపి స్వాశ్ర

యస్యైవభాసతే - అన్యేషాంతు జ్ఞానాంతర వేద్యం య థాభవతి తథా శుద్ధసత్త్వమపి నిత్యముక్తేశ్వ? ప్రకాశతేన సంసారిభ్యఇతి సమాధాయతస్య జ్ఞానాంతరవేద్యత్వేపి సర్వ జ్ఞభగవజ్జ్ఞానవేద్యాత్మ స్వరూపధర్మభూతజ్ఞానవదేవ స్వ ప్రకాశత్వ మక్షత మిత్యుపపాద్య తథా ప్యేక మేవ శు ద్ధసత్త్వం జీవస్యసంసార దశాయామ్ నప్రకాశతె ముక్తిదశా యాం ప్రకాశతఇతి విరుద్ధం - ఏకంప్రత్యేవ కాల భేదేన స్వప్రకాశత్వాస్వప్రకాశత్వ విరోధాభావేంచ స్వప్రకాశత్వ స్యకాదాచిత్కత్వేతస్యోపాధికత్వమేవ స్యాత్ -నతు,స్వా భావికత్వమితి శంకాద్వయమపిధర్మభూతజ్ఞాన ప్రతిబంధ్యా పరిహరన్ కారికారూపేణనిబధ్యదర్శయతి -*.........*

తత్త్వత్రయాధికారే.

ధియస్స్వయంప్రకాశత్వంముక్తౌస్వాభావికంయథా ।
బద్ధే కదాచిత్సంరుద్ధం తథాత్రాపినియమ్యతే ॥ ౧ ॥

ఇతి-అస్యార్థః-ధియః ధర్మభూతజ్ఞానస్య -స్వయంప్ర కాశత్వం, బద్ధే,జీవే,కదాచిత్సంరుద్ధం-కదాచిద్విషయాప్ర కాశనదశాయాంకర్మణాప్రతిబద్ధంముక్తౌముక్తిదశాయాం క దాచిదప్యసంరుద్ధ మిత్యధ్యాహృత్యయోజ్యం - ఇదముపలక్ష ణంముక్తౌవా, సంసారేవా, విషయప్రకాశన వేళాయాం స ర్వస్యామప్యసంరుద్ధమితిభావత్ -అతఏవస్వాభావికంయథా భవతితథా తేనప్రకారేణాత్రాపి శుద్ధసత్త్వద్రవ్యేపిస్వయంప్ర కాశత్వంనియమ్యతే-వ్యవస్థాప్యతె -ప్రతిబంధకకర్మాపగమ దశాయాం తస్యస్వయంప్రకాశత్వమన్యథా సంరుద్ధమితి వ్య వస్థాప్యతె - స్వప్రకాశత్వ మస్వప్రకాశత్వంచ యద్యప్యే కత్రనసంభవతి తథాపిధియఇవాస్యాపిస్వప్రకాశత్వమేవ కిం

తుప్రతిబంధకవశాత్కదాచిదసత్కల్పం వర్తతే, తస్మాత్
న్మణేరౌజ్జ్వల్యవద్వహ్నేర్దగ్ధృత్వవచ్చస్వాభావికమితిభావః-
ఏతేనకాదాచిత్కత్వాదస్వాభావికమితి శంకాఏకంప్రత్యే
వకాలభేదేనాపి స్వప్రకాశత్వతదభావసమర్థనం చానుపప
న్నమితిశంకాచనిరస్తా - నహి,మణివహ్న్యోరౌజ్జ్వల్యద
గ్ధృత్వేప్రతిబంధకకాదాచిత్కత్వమాత్రేణాస్వాభావికే-నవా
కాలభేదేనౌజ్జ్వల్యాదగ్ధృత్వేసమానాధికరణేఇతి ॥ ౧ ॥...
ఏవంచిదచితోర్నిరూపణానంతరం ఈశ్వరస్వరూపమపి పర
వ్యూహవిభవాంతర్యామ్యర్చారూపేణపంచధానిరూప్యతత్వ
త్రియమిదమవశ్యంముముక్షుభిరధికారిణామపిజ్ఞాతవ్యమేవ - అత్య
న్తోపయుక్తత్వాత్-నహి,యావంతశ్శాస్త్రార్థాస్తావతామపి
జ్ఞానేనభావ్యంనాప్యుపయుక్తాంశమపి పరిత్యజ్యతూష్ణీమవస్థాత
వ్యం - కిన్తూపయుక్తాంశానామవశ్యజ్ఞాతవ్యత్వమేవేత్యాహ-

తత్వ - ఉపయుక్తేషువైశద్యంత్రివర్గనిరపేక్షతా ।
కరణత్రయసారూప్యమితి సౌఖ్యరసాయనం ॥ ౨ ॥

ఇతి-అస్యార్థః-ఉపయుక్తేషుస్వాభిమతపుమర్థోపయుక్తేషువస్తు
షువైశద్యంసందేహాద్యపగమేననిర్మలజ్ఞానమితియావత్-నను
ధర్మార్థకామానామప్యభ్యర్హితత్వాత్తదుపయుక్తశా
స్త్రార్థానామపివిజ్ఞానమావశ్యకమేవేత్యతఆహ - త్రివర్గ
నిరపేక్షతేతి - త్రివర్గః ధర్మార్థకామాః -తదర్థం
మయాయతితవ్యమిత్యపేక్షారాహిత్యం-అతిహేయ(క్లేశ)
రూపత్వాదస్థిరఫలత్వాచ్చ - కింతు,మోక్షాపేక్షైవయుక్తా -
తదుపయుక్తాఏవశాస్త్రార్థాయావద్బుద్ధిబలంజ్ఞాతవ్యాః - న
నుమనసిమోక్షాతిరిక్తపురుషార్థకామనావిరహేపిప్రయోజ
నాంతరపర లౌకికపురుషానుసారాయవా ఖ్యాత్యర్థకంవాస

ర్వేపిశాస్త్రార్థాజ్ఞాతవ్యాఇత్యతఆహ - కరణత్రయసా రూప్యమితిమనోవాక్కాయా నామైకరూప్యంమనసి యదేవవ ర్తతే తదేవవాచా తదేవకర్మణా ప్యనుష్ఠేయంనతుడాం భికవదన్యథాన్యథాభవితవ్య మితిభావః - ఇత్యుక్తం త్రయం సౌఖ్యరసాయనం - సౌఖ్యహేతుభూతంరసాయనంశర్క రాదిసంయోగేనవిరచితమాస్వాద్యవస్తుయథాత్మప్రీత్యుప కల్పతే తథేతిభావః ౨ ॥*...*...*...*... *.... .*

ఏవంనిదచిదీశ్వరేషు నిరూపితేషుకస్సఈశ్వర ఇత్యపేక్షా యాం బ్రహ్మశివాదీనాం జీవత్వ కర్మవశ్యత్వాదినాఽనీశ్వర త్వం విష్ణోరేవేశ్వరత్వ మిత్యభిధాయ తదనుజీవస్యసాంసారి కసంగిషు దోషపర్యాలోచనయా సంజాత సంసారజిహాస స్య ముముక్షుత్వం భవతీత్యుక్త్వా తస్యచముముక్షోర్భక్తిప్ర పత్త్యన్యతరోపాయానుష్ఠానేన భావ్యమిత్యుపదిశ్య తదనంత రాధికారే - సచాధికారీద్వివిధః - సద్వారకప్రపత్తినిష్ఠో ఽద్వారకప్రపత్తినిష్ఠశ్చేతి ద్వైవిధ్యందర్శితం - కథమిదము పపద్యతే - సద్వారకప్రపత్తినిష్ఠఇతి - భక్తస్యప్రపన్న త్వాభావా దిత్యతాహ -

అధికారవిభాగాధికారే-

స్వతంత్రాంగప్రపత్తిభ్యాంప్రపన్నాఃప్రతావుభౌ।
ఫలసాధనభక్తిభ్యాంభక్తావపిచదర్శితౌ ॥ ౩ ॥

ఇతి -అస్యార్థః -ప్రపత్తిర్ద్వేధా -స్వతంత్రప్రపత్తి రం గప్రపత్తిశ్చేతి - భక్తిశ్చద్వేధా - ఫలభూతాసాధనభూ తాచేతి - తత్ర స్వతంత్రత్వం భక్తిమద్వారీకృత్య స్వయమే వాంగిభూతత్వమ్-తథాచ ప్రపన్నస్య స్వతంత్ర ప్రపత్తినిష్ఠ త్వాద్భక్తస్య చాంగప్రపత్తినిష్ఠతయా ఉభావపి ప్రపన్నావేవ

ప్రపన్నస్య ఫలభక్తిరన్యస్య సాధనభక్తిరిత్యుభౌచభక్తావపిదర్శి
తౌ - ప్రమాణవచనై రితి శేషః -

అథోపాయవిభాగః ఉపాసనప్రపత్తి సాధారణసామాన్య
లక్షణం సర్వవిద్యా సాధారణ సత్యత్వ జ్ఞానత్వాదిస్వరూప
గుణైస్తత్తద్విద్యాప్రతినియతతయా తత్రామ్నాతై ర్వసిష్ఠత్వ
ప్రతిష్ఠాత్వసంయద్వా మత్వాది విశేషగుణైశ్చ విశిష్ట బ్రహ్మ
విశేష్యకజ్ఞానవికాస విశేషత్వం సర్వవిద్యా సాధారణ్యేనోపే
యలక్షణంతుసమస్త కల్యాణ గుణ విభూత్యాది విశిష్టబ్రహ్మ
విషయానుభవ విశేషత్వమిత్యభిహితం - తత్రశంకా "యథా
క్రతురస్మిన్పురుషోభవతి-తథేతఃప్రేత్యభవ" తీతిన్యాయాత్-
యథోపాసనమేవ శాస్త్రేప్రాప్తిః ప్రసిద్ధా అత స్తద్విద్యా
ప్రతినియతగుణమాత్ర విశిష్టబ్రహ్మానుభవఏవ ఉపేయశబ్దార్థః
నతుసకలకల్యాణగుణవిభూత్యాదివిశిష్టతదనుభవఇత్యత్రాహ-

ఉపాయవిభాగాధికారే-

ఉపాసితగుణాదేర్యా ప్రాప్తావప్యబహిష్క్రియా ।
సాతత్క్రతునయగ్రాహ్యానాకారాంతరవర్జనం॥౪॥

ఇతి-అస్యార్థః - ఉపాసితస్య ఉపాసనే విశేషణ తయా వి
షయస్య గుణాదేః ఆదిశబ్దేన పర్యంకాదిస్థానపరిగ్రహః -త
స్యప్రాప్తావపియాఽబహిష్కృయా ప్రాప్య బ్రహ్మానుభవేపివి
శేషణతయాకోడీకారఇత్యర్థః సాఽబహిష్క్రియా త
త్క్రతునయః యథోపాసనన్యాయః - తేనగ్రాహ్యా తస్యవి
షయః - తత్క్రతున్యాయస్యఉపాసిత గుణాద్యవర్జనమేవ
ఫలంనత్వాకారాంతరస్య స్వరూపనిరూపకస్య సత్యత్వాది గు
ణపంచకస్య నిరూపితస్వరూపస్య సౌశీల్యాదేశ్చవర్జనమతో
నోక్తచోద్యావకాశఇతి ॥ ౪ ॥

అథ భక్తిప్రపత్తిస్వరూపం ప్రతిపాద్య తదనంతరం ప్రపత్తియోగ్యతామభిధాయ తదనుప్రపత్తేః పరికరానానుకూల్యసంకల్పాదీన్నిరూప్య తదనుసాంగప్రపదనస్య స్వరూపమాత్మసమర్పణ ఫలసమర్పణవిశిష్టం రక్షాభరసమర్పణమేవేత్యుపవిశ్య నేదంభరసమర్పణ మితరవిద్యాసాధారణమిత్యాహ-**

సాంగప్రపదనాధికారే-

ముముక్షుమాత్రసామాన్యంస్వరూపాదిసమర్పణమ్ ।
అకించనేభరన్యాసస్త్వధికోఽంగితయాస్థితః ॥ ౫ ॥

ఇతి-అస్యార్థః - స్వరూపసమర్పణమాదిశబ్దవివక్షితం ఫలసమర్పణంచ -ముముక్షుమాత్రసామాన్యం -సర్వముముక్షుసాధారణం అకించనేభక్త్యనధికారిణితు"ఆత్మాత్మీయభరన్యాసోహ్యాత్మనిక్షేపఉచ్యతే ,, త్యంగితయా ప్రధానతయా స్థితఃవిహితః-భరన్యాసః ఆత్మరక్షాభరన్యాసఅధికః - ఇతరవిద్యాపేక్షయాఅధికః-ఇతరవిద్యాసు స్వరూపఫలయోస్సమర్పణమేవప్రపత్తౌతుతదుభయవిశిష్టంభరసమర్పణమితినిష్కర్షః ॥౫

ముముక్షుమాత్రసామాన్యంస్వరూపాదిసమర్పణ మిత్యస్యవ్యావత్యర్థందర్శయన్ ముముక్షుప్రపత్తిష్వపి భరన్యాసానువృత్తించదర్శయతి - * ... ... *

సాంగ-అత్రరక్షాభరన్యాసస్సమస్సర్వఫలార్థినాం ।
స్వరూపఫలనిక్షేప స్త్వధికో మోక్షకాంక్షిణాం ॥ ౬ ॥

ఇతి-అస్యార్థః-అత్రప్రపరత్తౌరక్షాభరన్యాసస్సర్వఫలార్థినాం సమస్సర్వేషామకించనాధికారిణాం ప్రపత్తిమంతరేణ ఉపాయాంతరాశక్తత్వాత్-ప్రపత్తేశ్చ భరన్యాసాత్మకత్వాదితిభావః -మోక్షకాంక్షిణాంప్రపత్తౌతు స్వరూపఫలనిక్షేపఅధికః మోక్షహేతుసర్వవిద్యాసాధారణత్వాదితిభావః ॥౬॥

అథ "తేనసంరక్ష్యమాణస్య ఫలేస్వామ్యవియుక్తతా । శే
షవార్పణపర్యంతా హ్యాత్మనిక్షేపఉచ్యతే" ఇతిఆత్మనిక్షేపల
క్షణం నిక్షేపరక్షాయాముదాహృత్య తేనసంరక్ష్యమాణ
స్యతదేకశేషభూతస్యస్వరక్షణనైర్భర్యతత్ఫలస్వామ్య వియు
క్తతావిరూపోనిక్షేపఇతివచనార్థమపిసూచయిత్వాఇదంచా
త్రసమర్పణతత్త్వమితితతోఽతిరిక్తమేవాంగిస్వరూపమత్రాహ—

సాంగ— స్వనిర్భరత్వపర్యంతరక్షైకార్థ్యభావనం ।
త్యక్తరక్షాఫలస్వామ్యం రక్ష్యస్యాత్మభరార్పణం॥ ౭॥

ఇతి - అస్యార్థః - రక్ష్యస్యతదేకశేషస్యఆత్మభరార్ప
ణంనామ త్యక్తరక్షాఫలస్వామ్యం స్వనిర్భరత్వ పర్యంత రక్షై
కార్థ్యభావన మిత్యన్వయః - రక్షాయాః ఫలంరక్షాఫలం-
నిత్యకైంకర్యరూపం తత్రచ స్వామ్యమిదంఫలం మమేత్యభి
మానరూపం త్యక్తంరక్షాఫలస్వామ్యంయస్మిన్నితిబహువ్రీహిః
తాదృశంయత్స్వనిర్భరత్వ పర్యంత రక్షైకార్థ్యభావనం-
స్వనిర్భరత్వంనామ స్వస్యరక్షాయాం భరోనాస్తీత్యధ్యవసా
యః - తత్పర్యంతం తచ్ఛిరస్కంచ తద్రక్షైకార్థ్యభా
వనం ఆత్మస్వరూప తద్రక్షణభర రక్షణఫలేషు రక్షకస్య
భగవతఏవార్థత్వ భావనంతచ్ఛేషత్వ భావనం - "అ
హం మద్రక్షణభరో మద్రక్షణఫలంతథా । నమమ శ్రీపతే
రేవే త్యాత్మానంనిక్షిపేద్బుధః" ఇతిన్యాసదశకే ప్రయోగస్సూ
చితః - తత్రప్రయోగవాక్యే యథాస్వరూపాదిత్రికస్యస్వ
స్మిన్సంబంధ త్యాగేసతిశ్రీపత్యేకార్థత్వభావనంప్రతీయతే -
తథాత్రలక్షణవాక్యేపి త్రికస్యస్వసంబంధత్యాగః పరస్వత్వా
పాదనంచ క్రియతేనిర్భరత్వపదేనభరేస్వామ్యత్యాగః "త్యక్త
రక్షాఫలస్వామ్య" మితిఫలేస్వామ్యత్యాగశ్చదర్శితః - స్వరూ

పేస్వామ్య త్యాగ స్త్వాఘర్ణి ప్రమాణ వాక్యేపి శబ్దతయా అర్ధతయాచత్యాగత్రయంసమర్పణత్రయంచభావ్యం-ప్రసంగాత్సాంగప్రపదనస్వరూపంలిఖ్యతే-స్వామిన్నితఃప్రభృత్యానుకూల్యేనవర్తిష్యే ప్రాతికూల్యాన్నివృత్తోస్మి త్వమేవరక్షిష్యసీతివిశ్వసిమి - "అహమస్మ్యపరాధానా మాలయోకించనో గతిః - అతీవకృపణోహంత్వంమమగోపాయితాభవే" తిపంచాంగసహిత మిదమాత్మస్వరూపం తవైవాత్మరక్షాభరం త్వయిన్యస్యామి త్వమేవోపాయాంతర స్థానేతిష్ఠన్ తత్కార్యమ్ సాధయ - ఇతఃపశ్చాదస్మద్యతననిరపేక్షో భవానేవ రక్షతు తతస్తదంశే నిర్భరోహమస్మి రక్షాఫల స్వామ్యమపి శేషిణస్తవైవనమమ అస్మిన్సాంగప్రపదనే మమకర్తృత్వమపినఇదంప్రపదనమపిభవద్వశీకరణ మాత్రంఫలంప్రత్యవ్యవహితోపాయోపి నేత్యధ్యవసాయకరణం గురుపరంపరాను సంధాన పూర్వకమాచార్యోచ్చారణానూచ్చారిత ద్వయాదికరణ మంత్రవిశిష్టం సాఙ్గప్రపదనమితి ॥౭॥ ... ...*

అత్ర చానుకూల్యప్రవృత్తిప్రాతికూల్యనివృత్తిసంకల్పయోః ప్రపత్తికాలే సకృత్కర్తవ్యత్వేపితతఊర్ధ్వంయావజ్జీవం తయోరనువృత్తిరుపాయఫలభూతేత్యుక్తం నను తయోఃప్రపత్తిఫలత్వం నోపపద్యతే - తదప్రార్థనేపి క్వచిత్సంభవదర్శనాదిత్యత్ర యథాఅకృత్యకరణాదఃప్రారబ్ధదుష్కృతఫలత్వేన పశ్చాదపిసంభవః - తథాప్రారబ్ధసుకృతవశాదపిక్వచిత్తయోస్సిద్ధిరిత్యాహ - **********

సాంగ॥ ప్రవృత్తిరనుకూలేషునివృత్తిశ్చాన్యతఃఫలం ।
ప్రారబ్ధసుకృతాచ్చస్యాత్సంకల్పేచప్రపత్తితః ॥ ౮ ॥

ఇతి అస్యార్థః - ఫలంఫలభూతా కైంకర్యభూతా అను

కాలేషు ప్రవృత్తిః అన్యతః ప్రతికూలేభ్యో నివృత్తిశ్చ ప్రారబ్ధసుకృతాచ్చ స్యాత్ పునః స్వాత్మసంకల్పే చ నిరపాయకైంకర్యమేవ మే భూయాదితి ప్రపత్త్యనుష్ఠానదశాయాం సంకల్పే సతి ప్రార్థనే సతి ప్రపత్తిరేవ - అన్యథా ప్రారబ్ధసుకృతాత్స్యాదితి వివేకః ॥౮॥

ఏవం కృతసాంగప్రపదనస్య కృతకృత్యతయా మోక్షార్థప్రవృత్త్యాది విరమం స్వనిష్ఠాభిజ్ఞాన ముత్తరకృత్యాని చోక్త్వా ఫలరూపకైంకర్యమపి భాగవత కైంకర్య పర్యంతం కార్యమితి పురుషార్థకాష్ఠాం ప్రత్యపీపదత్ - తత్ర భాగవతానాం మిథశ్శేషిత్వం యేన తత్కైంకర్యస్య కార్యతేత్యాశంకాం మనసి నిధాయ తేషామపి శేషిత్వం భగవచ్ఛేషిత్వకాష్ఠాభూతం భగవానేవ స్వతంత్రస్వామిత్వాత్స్వబహుమతి పాత్రేషు భక్తేషు భక్తాన్ శేషతయా వినియుక్తేన కేవలం భగవత్ప్రీత్యతిశయ ప్రయుక్తమేవ భాగవతానాం శేషిత్వం - కింతు గుణైర్దాస్యముపాగత ఇతి గుణకృతదాస్యప్రతిసంబంధి శేషిత్వం చాస్తీతి ప్రతిపాదితం - అతో యథా భగవతో భాగవతాన్ ప్రత్యద్వారకం శేషిత్వం - ఏవం భాగవతముఖేన భాగవతాన్ ప్రతి సద్వారకమపి శేషిత్వమస్తీత్యాహ. ....*

* పురుషార్థకాష్ఠాధికారే. *

నిత్యం శ్రియా సమేతస్య భక్తైరాత్మవతస్సదా ।
సహాసద్వారకం చ స్యాచ్ఛేషిత్వం పరమాత్మనః ॥౯॥

ఇతి అస్యార్థః - శ్రియా రమయా నిత్యం సమేతస్య అవినాభూతస్య భక్తైస్సదా ఆత్మవతః జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి భక్తైరంతరాత్మవతః పరమాత్మనః భగవతశ్శేషిత్వం సహ అద్వారకశేషిత్వేన సహ సద్వారకం చ స్యాత్ - యథా దేవదత్తస్య గృహమిదమిత్యత్ర తత్పత్న్యాస్తదాత్మజానాఞ్చ శేషిత్వమవర్జనీయం-

ఏవమజస్రావినాభావాదత్యంతప్రీతివిషయలక్ష్మీముఖేనేవస్వా త్మతయాలక్ష్మ్యపేక్షయాప్యత్యంతప్రీతివిషయ భక్తజనముఖే నాపి శేషిత్వంపరిణాద్వ్యాపిభగవతస్సిద్ధ్యతీతిభావః ॥ ౯ ॥*

ఏవంభగవత్కైంకర్యంభాగవతకైంకర్య పర్యంత మిత్యు క్తం - తదపిశాస్త్రీయనియమేనైవ కర్తవ్యం -అన్యథాభగ వదప్రీతిరేవస్యాత్-తద్ధికైంకర్యంద్వివిధం-ఆజ్ఞానుజ్ఞారూపేణ- ఉభయత్రాపినియమావశ్యంభావఇతిప్రతిపాదయతిద్వాభ్యాం.

* శాస్త్రీయనియమనాధికారే. *

ఆజ్ఞానుజ్ఞావిభాగేన ద్వేధా శాస్త్రీయపద్ధతిః ।
నిగ్రహానుదయాయాద్యాపరాతత్తత్ఫలాప్తయే॥౧౦॥
అనుజ్ఞయాప్రవృత్తేపి క్రమకోపాదిసంభవే ।
ఆజ్ఞాతిక్రమదోషస్స్యాన్నియమోతోదురత్యయః॥ ౧౧ ॥

ఇతి - అనయోరర్థః - శాస్త్రీయపద్ధతిః శాస్త్రీయస్య కైంకర్యస్య పద్ధతిర్మార్గః - ప్రవృత్తిరితియావత్ -ఆ జ్ఞానుజ్ఞావిభాగేన ద్వేధా ఆజ్ఞాకైంకర్య మనుజ్ఞాకైంకర్యం చే తి ద్విరూపంఆద్యా ఆజ్ఞాకైంకర్యరూపా - శాస్త్రీయపద్ధతిః నిగ్రహానుదయాయ భగవన్నిగ్రహరూప ప్రత్యవాయానుత్పా దాయ అపరాఅనుజ్ఞాకైంకర్యరూపా - తత్తదనుజ్ఞాకైంకర్య పరికరతామ్నాతభగవన్ముఖోల్లాసమాత్రఫలకా ॥౧౦॥ అనుజ్ఞ యాప్రవృత్తేపికైంకర్యేక్రమకోపాదిసంభవే-క్రమస్యకోపఃక్ర మకోపః - అతిలంఘనంఆదిశబ్దేన దేశకాలవస్తుస్వభావాద్య తిలంఘనాని వివక్షితాని - తత్సంభవే తేషాం ప్రసక్తౌఆజ్ఞా తిక్రమదోషస్స్యాదాజ్ఞాతిలంఘనే యోదోషఃసదోషోత్రాపి స్యాదతోనియమశ్శాస్త్రీయనియమః- దురత్యయఃదులఁఘ్యః మాలాకరణాదావపిక్రమనియమః -ఏతదనంతరమేతత్కర్తవ్య

ఇతి మాలాకరణాదికం హి అశుచిదేశేన కర్తవ్యమితి దేశనియమః ప్రాతరేవ పుష్పార్జనం కర్తవ్యమితి కాలనియమః ధుత్తూరాదినా న కర్తవ్యమితి వస్తుస్వభావః అస్నాతేన న కర్తవ్యమిత్యత్రావస్థానియమ ఇత్యాదిశాస్త్రీయనియమో దురత్యయః - యద్యప్యనుజ్ఞాకైంకర్యం న ప్రత్యవాయ పరిహారార్థం తథాపి భగవచ్ఛాస్త్రవరాహపురాణాదివిహితస్య సాఙ్గస్యానుజ్ఞాకైంకర్యస్య క్రమాదిసహితస్యైవ ఉపదేశాత్తాదృశక్రమాతిలంఘనమప్యతిలంఘనపర్యవసన్నం శాస్త్రీయత్వావిశేషాదితిభావః॥ ౧౧॥

నను, భగవద్భక్త్యా భగవన్ముఖోల్లాసాయ క్రియమాణం కర్మ కైంకర్యశబ్దవాచ్యం అతోఽనుజ్ఞాకైంకర్యం ఫలాంతరం వినా భగవన్ముఖోల్లాసైకప్రయోజకతయా క్రియతే - అతస్తత్ర భక్తిరేవ నియోజికా న త్వాజ్ఞేత్యాదికం తు ప్రత్యవాయపరిహారార్థమనుష్ఠీయమాన మాజ్ఞామాత్రప్రయుక్త మాజ్ఞాకైంకర్యం తత్రాజ్ఞా వినియోజికా న భక్తిః - యదా చాజ్ఞాకైంకర్యం భగవన్ముఖోల్లాసాయ భక్త్యానుష్ఠీయతే - ప్రత్యవాయ పరిహారశ్చార్థాదేవ సిద్ధ్యతీతి చాతస్య ద్విరూపతా స్యాదిత్యాహ.**

శాస్త్రీయ- ప్రత్యవాయపరీహారే ఫలాంతరసమన్వితే ।
తత్రసంవలితం ప్రాహురధికారం విచక్షణాః ॥౧౨॥

ఇతి - అస్యార్థః - తత్ర నిత్యనైమిత్తికే ప్రత్యవాయపరిహారే ఫలాంతరసమన్వితే ఫలాంతరం ప్రత్యవాయపరిహారాతిరిక్తం తేన సమన్వితే భక్త్యాజ్ఞారూపవినియోజకయోః పృథక్త్వేపి శబ్దాంతరాభ్యాసాదికర్మభేదప్రయోజకప్రమాణవిరహాద్వాచకశబ్దైక్యాత్ కర్తృకాలాద్యభేదాచ్చ కర్మైక్యే సిద్ధే జీవనస్వర్గాద్యధికారభేదవిశిష్ట జ్యోతిష్టోమాదావివ సర్వథాపి త్ర వా ఉభయలింగాదితి నయేన ఉభయార్థమనుష్ఠీయతే - తత్రా

ధికారంసంవలితంవిచక్షణాః ప్రాహుః సకృదనుష్ఠితాదేవతస్మాత్ఫలద్వయసిద్ధేః అధికారద్వయస్య సంవలితత్వమితినకర్మభేదఇతి ॥౧౨॥ ....*

ఏవం సంవలితాధికారత్వాదేవ నద్విరనుష్ఠానం కామార్థమనుష్ఠితాదేవ తస్మాత్ఫలద్వయసిద్ధేః అధికారద్వయస్య సంవలితత్వమితి నకర్మభేదఇతి. ఏవంసంవలితాధికారత్వాదేవనద్విరనుష్ఠానం కామార్థమనుష్ఠితాదేవనిత్యసిద్ధిః - నతు, నిత్యాత్కామ్యసిద్ధిరిత్యభిప్రాయనాహ. ....*

శాస్త్రీయ-నిత్యకామ్యస్వరూపైక్యేవినియోగపృథక్త్వతః।
ఫలార్థంక్రియమాణేపినిత్యంభవతితంత్రతః॥౧౩॥

ఇతి-అస్యార్థః-నిత్యకామ్యస్వరూపైక్యేప్రాగుక్తరీత్యాప్రమాణసిద్ధేసతీతి శేషః - వినియోగపృథక్త్వతఃప్రత్యవాయ పరిహారార్థంఫలార్థమితిచవినియోగపృథక్త్వేనఫలార్థంకామ్యఫలార్థంక్రియమాణేపిసంధ్యావన్దనాదౌనిత్యంతంత్రతోభవతి ఏకస్మాదేవ ప్రయోగాత్ప్రత్యవాయపరిహారోపిభవతీత్యర్థః - న ఫలార్థమేకమనుష్ఠానం నిత్యార్థమన్యదనుష్ఠానమితి ఫలద్వయార్థంద్విరనుష్ఠానం ఏకస్య తూభయత్వే సంయోగ పృథక్త్వన్యాయేన దధ్నేంద్రియకామస్యజుహుయాదితిఫలార్థం దధ్నైవనిత్యాగ్నిహోత్రవత్కామ్యప్రయోగాదేవనిత్యసిద్ధిః- నతు, నిత్యాత్కామ్యసిద్ధిః ముముక్షోః ఫలాంతర కామనావిరహేణ కామ్యత్వమేవ సంప్రతినసంభవతీతి నతతః కామ్యఫలసిద్ధిర్నచైవం ప్రత్యవాయానుత్పత్తికామనావిరహే కామ్యాదపి ననిత్యసిద్ధిరితి వాచ్యం - నిత్యానుష్ఠానాభావస్య ప్రత్యవాయహేతుత్వేన తదభావాభావరూప నిత్యానుష్ఠానతో నాంతరీయకతయాఇచ్ఛావిరహేపితత్సిద్ధిరితిభావః. ॥ ౧౩ ॥

నన్యాజ్ఞాకైంకర్యవదనుజ్ఞాకైంకర్యస్యాపి కైంకర్యత్వావిశేషా
దకరణేప్రత్యవాయస్స్యాత్-శాస్త్రీయత్వావిశేషాదిత్యత్రాహ

శాస్త్రీయ-అనుజ్ఞామాత్రసిద్ధేషుకైంకర్యేషువిచక్షణైః ।
అకృతౌతత్ఫలాలాభోనతుదోషఇతీరితం॥౧౪॥

ఇతి అస్యార్థః-అనుజ్ఞామాత్రసిద్ధేషుమాలాకరణాదిషుకైం
కర్యేషువిషయేఅకృతౌతత్ఫలాలాభఏవ-నతుదోషఃప్రత్యవా
యఇతివిచక్షణైశ్శాస్త్రవిచక్షణైరీరితం॥౧౪॥............*
ఏవంప్రపన్నస్యశాస్త్రీయనియమముక్త్వాతస్యధీపూర్వోత్తరా
ఘప్రవృత్తిరేవనఘటతేయద్యపివాపూర్వదుష్కృతాద్ఘటతే-అ
పాయసంప్లవేసద్యఃప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ ।ప్రాయశ్చిత్తిరి
యంసాత్రయత్పునశ్శరణంవ్రజేదితిపునశ్శరణాగతిరేవప్రాయ
శ్చిత్తిరిత్యుక్తం-నను, నఖలుభాగవతాయమవిషయంగచ్ఛన్తీతి
శ్రవణా ద్బుద్ధిపూర్వోత్తరాఘప్రవృత్తావపి బాధకం నాస్తీతి
ప్రాయశ్చిత్తంకిమర్థ మిత్యాశంకాయాం యద్యపి యమవిష
యగమనంనాస్తి భగవన్నిగ్రహోజ్ఞాయతఏవ- కాణాభవం
తి అవిధేయపుత్రాభవంతీతి నిగ్రహఫలశ్రవణాత్తన్నిగ్రహాను
దయాయప్రాయశ్చిత్తిరభిమతేత్యభిహితం - ఏవంతథాకృ
తోపాయస్యాపి భగవన్నిగ్రహ విషయ పున స్సంసారిత్వా
పత్తిరిత్యత్రాహ -... ... ...*

* అపరాధపరిహారాధికారే *

నప్రాగ్వద్బుద్ధిపూర్వాఘేనచాత్యంతమనుగ్రహః ।
లఘుర్దండఃప్రపన్నస్య రాజపుత్రాపరాధవత్॥౧౫॥

ఇతి అస్యార్థః - బుద్ధిపూర్వాఘేసతి ప్రాయశ్చిత్తాక
రణేపి నప్రాగ్వదకృతోపాయ త్వావస్థాయాంధీపూర్వాపరా
ధే భగవతోయథా నరకపాతపర్యంతం నిగ్రహాదయస్త

థానేత్యర్థః - నచాత్యంతమనుగ్రహః - ధీపూర్వాపరహే తేషుకృతోపాయేషుభగవతోయథాప్రసన్నతాతథానేత్యర్థః - కింతర్హిభవతీత్యత్రాహ లఘురిత్యాది ప్రపన్నస్యలఘుర్దణ్డః కాణాభవంతీత్యాది రూపోనగురుః రాజపుత్రాపరాధవద్రాజపుత్రాపరాధే సప్తమ్యర్థేవతిః యథా రాజపుత్రేణధీపూర్వమేవద్రోహేకృతేపి నవధపర్యంతోదండః నాపిప్రాగ్వద్బహుమానః కింతు, భోగేన్యూనతాకరణం ఏవంప్రకృతేపీత్యర్థః - తస్మాత్ప్రపన్నస్య నపునస్సంసారిత్వప్రసక్తిరితిస్థితమ్-॥౧౫

అథభగవన్నిగ్రహఫలస్యలఘుదండాదేరపి ప్రసక్త్యభావాయ యథాబుద్ధిపూర్వాపరాధా నప్రసజ్జేయుః -తథాతన్మూలోన్మూలనాయ యతితవ్యం తన్మూలం చావివేకః శరీరాత్మవివేకాభావేహి అచిద్ధర్మాణాం స్థూలత్వ, కృశత్వ, జడత్వ, నాశిత్వాదీనాం పరమశేషిధర్మభూత స్వతంత్రత్వ, స్వామిత్వ,స్వనిష్ఠత్వాదీనాం చాత్మన్యారోపః - తతశ్చ పశుపుత్రాదౌ మమతాబుద్ధిః తతోర్థకామగ్రహః విష్టత్వాత్కామక్రోధలోభాదిభిఃపరిభవః - తతఃపరహింసాదికమిత్యర్థకామాపచారవిజృంభణం శాఖానుశాఖమితి తన్మూలభూతా వివేకనికర్తనాయవివేకాసిస్సంపాదనీయః - తతఏవ తేషాం నపునః ప్రరోహ ఇత్యాహ -

అప—అవివేకప్రభుత్వాదేర్నిదానస్యనివర్తనాత్।

అర్థకామాపచారాణామయత్నోన్మూలనంభవేత్॥౧౬॥

టీ- తత్వత్రయవివేకేనేత్యధ్యాహార్యం అవివేకస్య వివేకాభావస్య మోహస్య తన్మూలకప్రభుత్వాదేః స్వతంత్రత్వానన్యాధారత్వానన్యార్థత్వాహంకారాదిశబ్దేన ప్రాకృతధర్మాణాంజడత్వనాశిత్వాదీనాంచనిదానస్యాదికారణస్యనివర్తనా

చ్ఛిష్టంస్పష్టం - అతోవశ్యంవివేకినాభవితవ్యంతత్రాపిభాగవతాపచారాదతీవభేతవ్యంఏవంముక్తిఫలానియమఇత్యాదౌ కృతోపాయోపి రాజదారాపరాధ సదృశభాగవతాపచారలేశాదేవభ్రశ్యేదిత్యుపపాద్య భాగవతాపచారేసతి ఝడితి తత్క్షణత్షాపణేన శుధ్యేదిత్యభిధాయతథాచధీపూర్వోత్తరాఘే పునః ప్రపదనమేవప్రాయశ్చిత్తమితిస్థాపితం॥ ౧౬॥.............*

ననుకథమిదంనిరవధిషుకృతేషుచాగస్సుహూమతిరనుశయినీయదిస్యాత్తతః-వరదహృదయసేనసంశేమహేనిరనుశయధియోహతాహ్యైవయం-ఇతిక్షామ్యస్యహోతదభిసంధివిరామమాత్రాదితి చ అనుతాపాభిసంధివిరామాదీనామపి ప్రాయశ్చిత్తత్వాభిధానేన పునఃప్రపదనమేవనిష్కృతిరితిఘటత ఇత్యత్రాహ. *...*

అప — అనుతాపాదుపరమాత్ ప్రాయశ్చిత్తోన్ముఖత్వతః।
తత్పూరణాచ్చాపరాధాస్సర్వేనశ్యంతిపాదశః॥ ౧౭ ॥

ఇతి అస్యార్థః - అనుతాపాత్ జానన్నప్యహం లోభాదినా కథమిదమకరవంమౌఖ్యాదేవంకృతంభగవన్నిగ్రహస్యమహతఃపాత్రమాసంశిష్టగర్హాచాసీ దిత్యాదిరూపా దుపరమాదేవంవిధేషుదుష్కృత్యేషునకదాచిదుద్యోగోమయాకార్య ఇత్యభిసంధి విరమాత్ప్రాయశ్చిత్తోన్ముఖత్వతః - ప్రాయశ్చిత్తమద్యైవమయాకార్యమితి తదారంభసంవిధానాత్తత్పూరణాత్ప్రాయశ్చిత్తస్యనిర్వర్తనాచ్చసర్వేబుద్ధిపూర్వా అబుద్ధిపూర్వాగురవోలఘవశ్చాపరాధాఃపాదశోనశ్యంతి- ప్రథమద్వితీయాంశక్రమేణనిరవశేషంనశ్యంతీత్యర్థః ॥౧౭॥నన్వేకమేవప్రపదనంపాపానాంగురూణాం లఘూనాంచసర్వేషామపినిష్కృతిర్భవితుమర్హతి- తథాసతిగురుణిగురుప్రాయశ్చిత్తం లఘునిలఘ్వీతి స్మృతిర్నియుధ్యేత కించసర్వేషామేకమేవచేత్

ప్రాయశ్చిత్తం తదాలఘునానేనైవసర్వేషాంనివృత్తిసంభవేకిం తత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తసహస్రవిధానేనేత్యతఆహ.**

అపి—పూర్వస్మిన్వాపరస్మిన్వాకల్పేనిర్విణ్ణచేతసామ్।
నివర్త్యతారతమ్యేపిప్రపత్తిర్నవిశిష్యతే॥౧౭॥
ఏవమేవగురూణాంవాలఘూనామపివాగసామ్।
సకృత్ప్రపత్తిరేవైకాసద్యఃప్రశమకారణమ్॥౧౮॥

ఇతి॥ అత్రైకవాక్యంశ్లోకద్వయం ఆద్యేదృష్టాంతప్రదర్శనం-ద్వితీయే దార్ష్టాంతికస్యకథనం-పూర్వస్మిన్కల్పే పరస్మిన్వాబ్రహ్మకల్పేనిర్విణ్ణచేతసామ్సంసారఇతి శేషః-అకించనానాంనివర్త్యతారతమ్యేపినివర్త్యానాంపాపానాంతారతమ్యేపి సంఖ్యయాన్యూనాధికత్వేపిప్రపత్తిఃపూర్వకల్పప్రపత్త్యపేక్షయానవిశిష్యతే-సాతథైకాసతీబహూనాంనివర్తకాతథోత్తరకల్పప్రపత్తిరప్యేకైవసతీనివర్తకేతినవిశిష్యతే - పూర్వస్మిన్కల్పేనుష్ఠితాప్రపత్తిఃపరకల్పానుష్ఠితప్రపత్త్యపేక్షయా స్వల్పపాపనివర్తకాపరకల్పప్రపత్తిస్తుపూర్వప్రపత్త్యపేక్షయాభూయిష్ఠపాపనివర్తకేతినివర్త్యతారతమ్యేపిఏకరూపతయాసానివర్తకేతిసంప్రతిపన్నంఏవమేవతద్వదేవగురూణాంవాలఘూనాంవాఆగసామపరాధానామేకాభక్త్యాదిసహాయాసాపేక్షాసకృత్సకృత్ ప్రవృత్తిరహితాప్రపత్త్యంతరానపేక్షేతిభావః-ప్రపత్తిరేవపునఃక్రియమాణాప్రాయశ్చిత్తప్రపత్తిరేవప్రతిపదోక్తసహభావవ్యావృత్త్యర్థమేవకారః సద్యఃప్రయోగానంతరక్షణఏవనకాలాంతరేప్రశమకారణంనిశ్శేషవినాశహేతుః-అతఃప్రపత్తిమాహాత్మ్యాదేవ గురు లఘు సాధారణ్యేనధీపూర్వోత్తరాఘమఖిలమపినివర్తతఏవేతిభావః-అత్రవిశ్వాసాద్యభావవదధికారివిశేషవిషయంప్రాయశ్చిత్తాంతరవిధానమిత్యపిస్థితం॥౧౮॥

ఏవమపరాధపరిహారప్రకారముక్త్వా ప్రపన్నస్యానాసయోగ్యం స్థానవిశేషమప్యభిధాయ శరీర వియోగసమయే ప్రపన్నజీవస్య నిర్యాణప్రకారమప్యర్చిరాదికాంగతిమపిసవిస్తరముపాదాయ పరమపదే పరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవరూపపరమపురుషార్థ ప్రాప్తిమపి కథయిత్వా - లోకేషువిష్ణో ర్నివసంతి కేచిత్సమీపమస్యాపి చ సంశ్రయంతే । అన్యేతురూపం సదృశం భజంతే సాయుజ్యమన్యేసతు మోక్ష ఉక్తః ॥ మోక్షం సాలోక్యసారూప్యం ప్రార్థయే న కదాచన । ఇచ్ఛామ్యహం మహాబాహో సాయుజ్యంతవ సువ్రత ॥ ఇత్యాదిషు సాలోక్యసారూప్య సామీప్యసాయుజ్యశబ్దానాం శ్రవణాత్తత్ర పూర్వేషాం త్రయాణాం న మోక్షత్వం కింతు సాయుజ్యమేవ మోక్షస్సాయుజ్యంనామ సయుజోర్భావస్సయుక్త్వంచ ఏకస్మిన్ భోగ్యవస్తుని భోక్తృత్వేన యుగపద్వయోరన్వయః - తతోఽభౌ సయుజౌ సయుజోర్భావ స్సాయుజ్యం సప్రకారబ్రహ్మరూపభోగ్యవస్తుని బ్రహ్మ చ ముక్తశ్చ భోక్తారావన్వితౌ ఇతి తావుభౌ సయుజావిత్యభిహితం - ఏవంతర్హి "ఏతాసామేవదేవతానాం సాయుజ్యం సార్ష్టితాం సమానలోకతామాప్నోతీ"తి శ్రుతౌ సాయుజ్యసార్ష్టితాశబ్దౌ సహప్రయుక్తౌ తన్న సంభవతి-సాయుజ్యసార్ష్టితాశబ్దయో రేకార్థత్వాదష్టిర్హ్యశనం భోగ ఇతి సమానభోగత్వార్థకత్వాదుభయోరిత్యత్రాహ. *

పరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవాధికారే.

సాయుజ్యముభయోరత్ర భోక్తృత్వస్యావిశిష్టతా ।
సార్ష్టితా తత్ర భోగస్య తారతమ్యవిహీనతా ॥ ౨౦ ॥

ఇతి-అస్యార్థః - అత్ర పరమపదే ఉభయోర్ముక్తబ్రహ్మణోః భోక్తృత్వస్య పరిపూర్ణ బ్రహ్మరూపభోగ్యస్య అవివి.

క్షతా। అవైషమ్యంతత్ర సార్ష్టితాభోగస్య తారతమ్యవిహీనతా పరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవ రూపేభోగేతారతమ్యవిహీనతా అనుకూల్యాంశేవైషమ్యలేశవిహీనత్వం - యథాలోకేభోక్తృవ్య క్షీరాదేరవిశేషేపి కస్యచిదానుకూల్యాతిశయా దతిప్రీతిరూపసుఖమస్తిఅన్యస్యమందానుకూల్యా దల్పప్రీతి రూప మితివైషమ్యం దృష్టంతథా నప్రకృతె బ్రహ్మముక్తయో రానుకూల్యాంశే విశేషాభావాదితిభావః - తథాచసాయుజ్యాదస్యదేవ సార్ష్టిత్వమిత్యప్రసక్తిరితిస్థితమ్. ॥౨౦॥ ....*....*

—*కారికాదర్పణేఅనుశాసనభాగస్సమ్పూర్ణః.*—

—*అథస్థిరీకరణభాగః.*—

సిద్ధోపాయస్వరూపవిచారస్తావదుపక్రాంతః - తత్ర సర్వేశ్వరస్సర్వరక్షకస్స్వయమేవరక్షిష్యతీతి తూష్ణీమయత్నేన స్థితిరస్మాకం యుక్తాప్రపన్నమస్మాభిర్వ్యాపరితవ్యం - స్తనంధయోయథా స్తన్యార్థినాత్మసమర్పణాది స్వయత్నంకరోతి తథా సోస్వయత్నవిరహితస్తిష్ఠతు - యేనాథవంతోహి భవంతిలోకే తేనాత్మనా కర్మసమారభంతె - తేషాంహి కార్యేషు భవంతినాథా ఇత్యాదిషు నాథవతాం నిర్వ్యాపారత్వం స్వామినామేవరక్షణార్థం వ్యాపారఇత్యపిదృష్టమితివదతాం కేషాంచిదభియుక్తానాం వచనమన్యపరం తథాహి ప్రవృత్తివిధాయకశాస్త్రం దృష్ట్వాస్య స్వరక్షాభరస్యపశ్చాత్స్వరక్షణార్థవ్యాపారేణాన్వయః - పూర్వమపిస్వరక్షణార్థవ్యాపారోపిభగవదిచ్ఛాప్రవర్తితయాదృచ్ఛికసుకృతాది ద్వారకతయా భగవదధీనత్వేనత్వహస్వయమేవస్వరక్షణార్థవ్యాపారం కృతవానితి యుక్తమవస్థాతుమితి తత్పరం తద్వచనమిత్యాహ.

—*సిద్ధోపాయశోధనాధికారే.*—

యదర్థంతు కృతోన్యాసస్తదర్థం నపునః క్రియా ।
పూర్వమప్యపరాధీన ప్రవృత్తావస్యనాన్వయః॥౨౧॥

ఇతి- అస్యార్థః - యదర్థ మాత్మరక్షార్థం -న్యాసః - భరన్యాసః - కృతః - ముముక్షుణేతి శేషః - తదర్థం స్వరక్షణార్థం - నపునః - క్రియా వ్యాపారః -కర్తవ్యేతి శేషః - పూర్వమపి - భరన్యాసాత్పూర్వమపి - అపరాధీనప్రవృత్తౌ - స్వేచ్ఛాధీన స్వరక్షణార్థస్వాధీనప్రవృత్తౌ అస్య- ముముక్షోర్నాన్వయః - భరన్యాసాదూర్ధ్వం తావన్నిర్యత్నేన స్థాతవ్యమేవ - తతఃపూర్వంతు యద్యపి స్వరక్షణార్థంభరన్యాసా దావీశ్వరాధీనప్రవృత్తిరస్తితథాప్యపరాధీన ప్రవృత్తావనన్వయాన్నమమ కుతాపికర్తృత్వాన్వయ ఇత్యనుసంధానమేవ యుక్తమిత్యభియుక్తానాంహృదయం-అన్యథా తేషాంసర్వముక్తిప్రసంగః-ప్రపత్తిశాస్త్రాదివ్యాకులీచస్యాత్ యేనాథవంత ఇత్యాదివచనస్యాప్యన్యథైవార్థ ఇతి యోజ్యం॥౨౧

నను“ మామేకంశరణంవ్రజే ”త్యేకపదస్వారస్యాత్సిద్ధోపాయస్యోపాయాంతర నైరపేక్ష్యంస్పష్టంతత్ప్రపత్త్యనుష్ఠానేన విరుధ్యతే - భగవదేకోపాయత్వానుసంధానంహి ముముక్షోరావశ్యకం - ముముక్షుశ్చప్రపత్తౌప్రవర్తమానస్తముపాయత్వం బుధ్యతఏవేతి తద్విరోధః - కించాసావాత్మనికర్తృత్వమనుసందధానఃకథమీశ్వరఏవకర్తా నాహమస్మీత్యధ్యవస్యేత్ - అతస్స్వకర్తృత్వానన్వయ ఇత్యనుసంధానమేవయుక్తమితిపూర్వోక్తమప్యనుపపన్నమిత్యత్రాహ.***

సిద్ధో—స్వామీస్వశేషంస్వవశంస్వభరత్వేననిర్భరమ్।
స్వదత్తస్వధియాస్వార్థంస్వస్మిన్న్యస్యతిమాంస్వయం॥౨౨॥

ఇతి-అస్యార్థః - స్వామీ శేషీ స్వ శేషం స్వవశం స్వపర తంత్రం మాం స్వదత్తస్వధీయా స్వదత్తయా స్వకీయయాధియా స్వార్థం స్వప్రయోజనాయ స్వస్మిన్నాత్మని స్వయం స్వయ త్నైనైవ స్వభరత్వేన నిర్భరం యథాభవతి తథా న్యస్యతి. మను యథా నిర్భరత్వం భవతి తథా స్వభరత్వేన న్యస్యతి - భ రశబ్దాయం రక్షాభరార్థకః- స్వభరత్వేన స్వీకారాత్ - ని ర్భరం మాం న్యస్యతీతి వా యోజనా - స్వామీ స్వశేషమితి స్వరూప సమర్పణం స్వభరత్వేన నిర్భరమితి రక్షాభరస్య స్వార్థమితి ఫ లస్య ఆహత్య త్ర్యంశ సమర్పణం వివక్షితం - స్వార్థమిత్యనేన ఫలసంగత్యాగః స్వయం స్వస్మిన్ న్యస్యతీతి కర్తృత్వత్యాగః ని ర్భరమిత్యనేన రక్షాభరాంశస్య స్యాన్వయ ఉక్తః - స్వవశమితి స్వస్మిన్ స్వస్య స్వాతంత్ర్య విరహః భగవద్దత్తా బుద్ధిరపి నమదీ యా - కింతు తస్యైవేతి తత్ర మమతాత్యాగః స్వధియేతి సాచ ధీర్మనైవార్జితేతి దురభిమాన వ్యావృత్తయే స్వదత్తేతి - ఏవమ నుసందధాన ఏవ భరన్యాసమాచరతీతి న కించిదప్యవద్యం ॥ ౨౨॥

ఏవం నారాయణశబ్దార్థ గుణసంబన్ధమూలక సిద్ధోపాయ విషయక చోద్యనిరాసానంతరం తత్రైవ ద్వయే శ్రీమచ్ఛబ్ద ప్ర తిపాద్య శ్రీవిశేషణత్వ విషయ చోద్యమపి గుణవిశేషణత్వ ప్రతి బంధిముఖేన పరిహరిష్యన్ గుణానాం లక్ష్మ్యాశ్చ ప్రాపితత్వా నాం రక్షోపయోగం దర్శయన్ ప్రథమశ్లోకే గుణానాం విశే షణత్వం ప్రతిపాదయతి.............................*

సిద్ధో — భరస్వీకారరహితం రక్షాసంకల్పవర్జితం।
గుణాదికమిహోష్టం హి శరణ్యస్య విశేషణమ్॥ ౨౩॥

ఇతి - అస్యార్థః - భరస్వీకారరహితం రక్షాసంకల్పవర్జితం జ్ఞానశక్తికరుణాత్మకం సౌశీల్యవాత్సల్యాది గుణజాతం ఆవిశ్య

ష్టేపవిగ్రహావత్త్వంచ న్యాసవిద్యోపయోగితయా తత్ప్రమాణ సిద్ధం శరణ్యస్య భగవతః విశేషణమిష్టంహి అయమాశయః- జ్ఞానంతావద్భగవతస్స్వాశ్రితానాందోషగుణాద్యవధారణ ఉపయుజ్యతే-శక్తిస్తద్దోషనివర్తకత్వే కరుణానిరుపధిపరదుఃఖ ప్రహాపణేక్షమా అపరాధసహనే సౌశీల్యంపరత్వబుధ్యాఅనుప సర్పణీయత్వబుద్ధినిరాసే వాత్సల్యంస్వదోషానుసంధానేన స్వస్యరక్షానర్హత్వ శంకానిరాసే స్వామిత్వం స్వపదార్థ స్యాశక్య రక్ష్యత్వాధ్యవసాయేఏవమన్యేఽగుణాస్తత్తదుపకారముఖే నోపయుక్తాః ఎవంవిగ్రహోపితథాచ తత్తదుపయోగానుసారేణగుణాచేరిష్టంహి విశేషణత్వమ్ - అచేతనత్వాత్తురక్షాభరస్వీకారరక్షాసంకల్పానస్తఇతి.॥౨౩॥*——*——*

అథలక్ష్మ్యాభరస్వీకార రక్షాసంకల్పాగుణాద్యపేక్షయా అధికావుపయోగవిశేషాస్తఇతితస్యావిశేషణత్వేకా విప్రతిపత్తిరిత్యాశయాహ. ...*...*...*...*...*......*

సిద్ధో—ఐకరస్యజుషోశ్శ్రీదంపత్యోస్సర్వకర్మసు।
విశేషణవిశేష్యత్వం శ్రుతంకస్మాన్నరోచతే॥౨౪॥

ఇతి - అస్యార్థః - సర్వకర్మసుసృష్టిస్థితి సంహారాది లీలాసు మోక్షోపాయవిద్యావేద్యత్వే సర్వ ఫలప్రదానాదిషు చ ఐకరస్యజుషోః ఏకోరసః ప్రీతిర్యయోః తావేకరసౌతయోః భావః ఐకరస్యంతజ్జుషోః తత్సేవితఇతి తజ్జుషోఃభక్తానుగ్రహైకమత్యం ప్రాప్తయోః ఏతేనదేవ్యాఉపయోగవిశేషోమోక్షప్రదానే భగవదనుమంతృత్వ భరస్వీకర్తృత్వరక్షాసంకల్పాదిరూపోదర్శితః - శ్రుతంద్వయేశ్రీమచ్ఛబ్దేమతుప్ప్రత్యయ శ్రుత్యావగతం విశేషణ విశేష్యత్వం భగవతోవిశేష్యత్వమస్యాశ్చవిశేషణత్వం - యథా సపత్నీకవి

సవిస్తృతమాఙ్గయజతే రజాతి శుకోహాతిష్యాక్తే పత్న్యాస్త త్సహ కారిత్వే నోపయోగేన విశేషణత్వం తద్వా దితి భావః - కస్మాన్నోచ్యతే కస్మాన్నైతో౽శతత్కిం-ప్రమాణా భావా దుతమామేకమిత్యుక్త్వా సామైక్యవిరోధాత్ - ఆహోస్వి దుపయోగవిరహాత్ - నాద్యస్సానో లోకమమృతం దదాతు - శ్రియంవసానా అమృతత్వమాయన్ - యామాలంబ్య సుఖేనైవ దుస్తరం త్రిగుణోదధిం-నిస్తరంత్యచిరేణైవ వ్యక్తం ధ్యానపరాయణాః-అకళంకామృతాధారా జ్యోతిష్మత్యమృతావహా-అత్ర విద్యాచ దేవిత్వం విముక్తిఫలదాయినీ - భోగదాముక్తిదాయినీ త్యాదిప్రమాణగణదర్శనాత్ నద్వితీయః గుణానాం విశేషణత్వా భావప్రసంగాత్-నతృతీయః ఉపయోగస్యప్రాగేవదర్శితత్వా దితిభావః ॥౨౪॥ ... ... *

నను, తథాపి చేతనస్య విశేషణత్వం నక్వాపి వేదాన్తవిద్యాసు ప్రమాణసిద్ధం - అలౌకికధమస్యాపి శేషణత్వే వా చోయుక్తిరిత్యత్రాహ.——...——...——...—— *

సిద్ధా—ప్రతర్దనాదివిద్యాసు వేద్యేపి పరమాత్మని ।
అచేతనవదిచ్ఛామశ్చేతనంచవిశేషణమ్॥౨౫॥

ఇతి - అస్యార్థః - యంత్వం మనుష్యాయహితతమం మన్యసఇతి పృష్టంతం ప్రతర్దనం ప్రతీతం మామాయురమృతముపాస్స్వేతి ఇంద్రేణస్వశరీరక పరమాత్మోపాసనం హి విహితం - తాదృశప్రతర్దనాదివిద్యాసుపరమాత్మని వేద్యేపివిశేష్యతయా వేద్యేపి అచేతనవత్ప్రాణవదంతరాదిత్యవిద్యాదౌ ఆదిత్యమండలాది స్థానంఅచేతనమపి యథావిశేషణంఏవం చేతనమపీంద్రాదికం విశేషణమిచ్ఛామః - తద్వచ్ఛ్రియోపి విశేషణత్వేకింబాధకమితిభావః ॥౨౫॥........*

ఉక్తమర్థముపసంహరన్ ప్రపత్తివిద్యావేద్యత్వే దేవ్యా భగవత ఇవ కరణమంత్ర ప్రతిపాద్యత్వమపి హేతూకరోతి-

సిద్ధో—ఇత్థంప్రపత్తివిద్యాయాంతత్తన్మంత్రానుసారతః।
విభుఃపత్న్యాగుణాద్యైశ్చవిశిష్టోవిషయోత్రనః॥ ౨౬॥

ఇతి-అస్యార్థః - ఇత్థముక్తప్రకారేణ న్యాయోపబ్రహ్మణవచనైరత్రప్రపత్తివిద్యాయాంతత్తన్మంత్రానుసారతః-ఓమిత్యాత్మానంయుంజీతేతికరణమంత్రతయావినియుక్తప్రణవేపిఉకారోలక్ష్మీవాచక ఇత్యుభయోరాత్మహవిస్సంప్రదానత్వప్రకాశనం మూలమంత్రేపి ప్రణవార్థాన్వయస్య తుల్యత్వాద్ద్వయేచ కణ్ఠోక్తత్వాచ్ఛ్రీమన్నారాయణేత్యాదౌ శ్రీమత్వశ్రుతేః ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యం - విభుస్సర్వేశ్వరః - పత్న్యాగుణాద్యైశ్చవిశిష్టఏవనః అస్మాకంప్రపన్నానాంవిషయః - ప్రపత్తివిద్యావేద్యః - ఏవంశ్రీమన్నారాయణఏవ సిద్ధోపాయః నతు గుణవిగ్రహలక్ష్మీపృథక్కృతఇతిస్థితం॥ ౨౬

నను, కింతావత్సిద్ధోపాయత్వం ఫలసిద్ధేఃప్రాక్కాలేసిద్ధత్వే సత్యుపాయత్వంచేద్భక్తిప్రపత్త్యోరపీదం తుల్యమిత్యత ఆహ.

సిద్ధో—సమస్తపురుషార్థానాంసాధకస్యదయానిధేః।
శ్రీమతఃపూర్వసిద్ధత్వాత్సిద్ధోపాయమిమంవిదుః॥ ౨౭

ఇతి - అస్యార్థః - సమస్తపురుషార్థానాంధర్మార్థకామమోక్షాణాం సాధకస్యఏతేనఉపాయత్వప్రయోజకంసామర్థ్యమస్తీత్యుక్తం కార్యసాధనసమర్థత్వమపి నిష్కరుణత్వేవ్యర్థమిత్యతఆహ - దయానిధేరితి - దయోత్తంభక పురుషకారవిరహే పునస్సదోషఇత్యతఆహ—శ్రీమతఇతి పురుషకారత్వేనోపాయకోట్యన్వితత్వేనచ శ్రీవైశిష్ట్యం మతుపావివక్షితమితిభావః - పూర్వసిద్ధత్వాత్పురుషకృతేః పూర్వమే

వసిద్ధత్వాత్ - ఇమంశ్రీవిశిష్టం దయాదిగుణవిశిష్టంచ భగవం
తంసిద్ధోపాయంవిదుః ॥౨౭॥ ... ... *

భక్తిప్రపత్త్యాదీనాం పూర్వ సిద్ధత్వాభావాత్ పురు
షకృతిసాధ్యత్వేన సాధ్యోపాయ శబ్దవాచ్యత్వ మితివదన్
సాధ్యోపాయ ప్రయోజనమప్యాహ.

సిద్ధో—భక్తిప్రపత్తిప్రముఖంతద్వశీకారకారణం।
తత్తత్ఫలార్థిసాధ్యత్వాత్సాధ్యోపాయంవిదుర్బుధాః॥ ౨౮॥

ఇతి - అస్యార్థః-భక్తిప్రపత్తిప్రముఖం* -ప్రముఖ
శబ్దేనఉపాసనాప్రపత్తిభేదా వివక్షితాః తద్వశీకార కార
ణం - తస్యభగవతో వశీకారే కారణం తత్తత్ఫలార్థి
సాధ్యత్వాత్ - తత్తత్ఫలార్థి పురుషకృతిసాధ్యత్వాత్సాధ్యో
పాయంబుధావిదుః - భగవద్వశీకరణప్రణాడ్యా ఫలసాధన
త్వాత్ - ఉపాయత్వం తత్తదధికారి కృతి సా
ధ్యత్వాత్సాధ్యత్వమితిభావః ॥ ౨౮ ॥ ... .*

నను భక్త్యాదీనాం తద్వశీకారకారణత్వేపి భక్తిప్రపత్తివ
శీకృతస్యేశ్వరస్య లీలాప్రవాహిణికేన నిరోద్ధుం శక్యతే
కథంవాసత్యసంకల్పస్య స్వతంత్రస్య సంకల్పాస్సంసారప్రవ
ర్తితాః భ్రామయేయమిత్యాదిరూపాఃభక్త్యాదినానివర్తనీయా
ఇతి శంకాద్వయంశ్లోకద్వయేన పరిహరతి ... *

సిద్ధో - సాధ్యోపాయోత్తరంగేణసిద్ధోపాయస్య శేషిణః।
లీలాప్రవాహఃకారుణ్యప్రవాహేణనిరుధ్యతే ॥ ౨౯ ॥
తేనైవసర్వేలీయంతే సికతాసేతుబంధవత్।
స్వతంత్రస్యాపి సంకల్పాస్స్వకైంకర్యనిరోధకాః ॥౩౦॥

---

*భక్తిప్రపత్తిప్రముఖమిత్యత్ర ప్రముఖశబ్దేన కర్మయో
గాదిగ్రహణమితి శ్రీసారదీపికాయాంవ్యాఖ్యాతమ్

ఇతి— సిద్ధోపాయస్య శేషిణో లీలాప్రవాహస్సాధ్యోపాయోత్తరంగేణ భక్తిప్రపత్త్యాదిసాధ్యోపాయానుష్ఠానతః ఉత్తరంగేణలీలాప్రవాహాభిభావకశక్తేరేవతరంగశబ్దేనవివక్షితా-ఉద్గతస్తరంగోయస్యసతిప్రపత్త్యాద్యనుష్ఠానాదుద్భూతశక్తికేనేత్యర్థః - కారుణ్యప్రవాహేణ నిరుధ్యతేయథా సముద్రస్యచంద్రోదయానంతర ముత్తరంగస్య నదీప్రవాహనిరోధకత్వమితి భావః॥౩౭॥ తేనైవ కారుణ్యప్రవాహేణైవస్వకైంకర్య నిరోధకాః మోక్షప్రతిబంధకాస్సర్వే స్వతంత్రస్యసంకల్పాఅపిపూర్వం లీలాప్రవాహైర్నశ్యంతీత్యుక్తం - తేనసముచ్చయోపిశబ్దార్థః - స్వతంత్రస్యాపీతి విరోధసూచకోవా స్వాతంత్ర్యేసత్యపితదపిస్వాతంత్ర్యం కరుణాప్రవాహేణ దూరీకృతం సికతా సేతుబంధవల్లీయంతే యథా మహాప్రవాహేణ సైకతాస్సేతవోనశ్యంతితథేతిభావః ॥౩౮॥

నను, భగవానుపాయ ఇత్యుక్తం సచభక్తిప్రపత్త్యాది విరహేణ నఫలాయకల్పతె సర్వముక్తిప్రసంగాత్ - తథాచసాధ్యోపాయావశ్యకత్వే నాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం సాధ్యోపాయఏవప్రధానోపాయః కృతంసామాన్యకారణస్య భగవతః ప్రధానోపాయత్వాశ్రయణేనతత్రాహ-

సిద్ధో-ప్రసాదనస్యోపాయత్వేశాస్త్రీయేపిఫలంప్రతి।
కర్తృత్వావ్యవధానాద్వైస్సిద్ధోపాయప్రధానతా॥౩౯॥

ఇతి-అస్యార్థః - ప్రసాదనస్య ప్రసాదజనకస్య భక్త్యాదేఃఫలంప్రతి మోక్షాదికంప్రతి ఉపాయత్వేహేతుత్వేశాస్త్రీయేపి శాస్త్రవిహితేపి శాస్త్రంహియాగాదీనాంక్షణికానామపి వ్యాపారవత్తయా కాలాంతరభావిఫలజనకత్వబోధకం-తథేహాపీతిభావః - కర్తృత్వావ్యవధానాద్వైస్సిద్ధోపాయ

ప్రధానతా - ఇచ్ఛాపూర్వకకృత్యాశ్రయత్వ రూప కర్తృత్వా
త్యాశ్రయత్వాత్ - ప్రసన్నస్యభగవతః ఫలప్రాప్త్యవ్యవధా
నేన సాధకత్వాచ్చ సంకల్పాధీనసాధ్యోపాయత్వాచ్చ సిద్ధో
పాయస్యైవ ప్రధానతాయుక్తేతి యావత్॥౩౮॥ *

నను స్వతంత్రప్రపత్తినిష్ఠానాం భగవదేకనిష్ఠత్వం విశేషత ఉ
చ్యతే - తద్వ్యర్థం సిద్ధసాధ్యోపాయ నిష్ఠత్వస్యైవయుక్త
త్వాదిత్యత ఆహ-

సిద్ధో-స్వతంత్రన్యాసనిష్ఠానాంసిద్ధోపాయేపిధాస్థితిః।
ఊణా(పశ్చా)త్స్వయత్నవిరతిస్యక్త్యైప్రోక్తావిశేషతః॥౩౯॥

ఇతి అస్యార్థః-స్వతంత్రన్యాసనిష్ఠానాం-భక్త్యంగత
యావిహితప్రపత్తిరంగప్రపత్తిః తన్నిష్ఠాచాంభక్తానాంవ్యా
వృత్తయేస్వతంత్రపదం భక్తానాము పాయాంతర స్థానేభగ
వన్నివేశనాభావాచ్ఛక్తత్వాచ్చ ప్రపన్నానామివన భగవదేకో
పాయత్వ వరణేనస్వయత్నవిరతిరితిభావః - సిద్ధోపాయే వి
భౌ శేషిణిస్థితిః-పర్యవసానంతదేకనిష్ఠత్వమితియావత్-ఊణా
త్స్వయత్నవిరతివ్యక్త్యైప్రపత్త్యనుష్ఠాన ఊణాదూర్ధ్వం స
ద్యఏవస్వయత్నాద్విరతిః స్వవ్యాపార నివృత్తిః తద్వ్యక్త్యైత
త్ఖ్యాపనాయ విశేషతఃఅసాధారణ్యేన ప్రోక్తా పూర్వాచా
ర్యైరితి శేషః - అయంభావఃప్రపద్యమానేన సిద్ధోపాయేహి
భరన్యాసః కర్తవ్యః-పశ్చాత్తుతేననిర్భరేణభవితవ్యంనిర్భర
త్వంనామతదర్థంస్వస్యపునఃపునర్వ్యాపారానన్వయః తత్సి
ద్ధయేభగవదేకనిష్ఠత్వమాచార్యైః ప్రోదర్శి - అన్యథాభక్త
వత్స్వవ్యాపారేపి పునఃపునఃప్రవర్తేతేతిభావః॥ ౩౯ ॥

నన్వేవంభగవదారాధన గురుశుశ్రూషాది స్వవ్యాపారే

భో೯ఽపి కుతోఽనపిర మేదిత్యత్రాహ-

సిద్ధో—అతోఽయదర్థం స్వభరస్సిద్ధోపాయేనివేశితః।
తదర్థం శాంతయత్నోఽసౌసిద్ధోపాయం ప్రతీక్షతే॥౩౩॥

ఇతి అస్యార్థః-అతస్సిద్ధోపాయైక నిష్ఠత్వాభిధానాద్యదర్థం మోక్షార్థం స్వభరస్స్వరక్షాభరస్సిద్ధోపాయే భగవతినివేశితః-తదర్థం మోక్షార్థం శాంతయత్నః త్యక్తస్వప్రయత్నః అసౌముముక్షుః సిద్ధోపాయం ప్రతీక్షతే - తద్రక్షణావసరప్రతీక్షణమాత్రం కుర్వన్వర్తతే తేన త్వాజ్ఞానుజ్ఞాకైంకర్యానుకూలప్రయత్నపరాఙ్ముఖోఽపిభవేదితిభావః॥౩౩॥

నను భగవతో మోక్షం ప్రత్యసాధారణోపాయత్వమస్తి చేత్తదాసిద్ధోపాయత్వం వాచ్యం - తతస్తదేకనిష్ఠతాచ తదేవకుతః క్వచిత్తద్ధేతుత్వ శ్రవణం కాలాదిసాధారణ్యేన సామాన్యకారణత్వపరమిత్యత్రాహ.

సిద్ధో—ప్రపత్తేర్లక్షణేమంత్రేవిధౌవాక్యాంత శేషుచ।
భాష్యాదౌసంప్రదాయేచోపాయత్వంబ్రహ్మణిస్థితం॥౩౪॥

ఇతి అస్యార్థః - ప్రపత్తేర్లక్షణేఽనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకం - తదేకోపాయతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిరిత్యాదిప్రపత్తిలక్షణవాక్యే ప్రపత్తేమంత్రే ద్వయే - ఉపాయేగ్రహరక్షిత్రోశ్శబ్దశ్శరణమిత్యయం-వర్తతే సాంప్రతంత్వేష ఉపాయార్థైకవాచక ఇతివ్యుత్పాదిత శరణశబ్దోపశ్లేషాత్ - భగవచ్చరణయో రుపాయత్వ ప్రతిపాదకత్వం ద్వయస్యేతిభావః - ప్రపత్తేర్విధౌమామేకంశరణంవ్రజేత్యాదివిధాయకవాక్యే-వాక్యాంత శేష-గ్రసేత్ సంహారసమయే జగచ్చబదరాండవత్ - లీలయాయస్తు భగవాంస్తంగచ్ఛ శరణంహరి మిత్యాప్తోపదేశవాక్యే రాఘవం .

శరణంగత ఇత్యాదిషు వా భాష్యాదౌ ఉపపత్తేశ్చేతి సూత్రభా
ష్యే ప్రాప్యస్య పరమపురుషస్య స్వప్రాప్తయే స్వస్యైవోపా
యత్వోపపత్తేః నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేధయా న
బహునా శ్రుతేన యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా
వివృణుతే తనూం స్వామిత్యాద్యనన్యోపాయత్వ శ్రవణాత్ -
ఆదిశబ్దేన త్వత్పాదారవిందయుగళం శరణమహం ప్రపద్య ఇ
త్యనుష్ఠానప్రకాశక గద్యాదావిత్యర్థః - సంప్రదాయే చ
అకలంకితైనిత్యాది ద్రమిడ బ్రహ్మసంహితామూలకాభిరుపాయో
పేయత్వే తదిహ తవ తత్వం న తు గుణావిత్యాద్యాచార్యసూక్తి
భిర్విశదీకృత సంప్రదాయపారంపర్యే చ బ్రహ్మణి శ్రీమన్నారా
యణే ఉపాయత్వం ప్రధానోపాయత్వం స్థితం పర్యవసన్నం॥ ౩౪॥

నన్వథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా చోదనాలక్షణోऽర్థో ధర్మ
ఇతి కృతిసాధ్యాలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వం ధర్మత్వమితి సిద్ధ
త్వాత్ సిద్ధస్య భగవతో ధర్మత్వం దుర్వచం- అతః కృష్ణం ధర్మం
సనాతనమితి వచనవిరోధః యది చ సిద్ధస్య తస్య ధర్మత్వముచ్యతే
తదా ద్వాదశలక్షణ్యాం భగవతోపి ధర్మస్యాభిధానం స్యా
దిత్యత ఆహ.............................*

సిద్ధో-పూర్వసిద్ధస్య వేశాదేర్ధర్మత్వం యద్వదిష్యతే।
ఏవం తత్వవిదః ప్రాహుః కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్॥ ౩౫॥

ఇతి - అస్యార్థః - పూర్వసిద్ధస్య కృతేః పూర్వమే
వ సిద్ధస్య కృతిసాధ్యత్వాభావేపి దేశాదేస్సమేయజేత సాయం జు
హోతీత్యాది విహిత దేశకాలాదేః ఆదిశబ్దేన ద్రవ్యక్రియాగు
ణాదీనాం ధర్మత్వం స్థాపయిష్యతే ఇతి భట్టాచార్యోక్త ద్రవ్య
క్రియాగుణాదయోऽత్ర పరామృశ్యంతే - ధర్మత్వం కేవలమ
లౌకికశ్రేయస్సాధనత్వరూపం సతు కృతిసాధ్యత్వ విశేషితం గ్రా

రవాద్దేశాదావవ్యాప్తేశ్చేతిభావః-ఏవముక్తరీత్యా ఽలౌకికేష్ట సాధనత్వరూపధర్మలక్షణ సద్భావేనతత్త్వవిదః కర్మమీమాంసకవ్యతిరిక్తా వేదాంతార్థతత్త్వవిదః కృష్ణంసనాతనం అనాదిసిద్ధం ధర్మంప్రాహుః -అతఏవద్వాదశలక్షణ్యాం దేవతాకాండశిరస్కాయాం సాధ్యధర్మఇష్టాపూర్తాదిః - బ్రహ్మకాండేకృష్ణాఖ్యస్సిద్ధోధర్మఏవవిచారితః- అతఏవా థాతోధర్మజిజ్ఞాసేత్యారభ్యానావృత్తిశ్శబ్దాదిత్యంతం వింశతిలక్షణమేకం శాస్త్రమభ్యధాయితస్మాత్సాధ్యోపాయవశీకృతోభీష్టఫలప్రదఇతిస్థితమ్.॥౩౫॥... ... ...*

అథభక్తిప్రపత్త్యాది సాధ్యోపాయాపరిజ్ఞానే పరిజ్ఞాతోపి సిద్ధోపాయోకించిత్కరఇతి సాధ్యస్యోపాయస్య ప్రపదనస్యస్వరూపమవశ్యం విచారణీయమితి ప్రతిజ్ఞాయప్రపత్తేః కేచిత్త్రైవర్ణికాధికారత్వం వైదికవిద్యాత్వాదితి వదంతీతిపూర్వపక్షముత్థాప్యశూద్రాదినా నకర్తవ్యాసేతి విశేషనిషేధాభావేన ప్రపత్తింతాంప్రయుంజీతేత్యాదిసామాన్యవచనస్య త్రైవర్ణికపరత్వేన సంకోచానర్హత్వాత్ స్త్రీశూద్రాదీనామప్యధికారస్య శ్రీసాత్వతాదిషు కణ్ఠోక్తేశ్చత్రైవర్ణికత్వాత్రైవర్ణికత్వే న్యాసవిద్యాయాంనాధికారివిశేషణే ఇతి ప్రపత్తియోగ్యాధికారోక్తమేవస్మారయతి. *...............*

—*సాధ్యోపాయశోధనాధికారే-*—

అతస్త్రైవర్ణికత్వాదేర్భావోభావోపికస్యచిత్।
నాధికారఃప్రపత్తేస్స్యాదాకించన్యమనాశ్రితః॥౩౬॥

ఇతి - అస్యార్థః - అతస్సంకోచకాభావాత్ త్రైవర్ణికత్వాదేః బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యాన్యతమత్వాదేః ఆదిశబ్దేనపుంస్త్వాదివివక్షా-భావస్సద్భావః అభావోపి త్రైవర్ణికత్వ

త్వాభావస్య కస్యచిత్ప్రపిత్సోః ఆకించన్యమనాశ్రితరి ఆకించ
న్యేఅపర్యవసితస్యన ప్రపత్తేరధికారోనస్యాత్ త్రైవర్ణిక
త్వాభావోపి అధికారోనశూద్రస్యతదభావోప్యధికారోనకింతు
ఆకించన్యమేవఅధికారఇతిభావః॥ ౩౬ ॥

ఏవమధికారవిషయే శంకాక్షోభమపనీయప్రపత్తి స్వ
రూపవిషయే తావత్క్షోభంశమయితుంత్వమేవోపాయభూతో
మేభవేతిప్రార్థనామతిః -శరణాగతిరిత్యుక్తాసాదేవేస్మిన్ప్ర
యుజ్యతాం- అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకం-
తదేకోపాయతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిరితి క్వచిదు
పాయత్వప్రార్థనాయాఅంగిత్వంప్రతీయతే -నారాయణం
సలక్ష్మీకంప్రాప్తుంతచ్చరణద్వయం - ఉపాయఇతివిశ్వాసో
ద్వయార్థశ్శరణాగతిరితివిశ్వాసస్యక్వచిదంగిత్వం -నిక్షేపా
పర పర్యాయో న్యాసః పంచాంగ సంయుత ఇత్యాదా
వాత్మనిక్షేపస్య క్వచిదంగిత్వమితిప్రపత్తిస్వరూపవిషయే క్షో
భముత్థాప్య - అనేనైవతుమంత్రేణ స్వాత్మానం మయినిక్షిపే
త్ - మయినిక్షిప్తకర్తవ్యః కృతకృత్యోభవిష్యతి - ఆత్మా
త్మీయభరన్యాసో హ్యాత్మనిక్షేపఉచ్యతే - తేనసంరక్ష్యమాణ
స్య ఫలేస్వామ్యవియుక్తతా -కేశవార్పణపర్యంతాహ్యాత్మనిక్షే
పఉచ్యతే - న్యాసఃపంచాంగసంయుత - ఇత్యాది బహుప్ర
మాణబలాదాత్మనిక్షేపఏవాంగి ఇతరత్రాంగిత్వావదః ప్రా
ధాన్యద్యోతనార్థ ఇత్యుక్త్వాహవిస్సమర్పణ మేవహియాగ ఇ
త్యుచ్యతే - యాగఏవఖల్వంగీతథాచదేవతాముద్దిశ్యాత్మహ
విస్సమర్పణరూపోయం యాగఏవాంగీతి వైదికమర్యాదాను
గుణంచేత్యభిధాయ తదప్యాత్మస్వరూపసమర్పణం భక్త్యా
ద్యాపతివ్యాప్తం మోక్షవ్యతిరిక్తసకల ఫలార్థిప్రపత్తిష్వవ్యా

ష్టం - అతోనతదంగికింతు భరన్యాసఇత్యుక్తం ననుజ్యోతిష్టో మాదౌహవిస్సమర్పణేసతిరక్షాభరసమర్పణాభావాత్ - అ త్రాపితత్కర్మఘటమంగిత్వేనాద్రియత ఇత్యత్రాహ -

సాధ్యో-హవిస్సమర్పణాదత్రప్రయోగవిధిశక్తితః ।
ఆత్మరక్షాభరన్యాసోకించనస్యాతిరిచ్యతే॥ ౩౭॥

ఇతి-అస్యార్థః-అత్రప్రపత్తిప్రకరణే ఆత్మరక్షాభర న్యాసః అకించనస్యప్రపిత్సోః హవిస్సమర్పణాత్సర్వయాగసా ధారణాదతిరిచ్యతే అధికోభవతి-కుతః ప్రయోగవిధిశక్తితః ప్ర యోగవిధిసామర్థ్యాత్-ప్రయోగప్రకార విధాయకోవిధిః ప్ర యోగవిధిస్తావత్ - ఆత్మాత్మీయభరంసర్వం నిక్షిప్యశ్రీపతేః ప దే - ఉపాయం వృణులక్ష్మీశం తముపేయం విచింత్యచేతి - ప్రయోగవిధిస్తు హవిర్గృహీత్వాత్మరూపం వసురణ్యేతి మంత్ర తః - జుహుయాత్ప్రణవేనాగ్నౌ వచ్యుతాఖ్యేసనాతనే - అత్రవచనద్వయేఆత్మాత్మీయ భరస్య సర్వస్య నిక్షేప విధా నాద్యాగాంతరేషు భరన్యాసాభావాదితర యాగాపేక్ష యా త్రయాగేభరన్యాసోధికో భవతీత్యర్థః - యద్యపి ప్ర థమవచనే ఆత్మాత్మీయభరన్యాసః కంఠోక్తః - ద్వితీయేతున ప్రతీయతే - తథాపిప్రణవస్యాత్మ హవిస్సమర్పణేకరణ మం త్రతయావినియోగాత్ - తత్రచాకారవాచ్యే మకారవాచ్య స్య సమర్పణప్రతీతేః అకారస్తావదవరక్షణఇతి ధాతౌవ్యుత్ప న్నఇతిరక్షకేస్వాత్మానమర్పయామీతిస్వానుసంధానాద్రక్షక పదసామర్థ్యాద్రక్షాభరన్యాసఅర్థాద్వాచ్యఇతివదంతి॥ ౩౭ ॥

నను, ఆత్మరక్షాభరన్యాసః ప్రపత్తిరితిభవద్భిరుచ్యతే- శ్రీ రామమిశ్రాద్యైశ్చ స్వయత్ననివృత్తిరేవప్రపత్తిరితివర్ణ్యతే అతస్తద్విరోధఇత్యత్రాహ-

సాక్ష్యే– అత శ్శ్రీరామమిశ్రైర్భరన్యాసవివక్షయా।
స్వప్రవృత్తినివృత్త్యంశః ప్రపత్తిరితిలక్షితః ॥ ౩౮ ॥

ఇతి- అస్యార్థః - అతః పూర్వోక్తబహుప్రమాణైర్భరన్యాసఏవప్రపత్తిరితిస్థాపనాత్ శ్రీరామమిశ్రైర్భరన్యాస వివక్షయా భరన్యాస తాత్పర్యేణ స్వప్రవృత్తినివృత్త్యంశః స్వవ్యాపారనివృత్త్యంశః ప్రపత్తిరితిలక్షితః - అయమాశయః ప్రవృత్తిమాత్రత్యాగో జీవతో న శక్యః నాపి నిత్యనైమిత్తికాదికర్మత్యాగః - అలేపకమతావిశేషాపత్తేః కింతు భగవద్వ్యతిరిక్తేభ్య ఉపాయాంతరేభ్యో వ్యావృత్తిరితి వాచ్యం తాదృశ వ్యావృత్తిశ్చభగవదేకోపాయత్వం తస్మిన్న్యస్తభరత్వంవినానోపపద్యత ఇతిస్వవ్యాపారత్యాగో భరన్యాసవ్యాప్యో భవతి - యత్రస్వవ్యాపార త్యాగస్తత్రభరన్యాస ఇత్యేతద్వివక్షయా స్వయత్నత్యాగః ప్రపత్తిరిత్యుక్తమితి ॥ ౩౮ ॥

ననుభరన్యాసమంతరేణనిర్భరత్వపరపర్యాయస్వయత్ననివృత్తిర్నేత్యుక్తమ్ -తత్కథంభరన్యాసంవినాపిరక్షాపేక్షణమాత్రేణస్వయత్నవిరామోపపత్తిరిత్యాశంకాయాం తద్వ్యతిరేకే తద్వ్యతిరేకముపపాదయతి... ... ... *

సాక్ష్యే—అకృతేతుభరన్యాసే రక్షాపేక్షణమాత్రతః ।
పశ్చాత్స్వయత్నవిరతిర్న ప్రసిద్ధ్యతి లోకవత్ ॥ ౩౯ ॥

ఇతి అస్యార్థః - భరన్యాసేఅకృతే రక్షాపేక్షణమాత్రతః త్వామయంరక్షాభర ఇత్యనుక్త్వా కేవలం రక్షాపేక్షణమాత్రతో రక్షా మే భూయా దితి ఇచ్ఛామాత్రేణ స్వయత్న విరతిః పశ్చాన్నప్రసిద్ధ్యతిలోకవత్ లోకే హ్యనర్ఘరత్నమస్యామాపణే మహామన స్వేచ్ఛ్యైవత్వయారక్షణీయంతవైవాయంభర ఇతి న్యస్తభరః కశ్చిత్స్వవ్యాపారాన్నివర్తతే - నత్వన్యస్తభర స్స్వేచ్ఛామాత్రా

న్యాయ్యముపపదితిభావః ॥ ౩౯ ॥ ... ... *

ఏవం శ్రీరామమిశ్రాణాం స్వప్రవృత్తినివృత్తిరేవ ప్రపత్తి రితి లక్షణవాక్యస్య ఆత్మరక్షాభరస్త్వైవనమమతత్రాన్వయ ఇతిపరన్యాసేకృతే పశ్చాత్స్వయత్నవిరతివ్యంజనద్వారా ఆకించన్యప్రపన్నపమావశ్యకమితి తాత్పర్యం తథాచస్వవ్యాపారనివృత్తిరేవాకించన్యమితినిష్పన్నం భరతమునేశ్చ తదేకోపాయతాయాచ్ఞాప్రపత్తిశ్శరణాగతి రితి ప్రపత్తిలక్షణవాక్యస్య అప్రార్థితోనగోపాయేదితి ప్రార్థనమంతరేణ సమర్ప్యమాణంభరంనస్వీకుర్యాదిత్యావశ్యకాంగభూతాదుపాయత్వప్రార్థనాద్భరస్వీకారసిద్ధిరితి తాత్పర్యం స్యాత్ - ఆస్మాత్మీయభరన్యాసోప్యాత్మనిక్షేప ఉచ్యత ఇతి లక్షణవాక్యంతు బహుప్రమాణసహాయత్వాద్భూయసా న్యాయేన యథాశ్రుతభరన్యాసపరమితిత్రయాణాంలక్షణవాక్యానామేకార్థత్వసిద్ధయేస్వవ్యాపారత్యాగభరన్యాసయో ర్వ్యాప్యవ్యాపకభావఉపాయత్వప్రార్థనాభరన్యాసయోర్జన్య జనకభావోంగాంగిభావశ్చేత్యాసక్తిర్భూయస్స్యాత్ - అభేదవ్యపదేశసంభవేన లక్షణ వాక్యాన్యప్యేకవాక్యాని భవంతీతిత్రయాణామభేదవ్యపదేశప్రయోజకం సౌహృదమితి సూక్ష్మంజానన్నేవజ్ఞాతాభవతీత్యాహ. ... ... *

సాధ్వ్య-ఆకిఞ్చన్యభరన్యాసోపాయత్వప్రార్థనాత్మనాం।
త్రయాణాంసౌహృదంసూక్ష్మంయఃపశ్యతిసపశ్యతి ॥ ౪౦ ॥

ఇతి అస్యార్థః - ఆకిఞ్చన్యభరన్యాసోపాయత్వ ప్రార్థనారూపాణాముక్తలక్షణత్రయ ప్రతిపాదితానామఙ్గానాం సూక్ష్మం దుర్విజ్ఞానంసౌహృద మఙ్గాఙ్గిత్వవ్యపదేశప్రయోజకం యఃపశ్యతిసఏవపశ్యతి - ద్రష్టృకుశల ఇత్యాహుః - కేచిద

హామస్మ్యపరాధానామాలయోఽకించనోఽగతిః । త్వ మేవో
పాయభూతో మేభవేతిప్రార్థనా మతిశ్శరణాగతిరిత్యాకిఞ్చ
న్యోపాయత్వప్రార్థనయోరపి భరన్యాస రూపాంగిశరీరా
నుప్రవిష్టతయా తయోర్భరన్యాసస్యచ సౌహృదమత్యంతసా
మ్యంసూక్ష్మంపశ్యన్నేవపశ్యతీతివ్యాచఖ్యుః- తేషామయమా
శయః - ఆకించన్యనివేదనాభావే ఉపాయత్వప్రార్థనావిర
హేచ త్వమేవోపాయాంతరస్థానే నివిశ్యాకించనస్య మమత
త్తదుపాయాంతరసాధ్యమభీష్టం సాధయరక్షాభరస్త్వయినివే
శితః - ఇతఃపశ్చాదస్మద్యతననిరపేక్ష ఏవభవాన్ నిమమ
ర్థం సాధయత్వితివక్తు మనవకాశత్వాత్ - అత స్తదుభ
యసహితఏవ భరన్యాసః-గోప్తృత్వవరణముపాయత్వప్రా
ర్థనాదన్య దేవాంగభూత మితీదంతూపాయత్వ ప్రార్థన
మంగిశరీరాంతఃపాతీతి - పూర్వస్మిన్ వ్యాఖ్యానే అంగాంగినో
స్సౌహృదమభేదవ్యపదేశహేతురిత్యుక్తం - అస్మిన్ వ్యాఖ్యా
నేతు అంగిశరీరాంతః పాతినాంత్రయాణాం సౌహృదంతద్భే
తురితివిశేషః - అన్యేతు అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టఇతి భరత
ముని ప్రణీతలక్షణానుసారేణ సాంగప్రపదనాధికారాద్యశ్లో
కే అభీష్టేదుస్సాధే స్వతఇతరతోవాక్వచన తద్భరన్యాసం
యాచ్ఞాన్వితమభివదంతి ప్రపదనమితి ప్రార్థనమాత్రం నా
లం కింతుభరన్యసనమపి భరతమునిలక్షణే ప్రమాణాంతరావి
రోధాయ ప్రవేశ్యమితి పూర్వార్ధేన సూచయిత్వా శ్రీరా
మమిశ్రోక్తస్య వ్యాపారనివృత్తిరపి భరన్యాసానంతరభావిస్వ
నిర్భరత్వ పర్యవసన్నా నతూపాయాత్ ప్రాగపి తూష్ణీ
మ్భావరూపేతి ఇతఃపశ్చాదస్మద్యతన నిరపేక్షేణ భవతా స
మర్థ్యేనసాపర్థస్త్వితినతువిశేషంతమవిదురిత్యుత్తరార్ధేన

నైవస్ఫుటీకృతవా నాచార్యైః - అస్మిన్నంగిస్వరూపే-అహ
మస్మ్యపరాధానామాలయోకించనోగతిః-శరణాగతిరిత్యుక్త్యా
సాదేవేస్మిన్ప్రయుజ్యతామితివరదాచార్యలక్షణానుసారేణా
కించన్యమపిప్రవేశనీయమిత్యాహాత్యలక్షణ చతుష్టయస్యాప్యై
కకంఠ్యంసిద్ధంఇదంచఆకించన్యం కర్మయోగాదిభ్యో శక్త్యా
వ్యావృత్తిరూపం ప్రపదనప్రాక్కాలీన మభిప్రైదుస్సాధఇతి
పూర్వార్ధేవ్యక్తం ప్రపదనానంతరం స్వరక్షణార్థ వ్యా
పారేభ్యో భరన్యాసాదిభ్యోపి వ్యావృత్తిరూపం ఆకించన్యం
తు శ్రీరామమిశ్రై స్స్వవ్యాపార నివృత్తిరితి శబ్దాంతరేణ
వ్యాహృతంస్వనిర్భరత్వ పర్యవసానమన్యదేవోత్తరార్ధేన
వ్యక్తంఏవమాకించన్యద్వయంశ్రీటీకాకారేవరదాచార్యశ్రీరామమి
శ్రైలక్షణద్వయమపిసంగ్రహీతంభవతీత్యుక్తం-నన్వధికారరూ
పమాకించన్యమంగిశరీరేప్రవేశ్యమితికథముచ్యతే- అధికారాద
తిరిక్తమేవహ్యంగిస్వరూపంవక్తుముచితంకించ శేషశేషిభావజ్ఞా
నముపాయానుష్ఠానాత్ ప్రాగేవ శాస్త్రజన్యమితి సంప్ర
తిపన్నం శేషత్వజ్ఞానమేవ హ్యాత్మనిక్షేపః నచాయమాత్మాత్ర
నైవేత్యాకారకః- తథాచ శేషత్వజ్ఞానమేవాంగీతిభవతామనభి
మతమేవసిద్ధ్యేత్ - అపిచ గోప్తృత్వవరణమంగ మిత్యవివా
దః - తచ్చోపాయత్వప్రార్థనా నాతిరిచ్యతఇతిఅంగస్య
తస్యకథమంగిత్వవాద ఇత్యతఆహ - ఆకించన్యభరన్యాసే
త్యాది అధికారరూపమాకించన్య మేవాంగితామాపద్యతే -
తథాపి తత్స్వరూపస్యైవాధికారతా ముక్తతామనుసంధీయ
మానస్సదంగిశరీరేప్రవేశ్యతాంఏకస్య స్వరూపస్యత్వానుసం
హితత్వావస్థాభేదేన ద్వ్యాత్మకత్వాభ్యుపగమేనా నానిః -
అత్రశ్లోకే భరన్యాసశబ్దేనభరన్యాసాంశభూతాత్మనిక్షేపాగ్ర

హ్యతె యద్యపి శేషత్వజ్ఞానం శాస్త్రాదేవజాతం తదేవాత్మ నిక్షేపరూపంచ తథాపి శాస్త్రజన్యం శేషత్వజ్ఞానం సర్వస్యా ధికార మన్యదేవ ఇదంతు శేషత్వజ్ఞానం రక్షాభరన్యాసఫలసమర్పణ విశిష్టవేషేణాంగపంచకాన్వితత్వ వేషేణచాంగి. స్వయమేవేప్యన్వేతి - యథాస్వర్గకామఏకఏవ కర్తృత్వేన క్రియాంప్రతి శేషతాం భోక్తృత్వేనతాంప్రతిప్రధానతాంచాను భవతి-యథాచైకఏవభగవాన్ చిదచిద్విశిష్టవేషేణ జన్మలయాదికమనుభవన్ స్వరూపేణ నిత్యతాంచానుభవతితథాత్రాపినవిరోధః ఉపాయత్వవరణ గోప్తృత్వ వరణయోశ్చ స్ఫుటఏవభేదః-ఉపాయత్వస్యచేతనాచేతనసాధారణ్యాత్ - గోప్తృత్వస్యచేతనైకాంతత్వాత్-అతస్త్రయాణామంగిస్వరూపానుప్రవిష్టానామాకించన్యాత్మ నిక్షేపోపాయత్వ ప్రార్థనానాం స్వస్వప్రతిసంబంధిభి రధికారగతాకించన్య శాస్త్రజన్య శేషత్వజ్ఞాన గోప్తృత్వ వరణైః స్సాహ్యదం జానన్నేవ కోవిద ఇత్యర్థ ఇత్యాహుః. ॥ ౪౦ ॥ ....

అథాత్మనిక్షేప శేషత్వజ్ఞానయో రేకత్వేప్యవస్థాభేదాదుభయత్రానుప్రవేశ ఇత్యుక్తంతత్కిమర్థ ముభయత్రాన్వయే ప్రయోజనాభావాదిత్యత్రాహ.* ... ...

సాధ్యో- జితకౌస్తుభచార్యస్యసమ్రాజస్సర్వపాప్మనాం।
శిష్టంహ్యాత్మాపహారస్యనిష్కృతిస్స్వభరార్పణమ్॥౪౧॥
పర శేషత్వధీమాత్రమధికారవిశేషకమ్।
పశ్చాదాత్మాపహారస్యనిరోధాయచకల్పతే॥౪౨॥

ఇతి - అనయోరర్థః - స్వభరార్పణం -స్వరక్షాభరార్పణం - స్వరూపఫలసమర్పణ గర్భం కర్తృజిత కౌస్తుభచార్యస్యజితంకౌస్తుభచార్యం యేనతతోపికౌస్తుభచార్యా

దప్యతిశయితమాత్మస్వరూప చౌర్యమచేతనా దస్వప్రకాశా
త్కౌస్తుభాదపి అతిశయితో హిజీవో(స్త్ర)భూషణాధ్యాయ రీ
త్యా భగవతో హృదయంగమ మాభరణం భవతితథా రూపే
చజీవేఅహం మేఇతి ప్రతిసంధానరూపమాత్మాపహారచౌర్యం
కౌస్తుభచౌర్యమతిశేత ఇతిభావః-సర్వపాప్మనాం సమ్రాజః
సార్వభౌమస్య తేషామాదికారణస్యేత్యర్థః-యోన్యథాసం
తమాత్మాన మన్యథా ప్రతిపద్యతే - కింతేననకృతంపాపంచో
రేణాత్మాపహారిణేతి స్మరణాన్నిష్కృతిః ప్రాయశ్చిత్తం శి
ష్టంహి విహితంహిమామేకం శరణంవ్రజ - అహంత్వాసర్వ
పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామీత్యాదిప్రమాణశతప్రసిద్ధిమభివ్య
నక్తిహిశబ్దః - అయమాత్మాత్వవైవాస్యరక్షాభరశ్చత్వవైవత
త్ఫలస్వామ్యంచ తవైవేత్యంశత్రయ సమర్పణాత్మకమిదమా
త్మస్వరూపాదిత్రయస్యాన్యదీయత్వ మదీయత్వాది భ్రమనివ
ర్తనాయాలమితిభావః॥౩౮॥తథాచాగిస్వరూపప్రవిష్టాత్మని
క్షేపరూపశేషత్వజ్ఞానప్రయోజనమాత్మాపహార దోషనివర్త
నమితిశబ్దస్వరసత్వకృత్యకేవలశాస్త్రజన్యశేషత్వజ్ఞానస్యప్రయో
జనద్వయమాహ-పరశేషత్వేత్యాది పరశేషత్వ ధీమాత్రంపర
శేషత్వజ్ఞానమాత్రం-మాత్రించాత్రభరన్యాసబహిర్భూతత్వం
వివక్షితం-అధికారవిశేషకం భగవత్కైంకర్య కామనాయా
స్స్వర్గకామనాయాఇవాధికారరూపాయావిశేషకం సంపాద
కం శేషత్వజ్ఞానాభావేతత్కైంకర్య కామనాయా అనుత్పాదా
త్పశ్చాద్భరన్యాసానంతరం ఆత్మాపహారస్య నిరోధాయఅను
త్పాదాయచకల్పతే సమర్థంభవతిచకారః పూర్వకాలీనాధి
కారవిశేషకత్వసముచ్చయద్యోతకః-తథాచశేషత్వజ్ఞానస్యో
పాయాత్ప్రాగధికారసంపాదనంపశ్చాచ్చాత్మాపహార దోషా

సుత్పాదకత్వం చేతిద్వయంప్రయోజనం ॥౪౨॥ ...　　...

నను, జ్ఞాత్వా దేవంముచ్యతే సర్వపాశైస్తమేవంవిదిత్వాతి మృత్యుమేతీతి జ్ఞానమేవ మోక్షసాధనం విహితమ్ — అతశ్శేషత్వజ్ఞానమేవ మోక్షాయాలంకింభరన్యాసేనేత్యత ఆహ.***

సాధ్యో—జ్ఞానాన్మోక్షోపదేశోహితత్పూర్వోపాసనాదినా।
ఉపాసనాదిరూపాద్వాజ్ఞానాన్మోక్షో వివక్షితః॥౪౩॥

ఇతి — అస్యార్థః — జ్ఞానాన్మోక్షోపదేశః తత్పూర్వోపాసనాదినా తత్పూర్వంశాస్త్రజన్యజ్ఞానపూర్వకంతదుపాసనాదికంచ తేనద్వారేణేత్యర్థ్యాహారః ఉపాసనాదికం ద్వారీకృత్యజ్ఞానం మోక్షసాధనమిత్యుపదిశ్యత ఇతిభావః — ఉపాసనాదిరూపాద్వాదిశబ్దేన ప్రపత్తిరుచ్యతే — భక్తిప్రపత్తిరూపాద్వాజ్ఞానాన్మోక్షో వివక్షితః — అన్యథాభక్తిప్రపత్తివిధానవైయర్థ్యాపత్తిః — వాక్యార్థజ్ఞానపదవిధేయజ్ఞానవాదప్రసంగశ్చభక్తిప్రపత్తివిధానానభ్యుపగమే భాష్య గీతాభాష్యాదివిరోధశ్చతస్మాన్న శేషత్వజ్ఞానమాత్ర మంగీకింతు తద్ఘటితమాత్మరక్షాభరార్పణమితి స్థితం॥౪౩॥ ...　　...

శేషత్వజ్ఞానమాత్రస్యప్రపదనత్వే బాధకాంతరమప్యాహ—

సాధ్యో—వాక్యమాత్రేణసిద్ధత్వాత్సిద్ధోపాయఇహోచ్యతే।
ప్రపత్తిరితివాదస్తువిధినాత్రవిహన్యతే ॥౪౪ ॥

ఇతి — అస్యార్థః — ఇహ ప్రపత్తిప్రకరణే శేషత్వజ్ఞానమిత్యధ్యాహార్యం—వాక్యమాత్రేణ సిద్ధత్వాచ్ఛేషత్వజ్ఞానం భగవానివ సిద్ధోపాయఉచ్యతే—కృతిసాధ్యత్వం మాత్రపదవ్యావర్త్యం—యద్యకృతిసాధ్యత్వేసతి ఉపాయత్వమస్యస్యాత్తదాహి తస్యసాధ్యోపాయత్వ ముచ్యేత నహీదం శేషత్వజ్ఞానం కృతిసాధ్యం — అత్ర శేషత్వజ్ఞానే ప్రపత్తిరితి వాదస్తు

విధినాకృతి సాధ్యత్వాభిధాయినావిధినా విరుధ్యతే - వా
క్యమాత్రసిద్ధత్వేన కృతిసాధ్యత్వవిరహాద్భగవానివ తచ్ఛేష
త్వజ్ఞానంచ సిద్ధోపాయ ఇతి కామముచ్యతాం -ప్రపత్తిరితివా
దస్తుతద్గోచరో విధినాకృతిసాధ్యత్వాభిధాయినా విరుధ్యత ఇ
తిభావః-అత్రసిద్ధోపాయఇహోచ్యతామితిసమ్యక్ప్రోక్తః॥౪౪॥

ఏవంసిద్ధోపాయ సాధ్యోపాయవిషయంఏకదేశినాంవ్యా
మోహం శమయిత్వా భాగవతానా మాస్ఫోటయంతి పి
తరఃప్రనృత్యంతిపితామహాః - వైష్ణవోనఃకులేజాతస్సనస్సం
తారయిష్యతీత్యాదినా మహః ప్రభావవత్త్వంప్రతిపాద్య తత్రా
ప్యేకదేశినాం భాగవతశూద్రాణా మభాగవత బ్రాహ్మణా
నాం శూద్రత్వబ్రాహ్మణత్వయో ర్గమనంవ్యత్యక్రమేణాగ
మనంచ ప్రతిపాదయతాం - నశూద్రాభగవద్భక్తా విప్రా
భాగవతాస్స్మృతాః - సర్వవర్ణేషు తేశూద్రాయేహ్యభ
క్తాజనార్దనే ఇత్యాదివచనేభ్యస్సంజాతంవ్యామోహం శమ
యామఇతి ప్రతిజ్ఞాయశూద్రభాగవతానామేవమాచారః-బ్రా
హ్మణభాగవతానామేవం కేవలశూద్రాణాం కేవలబ్రాహ్మ
ణాంచ ఏవమితివ్యవస్థాపరాణివచనానివ్యాహన్యేరన్-తస్మా
త్కేవలయో స్తయోర్యావదంతరంభాగవతయోర్నతావదం
తర మిత్యత్ర తేషాం వచనానాం తాత్పర్యమవశ్యంవాచ్య
మన్యథాబహువ్యాకులీస్యాత్ - తస్మాచ్ఛూద్రభాగవతేషుబ్రా
హ్మణవత్ప్రతిపత్తివిశేష కర్తవ్యతాపరాణ్యేవం జాతీయ
కానివచనాని - అన్యథాయథాశ్రుతార్థమాత్రపరత్వేచండా
లమపివృత్తస్థంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః-చండాలాః ప్రత్యవ
సితాః పరివ్రాజకతాపసాఇత్యాది వచనమపి యథా శ్రుతార్థ
పరమేవకింనస్యాత్తథాచప్రతిపత్తివిశేషార్థమేవాన్యత్రాన్యత్వ

కీర్తన మిత్యాహ. *... *... ...*

—*—ప్రభావవ్యవస్థాధికారే.—*—

ప్రతిపత్తివిశేషార్థమన్యత్రాన్యత్వకీర్తనమ్।
విశేషవిధిసాకాంక్షాస్తత్రతత్తత్ప్రవృత్తయః॥ ౪౫ ॥

ఇతి అస్యార్థః - అన్యత్రభాగవతాభాగవతయోశ్శూద్రబ్రాహ్మణయోఃరన్యత్వకీర్తనంబ్రాహ్మణత్వశూద్రత్వకీర్తనం ప్రతిపత్తివిశేషార్థంబ్రాహ్మణవచ్ఛూద్రవచ్చపూజ్యత్వాపూజ్యత్వప్రతిపత్త్యర్థంతత్ర శూద్రాదౌతత్తత్ప్రవృత్తయఃశ్రాద్ధనిమంత్రణవేదాధ్యాపనాదిప్రవృత్తయఃవిశేషవిధిసాకాంక్షాః బ్రాహ్మణత్వాదివిశేషవిషయకవిధిసాకాంక్షాః బ్రాహ్మణ్యం బ్రాహ్మణ్యాజ్ఞాతత్వమస్తిచేద్భాగవతాస్తత్ప్రవృత్త్యపేక్షాస్తదభావేనేతి-ఏవంప్రతిపత్తివిశేషార్థమన్యత్రాన్యత్వకీర్తనమితివచనతాత్పర్యానుక్తౌజాతిసాంకర్యంవర్ణసాంకర్యమాశ్రమసాంకర్యంచ స్యాద్వర్ణవిశేషప్రతిపత్తినియతాశ్చ ధర్మాశ్శేషసంహితాయాం బ్రాహ్మేముహూర్తేచోత్థాయ భగవన్నామకీర్తనం । ఆచార్యకీర్తనంకుర్యాద్గచ్ఛేచ్చాథనదీంద్విజః ॥ స్నాత్వావిధివదాచమ్య శౌచాచమన పూర్వకమ్ ॥ కౌపీనం కటిసూత్రంచ వస్త్రయుగ్మంచ ధారయేత్ । సచ్ఛిద్రమూర్ధ్వపుండ్రాణి పవిత్రంచ ద్విజోత్తమః ॥ ప్రాఙ్ముఖో దఙ్ముఖోవాపి గాయత్రీం మూలవిద్యయా । అష్టోత్తరసహస్రంవా శతమష్టోత్తరంతువా ॥ అష్టావింశతి వారంవాజపేన్న్యాసాదికం ద్విజః। మంత్రరత్నం జపేద్భక్త్యా యావజ్జీవం జపేత్తతః ॥ సర్వదా సర్వకాలేషు మోక్షార్థీస్యాత్త్రిమోచితైః। జపోపస్థానకం కృత్వా బ్రహ్మయజ్ఞమనంతరమ్ ॥ఉపాదానం తతస్స్నానం కుర్యాన్మాధ్యాహ్నికం తతః । హోమామ్సన

విధానంచ వైశ్వదేవ మతః పరమ్ ॥ భుంజీయా ద్విధివద్వి ప్రః పంచసంస్కార సంస్కృతైః । స్వాధ్యాయంచ పురాణంచహరిసంకీర్తనాదికమ్॥ముముక్షుర్నిత్యయుక్తశ్చమంత్ర రత్నంసదాజపేత్ । ఇత్యుక్త్వాస్త్రీశూద్రాణాంవిధింవక్ష్యేస మ్యక్ప్రణవవర్జితమిత్యారభ్యగురుతద్భక్తశ్రీశ్రూషాంమచ్ఛి శ్రూషాంచ కారయేదిత్యంతేన విధీయంతే- తదానర్థక్యం చస్యాదితి భావః॥౪౫॥ ... ...

ఉక్తమర్థముపసంహరన్ పరపక్షమనూద్యదూషయతిద్వాభ్యాం

ప్ర-వ్యా...అతోజాతేర్నికృష్టాయాస్సర్వస్యావావినా

శ(ల?)నాత్।సాజాత్యంవిష్ణుభక్తానామితిమందమిదం

వచః॥౪౬॥ వైష్ణవత్వేనసామాన్యంసమానంమునిసమ్మ

తం।జాత్యాదిధ్వంసతస్సామ్యం ముక్తికాలేభవిష్యతి॥౪౭॥

అత ఉక్తహేతుభిఃనికృష్టాయాజాతే శ్శూద్రత్వాది జాతేస్సర్వస్యావాఉక్తమనుష్యత్వాదిసకలజాతీనాంవినాశాత్ విష్ణుభక్తానాం సాజాత్యం వైష్ణవత్వాది జాతి మాత్రేణ సాజాత్య మితి వచోమందం వికల్పా సహత్వా ద్భాగవత బ్రాహ్మణ శూద్రాణాం బ్రాహ్మణత్వాది జాతిసద్భావఏవ సామ్యం వివక్షితం ॥౪౬॥

ఉక్తబ్రాహ్మణ్యాదిసకల జాతిధ్వంసతోనిర్విశేషత్వాత్సామ్య మితిశిష్యఆహ-వైష్ణవత్వేనేత్యాది మునిసమ్మతంభాగవతానాంత త్తజ్జాత్యనుగుణాచార వ్యవస్థావిధాయకముని సమ్మతం - వై ష్ణవత్వేనసామాన్యంసమానత్వమస్మాకమపితదిష్ట మిత్యాశయః ద్వితీయందూషయతి - జాత్యాదీతి స్పష్టోర్థః - ॥౪౭॥

ఏవంజాతిగమనాగమనవాదినాంమతంనిరస్యచరమశ్లోకస్థసర్వ ధర్మత్యాగవిధిశ్రవణాత్స్వరూపేణ త్యాగమిచ్ఛతాంమతమ్

పాకర్షణముపోద్ఘాతతయా పరిత్యజ్యేత్యస్యానువాదత్వపక్షే
ఆకించన్యప్రకాశకత్వమేకశబ్దస్యఉపాయాంతరనైరపేక్ష్యపర
త్వం - పరిత్యజ్యేత్యస్య విధిత్వపక్షేప్రపత్త్యుపాయస్య ఉపా
యాంతరనైరపేక్ష్య ప్రకాశకత్వంమాశుచఇతి శోకనిషేధా
దాక్షిప్తమాకించన్య మిత్యభిహితం - ఏవంచ సర్వధర్మపరి.
త్యాగవిశిష్టప్రపత్తివిధాయక మిత్యస్మిన్ ద్వితీయపక్షే తేషాం
పరిత్యాగో విధీయతె - కింభక్త్యంగతయాసిద్ధానాం,
తన్న్యాయే నాత్రాపిప్రాప్తానాం గతిచింతనాదీనాం సహ
కారిత్వేన చేతితదంగతయా విహితానాం నిత్యనైమిత్తికాది
వర్ణాశ్రమధర్మాణాంచ ఉతస్వాంగానామానుకూల్యసంక
ల్పాదీనాం నాద్యఃభవతామనిష్టత్వాత్ -నహి, భవత్పక్షేవ
ర్ణాశ్రమధర్మస్వరూపత్యాగఇష్టః - నద్వితీయః - అంగ
విధాయకశాస్త్రానర్థక్యప్రసంగాదిత్యత్రాహ ... ... *

ప్ర-వ్యా—ప్రకృతోపాసనన్యాయాత్తదంగానాముపస్థితౌ।
అన్యేషాంచైతదఙ్గత్వత్యాగోత్ర ప్రతిపాద్యతే॥౪౮॥

ఇతి అస్యార్థః - ప్రకృతోపాసనన్యాయాత్ - ఉపా
సనస్యప్రకృతత్వాత్ప్రకృతోపాసనే తత్ప్రకరణ పఠితాన్య
ఙ్గానిప్రాప్నువంతి తన్న్యాయాదేవవిధీయమాన ప్రపత్తావపి
తాని ప్రాప్నువంతీతి తదంగానాం గతిచింతనాదీనామన్యేషా
ఞ్చనిత్యనైమిత్తికానాముపస్థితౌ ప్రసక్తౌసత్యాంతేషా మే
తదంగత్వత్యాగఏవాత్రచరమశ్లోకేప్రతి పాద్యతేప్రపత్తేర్నిర
పేక్షోపాయత్వాదితరాంగానపేక్షా నతుగతిచింతననిత్యనై
మిత్తికాదీనాంస్వరూపత్యాగఇతి.॥౪౮॥ ... ... *
నను భరన్యాసస్యభక్త్యంగనిరపేక్షత్వేకింనిత్యనైమిత్తికాదిభి
ర్నిత్యాశంక్యస్వతంత్రాధికారిత్వా త్క్షజ్ఞరత్వాచ్చాపేక్షాలిలి

ఘ్ననమనుచితం - ప్రపత్త్యంగత్వేనానుష్ఠానానర్హత్వేపి ప్రపత్త్యంగత్వమంతరేణాపి స్వతంత్రాధికారత్వేన వర్ణాశ్రమధర్మాణాం విధానాత్ప్రపన్నస్యకైంకర్యత్వాచ్చ స్వామ్యాజ్ఞాతిలంఘనే ప్రత్యవాయస్స్యాదేవ మాజ్ఞాకైంకర్యస్యాత్యాజ్యత్వాదితిపూర్వవాక్యేస్థితం. ... ... *

సర్వేతరస్యేవ ప్రపన్నస్యాజ్ఞాతిలంఘనేపి న ప్రత్యవాయఇత్యత్రాహ. ... ... *

ప్ర-వ్యా-ఆజ్ఞావిరోధిభిస్స్వార్హప్రాయశ్చిత్తపరాఙ్ముఖైః।
స్వాధికారోచితస్స్వైరైః ప్రత్యవాయోదురత్యయః॥౪౯॥

ఇతి - అస్యార్థః - ఆజ్ఞావిరోధిభి రకృత్యకరణకృత్యాకరణప్రవృత్తైః స్వార్హప్రాయశ్చిత్తపరాఙ్ముఖైః - శక్త్యాప్రతిపదోక్తం స్యాదశక్త్యాశరణాగతిరితి స్వాధికారార్హప్రపత్త్యాదిప్రాయశ్చిత్తమప్యకుర్వాణైస్స్వైరైః ప్రపన్నైః స్వాధికారోచితః లఘుదండహేతుః ప్రత్యవాయో దురత్యయః దురతిక్రమ్య ఇతి ॥ ౪౯ ॥ ... ...

తథాప్యాజ్ఞానుపాలనే ప్రయోజనాభావాత్కిమర్థత్వాశంకాం పరిహరతి. .. ...

ప్ర-వ్యా—ఆజ్ఞానుపాలనేతత్ప్రత్యవాయనివారణమ్।
స్వామిసంతోషతః ప్రీతిరితిలాభద్వయంస్థిరమ్ ॥ ౫౦ ॥

ఇతి అస్యార్థః-ఆజ్ఞానుపాలనేతత్ప్రత్యవాయనివారణం లఘుదండహేతుభూతానామపి ప్రత్యవాయానాం నివారణం స్వామిసంతోషతస్స్వస్యప్రీతిశ్చేతి లాభద్వయంస్థిరమితి॥౫౦॥

నను, సంధ్యాద్యనుష్ఠానే ప్రపన్నస్య బ్రహ్మలోకాదిప్రాప్తిరపిస్యాత్ - యది తత్కామనావిరహాత్ఫలానుదయస్తర్హి ప్రత్యవాయకామనావిరహాత్ ప్రత్యవాయానుదయః

స్యాదిత్యత్రాహ. ... ...

అనిచ్ఛాతోనివర్తేత స్వర్గాద్యంకర్మణాంఫలమ్।
అమర్యాదస్యదుర్వారః ప్రత్యవాయోన్యహేతుకః॥ ౫౧॥

ఇతి - అస్యార్థః - స్వర్గాద్యంకర్మణాంఫలం - అనిచ్ఛాతః ఇచ్ఛావిరహాన్నివర్తేత కామనాధికారత్వాత్తస్య - అమర్యాదస్య మర్యాదామాజ్ఞామననుష్ఠితవతః అన్యహేతుకః కామనావ్యతిరిక్తనిషిద్ధానుష్ఠానహేతుకః ప్రత్యవాయోదుర్వారఇతి ॥ ౫౧ ॥ ... ...

సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యేతి సర్వధర్మస్వరూపత్యాగస్యైకంతదుక్తత్వాత్తత్పరిత్యాగే కథంప్రపన్నస్య ప్రత్యవాయోదయఇత్యాశంక్యగీతాభాష్యేచరమశ్లోకవివరణే సంగంత్యక్త్వాఫలంచైవ సత్యాగస్సాత్త్వికోమత ఇతి స్వాధీన కర్తృత్వ స్వార్థభోక్తృత్వబుద్ధివిశేషత్యాగఏవన స్వరూపత్యాగ ఇతిస్వతంత్రప్రపత్తే ర్విధిరితి ప్రథమయోజనాయాం త్యాగశబ్దార్థస్య తద్ధర్మోచితత్వాన్ననిత్యాదీనాంస్వరూపత్యాగప్రసంగః అంగప్రపత్తివిధి పరత్వమితి ద్వితీయ యోజనాయాం పూర్వోక్తకర్తృత్వ బుద్ధివిశేషత్యాగపూర్వక మేవప్రపత్త్యనుష్ఠానం కర్తవ్యం ప్రాగుక్తభక్తియోగాదిస్థానే భగవతోనివేశనముత్తరకృత్యకైంకర్యస్య స్వయంప్రయోజనతయా నుష్ఠానంచ సర్వధర్మపరిత్యాగవచనస్య తాత్పర్యవిషయార్థ ఇతినయోజనాద్వయేపి నిత్యాదిపరిత్యాగప్రసంగఇత్యభిహితం- కించచరమశ్లోకస్యగురూపాయాశక్తం ప్రతిలఘూపాయవిధానమాత్రపరత్వం - నతుకర్మత్యాగపరత్వమపీత్యాహ-

ప్ర-వ్య- సుదుష్కరేణశోచేద్యో యేనయేనేష్టహేతునా।
సస్వస్యాహమేవేతిచరమశ్లోకసంగ్రహః॥ ౫౨॥

ఇతి - అస్యార్థః - సుదుష్కరేణ-అత్యంతదుష్కరేణ యేనయేనఇష్టహేతునా మోక్షాద్యభీష్ట హేతునాకర్మయోగాదినా కరణేతృతీయాయ శ్చేన్నిర్విణ్ణో భవతితస్యాధికారిణోకించనస్యఅహమేవసన్ తత్తదభీష్టోపాయఇతిచరమశ్లోకసంగ్రహఇతి అయంభావః -సర్వధర్మాన్సర్వానలౌకిక శ్రేయస్సాధనభూతాన శక్త్యా పరిత్యజ్యాశోచతో కించనస్య మామేకమేవోపాయత్వేన వృణానస్యతత్తదుపాయస్థానేస్థితోహమేవ తత్తదభీష్టప్రతిబంధక పాపనివర్తనం కృత్వా తత్తత్ఫలందదామీతి శరణ్యస్యతాత్పర్యమితి ఏవంసతి నిత్యానిత్యాగపరత్వమప్రామాణికమితి ॥౫౨॥

సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య శరణంవ్రజేతి విధానసామర్థ్యాత్సర్వధర్మత్యాగాంగక ప్రపత్తివిధిరితిప్రతిభాతీత్యత్రాహ •

ప్ర-వ్యా-భావాభావౌనధర్మాణాంప్రపత్తేరంగ మిష్యతే।
స్వతంత్రశిష్ట్యాశక్యేషు శేషాభావోధికారగః ॥౫౩॥

ఇతి - అస్యార్థః-ధర్మాణాంభావాభావౌ నప్రపత్తేరంగంధర్మాణామనుష్ఠానం తదభావశ్చ నాంగమిష్యతే - కుతః స్వతంత్రశిష్ట్యా శిష్టిశ్శాసనంవిధిరిత్యర్థః - స్వతంత్రవిధినా అహరహస్సంధ్యా ముపాసీతేత్యాది నా కించిత్ప్రత్యంగత్వేన నవిధీయతే స్వతంత్రతయా ప్రధానతయా శాసనాదిత్యర్థః-అశక్యేషు శేషాభావః అశక్యాఃఈషుచేష్టాఅనుష్ఠానం యేషాంతేఅశక్యేషుః అశక్యేషునామ శేషాణామభావః అధికారగఃఅధికారకోటిప్రవిష్టః నత్వంగతయావిధీయతఇతిభావః యద్వా ధర్మాణామభావోవా భావోవా నప్రపత్తేరంగమిష్యతే -కింతు స్వతంత్రస్య శిష్ట్యా శాసనేనశక్యేషుశక్యానామనుష్ఠానం శేషాభావస్త్వధికారగః అశక్యంపరిత్యజ్యశక్యాధికారం

శక్తానేవాధికృత్య వర్తత ఇత్యర్థః – ॥౫౩॥
తథాచ ధర్మత్యాగో న ప్రపత్త్యంగం ధర్మాణాం యావచ్ఛక్త్య
నుష్ఠానకాలే యథా ప్రపత్త్యవిరుద్ధతయా కేషాంచిన్నిత్యనైమి
త్తికానామననుష్ఠానేపి న దోష స్తథా తదూర్ధ్వం నిత్యనైమిత్తి
కానామననుష్ఠానేపి ప్రపన్నానాం న ప్రత్యవాయ ఇత్యత్రాహ.

ప్ర–వ్య–క్రత్వంనంగతయా యేతు తదానీమననుష్ఠితాః।
స్వకాలే స్వవిధేరేవ కార్యాస్తే తద్వదత్ర నః॥౫౪॥

ఇతి – అస్యార్థః – క్రత్వనంగతయా క్రత్వంగత్వా
భావాత్ – తదానీం దీక్షాకాలే స్నానసంధ్యాదయో ననుష్ఠి
తాః తే స్వకాలే క్రతోరూర్ధ్వకాలే స్వవిధేరేవ స్వవిధాయి
కవచన బలాదేవ కార్యాః – ప్రపత్తికాలానవరుద్ధకాలే త్వను
ష్ఠేయా ఏవేత్యర్థః –॥౫౪॥

అత్ర కేచిత్ తస్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్య
చోదనాం ప్రతిచోదనామ్ – ప్రవృత్తించ నివృత్తించ శ్రోతవ్య
శ్రుతమేవచ – మామేకమేవ శరణమాత్మానం సర్వదేహినాం–
యాహి సర్వాత్మభావేన యాస్యసి హ్యకుతోభయమితి ప్రప
త్తివిధౌ ప్రవృత్తినివృత్తిరూప ధర్మాణాం త్యాగశ్రవణాత్
నిత్య నైమిత్తికత్యాగ ఏవ న కేవలం కింతు సకళంజంభక్షణా
త్ – నహింస్యాన్నానృతం వదేదిత్యాది నిషిద్ధనివృత్తిరూపా
అపి ధర్మాస్త్యాజ్యా ఏవాతో నిషిద్ధానుష్ఠానతోపి ప్రపన్నః ప్ర
త్యవాయేన నలిప్యత ఇత్యాహుః – తదత్యంతాజ్ఞానమాఖ్యా
దివిలసితం ప్రపత్త్యనుష్ఠానకాలే అవశ్యం నిషిద్ధానుష్ఠానేన భా
వ్యమితి భాగవతానాం హింసాదికం వా స్వదారహరణం వా
కృత్వా తతః ప్రపద్యేత నైవమాచారముపలాభామహే వచన
స్యార్థస్తు న తథా నివృత్తిధర్మాణాం మలౌకత్రైషా స్వాభన

త్వరూపం ధర్మత్వమేవన-కింతుప్రత్యవాయ పరిహారమాత్ర హేతుత్వమేవ యదివాతేపి ధర్మాఉచ్యంతే తథాపి సహా నిః - యథానహింస్యాత్సర్వాభూతానీతిసామాన్యతో నిషేధే పి అగ్నీషోమీయం పశుమాలభేతేతి విశేషవిధానాద్యాగా దికముపాదీయతే - ఏవంసర్వధర్మత్యాగ విధావపినకళం జభక్షణాది కుర్యాన్నాశుచిర్వర్తేతేత్యాది విశేష విధిబలా న్నివృత్తిధర్మత్యాగో నయుక్తఇత్యాహ -

ప్ర-వ్య——అధర్మపరిహారేపిధర్మత్వేనవివక్షితే।
స్యాత్స్వతంత్రవిధేరేవనిత్యంతస్యపరిగ్రహః॥౫౪॥

ఇతి - అస్యార్థః - అధర్మపరిహారే నిషిద్ధానాం హింసాదీనామధర్మత్వేన తత్పరిహారేధర్మత్వేన వివక్షితే పి తస్యధర్మత్వమేవ దుర్వచం అధర్మనివృత్తిమాత్రత్వాత్తద థాపి ధర్మత్వంచేదభ్యుపగమ్యతే తత్రాపీత్యభ్యుపేత్యవాద ద్యోతనార్థోఽపి శబ్దఃతస్యాధర్మపరిహారస్య స్వతంత్రవిధే రేవ నహింసాదికం కార్యమితి స్వాతంత్ర్యేణయత్కించిత్ఫల కామశేషత్వమంతరేణ యద్వా స్వతంత్రస్యభగవత శ్శాస నాదేవ ఏవంమాకుర్వితి స్వతంత్రస్యనియమనాత్తస్యాధర్మ పరిహారస్య నిత్యంపరిగ్రహఃఇతి ప్రాచాం వ్యాఖ్యానం ప్రప న్నానుద్దిశ్య సర్వధర్మత్యాగే సామాన్యతోవిహితేపి -ఉపా యాపాయసంత్యాగీ మధ్యమాం వృత్తిమాశ్రయేత్ - అపా యసంప్లవేసద్యః ప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ - ఇత్యాదిరూ పాత్స్వతంత్రస్య భగవతోవిధేరేవ ప్రపన్నంప్రత్యేవ భగవ న్నియమనాన్నిత్యంతస్యపరిగ్రహఃఇతియుక్తంవ్యాఖ్యానం॥౫౪

ఏవంసర్వధర్మత్యాగవచనతాత్పర్యాంశ్చయేసః తస్మాత్త్వ ముద్ధర్మోత్సృజ్య చోదనాంప్రతిచోదనామిత్యత్ర చోదనాము

త్సృజ్యేత్యస్యవిహితముత్సృజ్యేతిప్రతిచోదనాముత్సృజ్యేత్య స్య నిషిద్ధవర్జనముత్సృజ్యేతిచార్థస్స్యాత్-తథాచానుకూల్యం పరిత్యజ్యప్రాతికూల్యం పరిగృహ్యప్రపద్యేతేతిపర్యవస్యేత్-త థాచానుకూల్యస్యసంకల్పః ప్రాతికూల్యస్యవర్జనమిత్యాదివచ నసిద్ధంతదుభయాంగత్వమున్మూలితంస్యాదిత్యభిప్రయన్నాహ

ప్ర-వ్య-ఆనుకూల్యపరిత్యాగంప్రాతికూల్యపరిగ్రహమ్।
ప్రపత్త్యంగంప్రతిజ్ఞాతుంనశక్యంసాధుసంసది॥ ౫౬ ॥

ఇతి - స్పష్టోర్థః॥౫౬॥ ... ... *

ననుసర్వధర్మవిధిస్సర్వోపి ప్రపన్నవ్యతిరిక్తవిషయోస్తు- సర్వధర్మత్యాగవిధిస్సర్వోపిప్రపన్నవిషయోస్త్వి త్యత్రాహ

ప్రీ-వ్య-ప్రపన్నమధికృత్యైవసదాచారానతిక్రమః ।
ప్రపత్త్యధ్యాయపఠితః ప్రతిసంధీయతామిహ ॥ ౫౭ ॥

ఇతి - ప్రపన్నమధికృత్యైవయమధికృత్యసర్వధర్మ త్యాగ విధింబ్రూషేతమేవోద్దిశ్యేత్యేవకారార్థః ప్రప త్త్యధ్యాయపఠితః సదాచారానతిక్రమః ఇహప్రతిసంధీయతాం- ఏవంవిలంఘయన్ మర్త్యోమర్యాదాం వేదనిర్మితాం - ప్రి యోపి నప్రియోసౌమేమదాజ్ఞావ్యతివర్తనాత్ - ఇత్యాదిక మిహానుసంధీయతామితి ॥౫౭॥ ... ...

నాయినేన్ శైయ్‌ద కుఱ్ఱమ్‌న‌ఱ్ఱమాకవే కొళ్ళుమ్ ఙాల నాతనే - ఇతి పూర్వాచార్య గాథాయాం హే స్వామిన్ మదీయమపరాధముపచారతయా స్వీకుర్వితి ప్రప న్నాపరాధాభగవదుపచారకల్పా ఇత్యావిష్కరణా దపరా ధేనదోష ఇత్యాశంక్య తత్రాపి గాథాయాం తాత్పర్యతః క్షమస్వేతి ప్రార్థనాకర్తవ్యా ప్రపన్నైరితి ధ్వననాదజ్ఞా నా దథవాజ్ఞానాదపరాధేషు సత్స్వపి - ప్రాయశ్చిత్తంక్షమ

స్యేతి ప్రార్థనైవైకేవ కేవలం - ఇతి, త్యాపణమేవ ప్రాయశ్చి త్తముచితమిత్యుక్తం పూర్వవాక్యే నస్వేవం ప్రతిపదోక్తం సర్వం ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రమనర్థకం స్యాదిత్యత్రాహ.

వ్య-ప్రాయశ్చిత్తాంతరాశక్తః కాలక్షేపాక్షమోపివా।
పునః ప్రపద్య తేనాథ మభిందన్ లోకసంగ్రహమ్॥౫౮॥

ఇతి - అస్యార్థః - ప్రాయశ్చిత్తాంతరాశక్తః - ధీపూర్వోత్తరాఘస్యాపి సంభావితత్వాత్తన్నిరాకరణాయ కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదితత్తత్ప్రాయశ్చిత్తాశక్తః కాలక్షేపాక్షమోపివా శక్తౌసత్యామప్యనుతాపాతిశయా దచిరాదేవ శరీరపాతభయేన కాలవిలంబాక్షమః ప్రపన్నః లోకసంగ్రహమభిందన్ స్వస్యభగవత్ప్రియత్వేపి సంగ్రహాయచలోకస్యమర్యాదాస్థాపనాయచేతి న్యాయాత్ - ప్రాయశ్చిత్తిరియం సాత్ర యత్పునశ్శరణం వ్రజేత్ - ఇతివిధానాదయంపునః ప్రపద్యతే ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తశక్తౌవా ప్రాయశ్చిత్తస్య స్వల్పకాలసాధ్యతాయాంవా ప్రతిపదోక్తమేవ కర్తుముచితం అన్యథా పునః ప్రపత్తిరేవ-అన్యతరకల్పానాశ్రయణే లోకమర్యాదాతిలంఘనాన్నిగ్రహాలక్ష్యమేవస్యాదితిభావః - ఏవం ప్రపన్నానాంబుద్ధిపూర్వోత్తరాఘసంభావితేతస్య ప్రామాదికవదశ్లేషాభావాత్స్వాధికారోచితప్రాయశ్చిత్తమేవకుమమితిస్థితం॥౫౮॥

నన్వస్తు నిషిద్ధానుష్ఠానే ప్యలేపస్తన్నాఽపియాస్వివిహితానుష్ఠానేప్యలేపోస్తుకిమర్థంతత్రప్రద్వేషఇత్యాహ.

వ్య - ప్రపన్నస్యనిషిద్ధైరప్యలేపముపపాదయన్।
తదాభిమతసద్వృత్తనిష్ఠేభ్యఃకిమసూయతి ॥౫౯॥

ఇతి-అస్యార్థః -ప్రపన్నస్యనిషిద్ధైః పరస్వహరణపరదా

రగమనాదిభి రప్యలేపమశ్లేషముపపాదయన్ కశ్చిదితి నామగ్రహణానర్హతయా విశిష్యానుపాదానంతథాభిమతసద్వృత్తనిష్ఠేభ్యః తథాఽఉక్తప్రకారేణ అభిమతంపూర్వాచార్యాభిమతం సద్వృత్తంతత్రనిష్ఠా యేషాం తేభ్యః అసూయతి నిషిద్ధై రప్యలేపశ్చేత్సాన్యత్రదాసద్వృత్తైరలేపః కైముత్యసిద్ధఇతి సద్వృత్తనిష్ఠేభ్యోఽసూయాకిమర్థాక్రుధద్రుహేతిచతుర్థీ॥ ౪౯

తదేవోపపాదయతి-... ... ...

ప్రి-వ్యా-ఆజ్ఞాతిలంఘనేయస్యరక్షకత్వంనభజ్యతే,
ఆజ్ఞానుపాలనేతస్యకథంతదుపరుధ్యతే॥ ౫౦॥

ఇతి అస్యార్థః - శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తాముల్లంఘ్యవర్తతే - ఆజ్ఞాచ్ఛేదీమమద్రోహీ మద్భక్తోఽపి నవైష్ణవః- ఏవం విలంఘయన్నిత్యాదీనాం వైష్ణవానుద్దిశ్యై వాజ్ఞాతిలంఘనం భగవన్నిగ్రహ హేతురితిజ్ఞాత్వాపి నిషిద్ధానుష్ఠాన ప్రవృత్తాన్ ప్రపన్నాన్ ప్రత్యపిభగవతోరక్షకత్వంచేన్నభజ్యతేతదాజ్ఞానుపాలనే తద్రక్షకత్వం కథముపరుధ్యతేకౌటిల్యేనతిరస్కుర్యాత్ప్యనఘుయన్ శేషీస్వాజ్ఞానిష్ఠాన్ కథంనరక్షతీతిభావః॥ ౫౦॥

విహితస్యాపరిత్యాజ్యత్వేయుక్త్యంతరమప్యాహ-

ప్ర-వ్యా—నచాచారంవినాకించిత్కైంకర్యముపపద్యతే,
నహిశౌచమకృత్త్వైవసమారాధనమర్హతి॥ ౫౧॥

ఇతి అస్యార్థః - సంధ్యాహీనో శుచిర్నిత్య మనర్హః సర్వకర్మసు - ఇతి శుచిత్వప్రయోజక సంధ్యాద్యభావే సర్వకర్మానర్హత్వాపత్త్యాఆచారంవినా కైంకర్యమపిస్వాభిమతం నోపపద్యతేశుచిత్వా భావేపి కైంకర్యసిద్ధౌకింబాధకమిత్యత్రప్రతిబందిమాహశౌచమకృత్వాజలమల్పోత్సర్గానంతరం శౌచమకృత్త్వైవ సమారాధనం భగవత్స

తి శేషః- అర్హాతినహిగుదాదిశౌచదంతధావనస్నానాదివత్సం ద్యాదీనామపిశౌచత్వం శాస్త్రోక్తమితితుల్యమితిభావః॥౬౧॥*

నను ఆచారస్యసర్వధర్మానుష్ఠానప్రయోజకత్వంకుతోఽ పదిశ్యత ఇత్యత్రాహ- ... ...

ప్ర-వ్యా—ఆచారప్రభవోధర్మో ధర్మస్యప్రభురచ్యుతః

ఇతిపంచమవేదేపిసర్వసారార్థ ఈరితః॥౬౨॥

ఇతి అస్యార్థః - భగవత్ప్రీతిమాత్ర ఫలకతయా నుష్ఠీయమానోపి ధర్మఆచారప్రభవః ఆచారప్రయోజ్యః త స్యచధర్మస్యాచ్యుతఃప్రభుః ధర్మారాధ్యఇతియావత్-ఇతిపం చమవేదేఇతిప్రసిద్ధభారతరూపపంచమవేదేపి సర్వసారార్థః సర్వధర్మశాస్త్రసారార్థ ఈరితః -॥౬౨॥

ననుప్రపన్నానాంనిషిద్ధానుష్ఠానేప్యలేపవాదోయద్యపినయు క్తః పూర్వాచార్యానభిమతత్వాత్ - నిషిద్ధానుష్ఠానేపి పునః ప్రపదనమసాంప్రతం సకృదేవప్రపన్నాయేతిసకృత్వవిధానా త్కింతు పూర్వప్రపత్తిస్మరణమేవతన్నిష్కృతిరిత్యాప్తై రేవా భిధానాత్తత్కథమిత్యత్రాహ-

ప్ర-వ్యా-ప్రపత్తి ప్రతిసంధాన మాప్తైర్యదుపదిశ్యతే।

తత్స్వాధికారనియతహానోపాదాన సిద్ధయే॥౬౩॥

ఇతి అస్యార్థః-ప్రపత్తిప్రతిసంధానంప్రాగనుష్ఠితప్రపదనస్య స్మరణమేవప్రాయశ్చిత్తమితి శేషః ఆప్తైరాచార్యైర్యదుపదిశ్యతే తదాప్తానాముపదేశనం స్వాధికారనియతహానోపాదాన సిద్ధ యే స్వస్యప్రపన్నస్యఅధికారనియతస్య ఆకించన్యాధికారవ్య వస్థితస్య ప్రాయశ్చిత్తస్యపునఃప్రపదన రూపస్య హానసిద్ధయే అబుద్ధిపూర్వోత్తరాఘే అశ్లేషశ్రవణాత్ - తస్యహానమకర్త

వ్యతాధీపూర్వోప్త్తరాఘేచోపాదానంతస్యపునఃప్రపదనకర్తవ్యతాతదుభయసిద్ధి రేవ తేషాంతాత్పర్యవిషయార్థ ఇతి॥౬౩॥

తదేవస్ఫుటందర్శయతి — ... ...

ప్ర-వ్యా- ప్రతిసంధానతోపిస్యాదధీపూర్వేష్వలేపధీః।
బుద్ధిపూర్వేష్వపిపునఃప్రపత్తేరేవసంగ్రహః॥౬౪॥

ఇతి అస్యార్థః — ప్రతిసంధానతః పూర్వప్రపత్తిస్మరణాదపి అధీపూర్వేషు ప్రామాదికేషు అలేపధీః అశ్లేషబుద్ధిః బుద్ధిపూర్వేష్వపి పునః ప్రపత్తేరేవసంగ్రహః — ఏవకారస్యవ్యవచ్ఛేద్యంపూర్వప్రపత్తిస్మరణం నతు శక్తావపిప్రతిషిద్ధోక్తానుష్ఠానమితి — ॥౬౪॥

ఉక్తమర్థం నిష్కృష్యాహ-

ప్ర-వ్యా-అతోనిరపరాధేనవర్తితవ్యంకృతాత్మనా।
అపరాధప్రసంగేచపునఃప్రపదనంక్షమమ్॥౬౫॥

ఇతి స్పష్టోర్థః॥౬౫॥

నను ప్రపన్నేన నిరపరాధేన వర్తితవ్యమిత్యుక్తం — భవత్వేవం నిత్యనైమిత్తికానాం అగ్నిహోత్రేష్టిపశుబంధ సప్తసంస్థాదీనాంస్మార్తానాదీనాంచబహూనాం బహువిత్తవ్యయతయాయాససాధ్యతయాకథంయావతా మనుష్ఠానంఅనుష్ఠానేవాస్వర్గాదిఫలానాం మోక్షవిరోధినాం నిషిద్ధానుష్ఠానేపాపద్వారానరకాదివత్సిద్ధిస్స్యాదిత్యత్రాహ-

ప్ర-వ్యా-ఆహారగ్రహమంత్రార్థజాత్యాదినియమైర్యుతః।
కుర్యాల్లక్ష్మీశకైంకర్యం శక్త్యానన్యప్రయోజనః॥౬౬॥

ఇతి అస్యార్థః — ఆహారగ్రహమంత్రార్థజాత్యాదీనాంనియమైః తత్రాహారనియమః జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాదన్నాత్కాయశుద్ధిరిత్యుక్తః గ్రహనియమః సత్సంతా

నప్రసూతసదాచారనిష్ఠ వేదవిదాచార్యాదేవ గ్రాహ్యమిత్యా
దినియమః మంత్రనియమః దేవతాంతర మంత్రాన్నాన్యసా
ధర భగవన్మంత్రానన్యాంశ్చ వ్యాపకేతరమంత్రాంశ్చ వర్జయి
త్వామూలమంత్రద్వయాది మంత్రైరేవజపః కార్యఇత్యాది
రూపః అర్థనియమః – కులటాషణ్ఢపతిత వైరిభ్యః కాకణీమ
పి – ఉద్యతామపిగృహ్ణీయా న్నాపద్యపికదాచనేత్యాది విగీతే
తరః జాతినియమః బ్రాహ్మణః పరీక్షార్థ మపినాయుధ మా
దదీత – నస్వరః ప్రణవోంగానినాప్యన్యవిధయ స్తథా – స్త్రీశూ
ద్రసూవ్రజాతీనాం మంత్రమాత్రోక్తిరిష్యత ఇత్యాది రూపః
ఆదిశబ్దాద్వర్ణనియమః యాజనాధ్యాపనశస్త్రజీవన వాణిజ్యా
శుశ్రూషాదిరూపః ఆశ్రమనియమః తాంబూలేభర్తృకస్త్రీ
ణాం యతీనాంబ్రహ్మచారిణాం – ఏకైకంమాంసతుల్యంస్యా
త్సమ్భూయమదిరాసమం – బ్రహ్మసూత్రంపరిత్యజ్య బ్ర
హ్మచారీగృహీవనీ – పరివ్రాడ్వాపిపతతీత్యాదిరూపః – గో
త్రనియమః – దానంచద్యాత్సగోత్రాయకన్యాదానంతు వ
ర్జయేదిత్యాదిరూపః – ప్రవరనియమః – సమప్రవరగో
త్రంచ విధురంబ్రహ్మచారిణం – దేవార్థేవరయేద్విద్వాన్
పిత్రర్థేవరణంత్యజేత్ – చరణనియమః బహ్వృచాశ్శ్రవణే
కుర్యుః శ్రావణంతుపర్వణి – కులనియమః – మృతబం
ధోర్దశాహానికులస్యాన్నంనిషిధ్యతే – దేశనియమః నాప్సు
నైవామ్భసస్త్రీరేశ్మశానేనసమాచరేత్ – ఉత్సర్గంవాపురీషస్య
మూత్రస్యచవిసర్జనం – కాలనియమః – నభోక్తవ్యం నభోక్త
వ్యంసంప్రాప్తేహరివాసరే – అవస్థానియమః – ఏకాదశ్యాంనభుం
జీత శక్తస్సన్నిరుపద్రవః – గుణనియమః – నాతికేశామకే
శాంవా నాతికృష్ణాతిపింగళాం – నిసర్గతోధికాంగాంవా

హీనాంగామపినోద్వహేత్ - ఆరనాళం నసేవేత కదాపి భగవత్పరః - ఇత్యాదిరూపః - ఉక్తనియమైర్యుతః ప్రపన్నః శక్త్యాయథాశక్తిః అనన్యప్రయోజనః ప్రయోజనాంతర నిస్పృహః భగవత్ప్రీత్యేక ప్రయోజనస్సన్ లక్ష్మీశ కైంకర్యం కుర్యాత్ - అతోనోక్తశంకాద్యవకాశ ఇతిభావః॥౬౬॥

సదాచారస్యాధికారిణ్యతిశయాధాయకత్వంచాస్తి నకేవలంస్వవ్యతిరేకేఽయోగ్యతావహత్వమిత్యాహ-

ప్ర-వ్య-ఆచారాత్మగుణోపాయపురుషార్థవిశేషతః।
అధికారిణివైశిష్ట్యంప్రకృష్యేతోత్తరోత్తరమ్॥౬౭॥

ఇతి అస్యార్థః- అధికారిణి మోక్షోపాయానుష్ఠానపరే వైశిష్ట్యంవిశిష్టత్వంఅతిశయితమాచారాత్మగుణోపాయపురుషార్థవిశేషతః ఆచారవిశేషతస్సంధ్యాద్యాచారప్రకర్షాదాత్మగుణవిశేషత ఆత్మగుణాదీనాం శమదమాదీనాం ప్రకర్షాత్ - ఉపాయవిశేషతః భక్త్యాద్యుపాయ నిష్ఠాయాః - సత్కర్మనిరతాశ్శుద్ధాస్సాంఖ్యయోగవిదస్తథా- నార్హంతి శరణస్థస్య కలాంకోటితమీమపీతి కృష్ణప్రాప్త్యాకృష్టైక సాధనస్యాతిశయితత్వ స్మరణా త్స్వతంత్ర ప్రపదనా త్తత్రాప్యాచార్యనిష్ఠారూపాత్-పురుషార్థ విశేషతః ప్రయోజనాంతర పరాదపి మోక్షపురుషార్థస్యతత్రాప్యవిద్యానివృత్తిస్వానందావాప్తిరూపపురుషార్థాదపితచ్చరణకైంకర్యకామస్యాతిశయితత్వాచ్చోత్తరోత్తరంప్రకృష్యేతప్రకృష్టంభవేత్॥౬౭॥

ఇతికారికాదర్పణేస్థిరీకరణభాగస్సమ్పూర్ణః

అథ యోజనా భాగః-

ఏవం సారతమానర్థానవశ్యజ్ఞాతవ్యా నానుశాసనిక భాగే విశదీకృత్య తత్రవ్యామోహాది శమనేన తాన్ స్థిరీకృత్య

తేషామర్థానాం రహస్యత్రయప్రతిపాద్యత్వం ప్రకాశయి
తుం యోజనాభాగ ఆరభ్యత ఇతి ప్రతిజ్ఞాయ మూలమంత్రద్వ
య చరమశ్లోకానాం పూర్వపూర్వస్య వ్యాఖ్యేయతా ముత్త
రోత్తరస్య వ్యాఖ్యానతాం చాభిధాయ ప్రథమ వ్యాఖ్యేయేపి
మూలమంత్రే ప్రణవస్య త్ర్యాత్మకతాంచ ప్రతిపాద్య తత్రా
ప్యకారస్య ప్రణవాద్యస్యావరక్షణ ఇతి ధాతునిష్పన్నతయార
క్షకత్వార్థకస్యావచ్ఛేదకా సంకీర్తనేన సర్వరక్షకత్వం త
దర్థః ఉపాధ్యసంకీర్తనేనచ నిరుపాధికరక్షకత్వంచ పర్య
వస్యతీతి ప్రతిపాద్య ఏవంసతినిరుపాధిక రక్షకత్వే నిర్హేతు
క కరుణావత్త్వం సేత్స్యతీతి తతశ్చభక్తిప్రపత్త్యాదికందయోత్తం
భనాదావనుపయోగాన్నిష్ప్రయోజనమేవస్యాత్ తత్కార్య
స్య కస్యాప్యభావాదిత్యాశంక్యేశ్వరస్యనిరుపాధికకృపావత్త్వే
పితస్యాః కృపాయాః కర్మాధీనభగవదాజ్ఞాతిలంఘనజనితభగ
వన్నిగ్రహప్రతిబన్ధకతయా తన్నివర్తనేన న్యాసాదీనా ముప
యోగాత్తేషాం రక్షణేసహకారికారణత్వం - కరుణాయాః ప్ర
ధానకారణత్వంచేతి దర్శయన్ స్వామిత్వాత్స్వీయమే వస్వ
ద్రవ్యం నిర్వ్యాజంరక్షతీతిశంకామప్యపనుదన్నాహ-

మూలమంత్రాధికారే.

త్రాణేస్వామిత్వమౌచిత్యంన్యాసాద్యాస్సహకారిణః।
ప్రధానహేతుస్స్వాతంత్ర్యవిశిష్టకరుణావిభోః ॥౬౮॥

ఇతి అస్యార్థః - విభోః స్వామిత్వం త్రాణే రక్ష
ణే ఔచిత్యం స్వరూపయోగ్యతామాత్రం స్వాతంత్ర్య విశిష్ట
కరుణాప్రధానహేతుః పరతంత్రస్య కరుణావిద్యమానాపి న
త్రాణాయకల్పతే - అతస్స్వాతంత్ర్యవిశిష్టేతి నాపి కేవలం
స్వాతంత్ర్యం హేతుః నిష్కారుణేతదదర్శనాత్ - అతః కరుణే

తి అప్రతిబద్ధాయాః కరుణాయాః ఫలావినాభావా దద్వార
కత్వాచ్చ ప్రధానకారణత్వమితిభావః - న్యాసాద్యాస్సహ
కారిణఃప్రతిబంధకనిగ్రహాపనోదనద్వారాతదుపయోగా ద్వా
చ్యశబ్దేనకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిపరిగ్రహ ఇతి ॥౬౮॥

ఏవంప్రణవస్యాదిభూతాకారం నిరుపాధికసర్వరక్షకత్వా
ర్థక మభిధాయతద్గతాయా లుప్తాయా శ్చతుర్థ్యా స్తాద
ర్థ్యవాచకత్వాన్మకారవాచ్యో జీవః పరంప్రతి శేషఇత్యర్థః
పర్యవస్యతి తత్రయద్యపిమకారవాచ్యఃకర్తా ప్రథమం నిర్దే
శ్యః - తదనంతరం తస్య పరసంబంధః తథాపి శేషత్వరూ
ప సంబంధజ్ఞానాభావే విద్యమానమపి స్వరూపంఅసత్కల్పం
శేషత్వ జ్ఞానాభావేపి తాదృశస్వరూపానురూప కైంకర్య
సామ్రాజ్యరుచితదర్థోపాయానుష్ఠానా ద్యసహత్వాదితి
సంబంధ ప్రాధాన్య ద్యోతనాయ కర్తృ నిర్దేశా త్ప్రాగే
వసంబంధనిర్దేశ ఇత్యభిప్రయన్నాహ-

మూల—నిశ్చితేపర శేషత్వే శేషంసంపరిపూర్యతే।
అనిశ్చితేపున స్తస్మిన్నన్యత్సర్వమసత్సమమ్॥౬౯॥

ఇతి అస్యార్థః - పరశేషత్వేనిశ్చితే శేషం స్వరూ
పానురూప పురుషార్థరుచిలక్షణాధికార తదనురూప ప్రప
దనోపాయా నుష్ఠానాదికం సంపరిపూర్యతే - తస్మిన్పరశేష
త్వేఅనిశ్చితేఅన్యత్సర్వంస్వరూపోపాయపురుషార్థాదికం అ
సత్సమంఅసత్ప్రాయం - తస్మా త్ప్రధానభూతస్య సం
బంధస్య ప్రథమంనిర్దేశ ఇతిభావః ॥౬౯॥ ... ✻

ఏవం ప్రణవాద్యస్యాకారస్య సర్వరక్షకత్వమర్థః - త
ద్గతచతుర్థ్యా లుప్తాయా స్తాదర్థ్యేనుశిష్టాయా శ్శేషత్వ
మర్థః మకారోజీవవాచీ ఉకార స్స్వ పధారణార్థకః ఏ

వంచజీవః అకారవాచ్యస్య భగవతఏవ శేషభూతఇతి ప్రణ
వార్థమభిధాయ నమఇత్యత్ర-న-మఇతిపదంభిత్వా ప్రణవస్థమ
కారమనుషజ్యస్వస్యస్వయమపిన శేషీతిజీవస్యస్వం ప్రతి నిరుపా
ధిక శేషిత్వ వ్యావృత్తిపరతయానమశ్శబ్దంవ్యాఖ్యాయ యద్వా
స్వాతంత్ర్య పద మధ్యాహృత్య మమ నిరుపాధికస్వాతంత్ర్యం
నాస్తి భగవతఏవా న్యానపేక్షయా నిరపేక్షస్వతంత్రత్వమితి
యోజనాంతర మప్యుక్త్వా ఉక్తార్థద్వయస్య సారత్వం సాం
ప్రదాయికత్వమధికారసిద్ధిప్రయోజకత్వంచశ్లోకద్వయేనాహ-

మూ॥-శ్రీమాన్ స్వతంత్రస్వామీచసర్వత్రాన్యానపేక్షయా।
నిరపేక్షస్వతంత్రత్వంస్వామ్యంచాన్యస్యనక్వచిత్॥౭౦॥
తారస్యనమసశ్చేమాసారా దేశికదర్శితా।
అనన్యశరణత్వాదేరధికారస్యసిద్ధయే॥౭౧॥

ఇతి - అనయోరర్థః - శ్రీమాన్ శ్రీవిశిష్టఏవ స
ర్వత్రాన్యానపేక్షయా స్వామీ అనన్యాధీన శేషిత్వవా నిత్య
ర్థః - అన్యానపేక్షయా స్వతంత్రత్వంచ అనన్యాధీన స్వ
తంత్ర ఇత్యర్థః - శేషిత్వంనామ స్వగతాతిశయా ధానేచ్ఛ
యోపాదాతృత్వం పరగతాతిశయా ధానేచ్ఛయోపా దేయ
త్వం శేషత్వం స్వతంత్రత్వం నామయథేష్టనియోగజనక శక్తి
మత్త్వం - పరతంత్రత్వం నామయథేష్టనియుజ్యమానత్వం
యద్యపిజీవః పుత్రదారాదికం ప్రతి శేషీస్వతంత్రశ్చతథాపిత
స్యభగవదధీనమేవస్వసమ్బన్ధివర్గంప్రతి శేషిత్వం స్వాతంత్ర్యం
చ భగవతస్తు అనన్యాధీనం శేషిత్వంస్వాతంత్ర్యంచేతిభావః-
అనన్యస్యజీవస్య క్వచిదపినిరపేక్షంస్వామిత్వంస్వాతంత్ర్యంచ
ననిరపేక్షత్వంస్వామ్యేపివిశేషణం॥౭౦॥తారస్యప్రణవస్య పూ
ర్వార్థప్రతిపాదిత భగవచ్ఛేషిత్వ స్వతంత్రత్వతాత్పర్య రూ

పస్సారః నమశ్శ్చోత్తరార్ధప్రతిపాదితతదుభయవ్యావృత్తిరూ
పస్సారశ్చ ఇమాసాంరావితిపదాభ్యాం వివక్షితౌ దేశికదర్శి
తౌ దేశికైరాచార్యై రుపదిష్టౌ అనన్యశరణత్వాదే రనన్యో
పాయత్వాదే రాదిశబ్దేనానన్యప్రయోజనత్వ మధికారస్యాకిం
చన్యాధికారస్య సిద్ధయే దేశికదర్శితావితి పూర్వత్రసంబంధః
స్వాతంత్ర్యాభావే పరతంత్రస్య స్వతంత్ర శేషిణంవినాశరణా
న్తరాభావాత్ తత్కైంకర్యరూప ప్రయోజనాభావా దుపా
యాంతరేషు సామర్థ్యస్య భగవతాఽఉక్తత్వా దనన్యోపాయ
త్వం భగవచ్ఛేషత్వాచ్చతచ్ఛేషవృత్తిరూపకైంకర్యైకప్రయో
జనవత్వంచేతిభావః॥ ౭౯॥... ... ...

ప్రణవేతావదకారస్యసర్వరక్షకత్వంతదుత్తర చతుర్థ్యా
శ్చాన్యానపేక్ష సర్వశేషిత్వంతస్యాఏవవిభక్తేస్స్వశేషభూత
పదార్థవినియోజకత్వపర్యంతవివక్షాయా మన్యానపేక్షం
స్వాతంత్ర్యమర్థ ఇతి స్థితం - తత్సంబంధినో మకారవాచ్య
స్యజీవస్యభగవచ్ఛేషత్వం తత్పారతంత్ర్యంచ సిద్ధ్యతి తదీయ
శేషత్వపారతంత్ర్యపర్యంతమపిసిద్ధ్యతి తత్కాష్ఠాభూతత్వా
దిత్యభిధాయతదపి భగవద్భక్తశేషత్వం భగవత్స్వాతంత్ర్య
మాత్రకృతం నత్వస్మదిచ్ఛాయత్తం అస్మాకంతదధీనత్వాత్ -కి
మ్బహునాభగవతోఽపి స్వభక్తశేషిత్వ మస్తికిమువక్తవ్యం భా
గవతానాం-ఇయాంస్తుభేదః భగవతస్స్వభక్తశేషత్వం స్వేచ్ఛా
ధీనం భాగవతానాంతు భగవత్పారతంత్ర్య కృత మితి య
త్రస్వాపేక్షితగుణాతిశయవంతో భగవతాస్తానాలోక్య స్వస్య
తత్సేవాపేక్షాస్వతఏవజాయతె తత్రభగవత్పారతంత్ర్యకృత
సర్వసాధారణశేషత్వా దన్యదపి గుణకృతమపి శేషత్వంసం
భవతీతి శ్లోకద్వయేనాహ. ... ...

మూల—స్వేచ్ఛయైవపరేశస్యతాదధీన్యబలాత్తునః।
భగవద్భక్తశేషత్వంస్వేచ్ఛయాపిక్వచిద్భవేత్॥౭౨॥
గుణాధికేహివిషయేగుణసారస్యవేదినః।
రామేరామానుజస్యేవదాస్యంగుణకృతంభవేత్॥౭౩॥

ఇతి- భగవద్భక్తశేషత్వంకర్తృ - పరేశస్య భగవతస్స్వేచ్ఛయైవ స్వసంకల్పేనైవనః అస్మాకంతు తాదధీన్యబలాద్భగవత్పరతంత్రత్వ బలాద్భవేత్క్వచిద్విషయే స్వేచ్ఛయాపిభవేత్॥౭౨॥కుతఇత్యత్రాహ-గుణాధికేహి విషయఇతి - హి హేతౌ యస్మాద్గుణాధికేవిషయే భగవద్భక్తేగుణసారస్యవేదినఃగుణానాం సారస్యంసరసతా - రసావహత్వం రసకరత్వమితియావత్ - తద్వేదినః పురుషస్యదాస్యందాసస్యభావః కర్మవాగుణకృతంగుణపరిజ్ఞానజన్యం స్వేచ్ఛాకృతం భవేత్తత్రదృష్టాంతమాహ - రామేరామవిషయేరామానుజస్యేవ లక్ష్మణస్యేవ - అస్యాహమవరోభ్రాతాగుణైర్దాస్యము పాగత ఇత్తిహి తద్వచనం - తత్రయథాస్వేచ్ఛా మంతరేణ కించిద్దాస్యం భ్రాతృత్వప్రయుక్త మీశ్వరేచ్ఛయైవ సిద్ధం -అన్యత్తుగుణకృతం తద్వదితిభావః- ... ...

నను, గుణసారస్యపరిజ్ఞానకృతమపి దాస్యంభగవత్పారతంత్ర్య కృతంభవత్యేవ-సర్వస్యాపిభగవత్పేరణంవినాఽసంభవాత్ -యచ్చభగవత్పారతంత్ర్య మాత్రప్రయుక్తంసర్వసాధారణంభగవద్భక్తశేషత్వంతదపిభగవద్భక్తత్వరూప గుణానుసన్ధానప్రయుక్త స్వేచ్ఛాజన్యం వక్తవ్యమతఃకోనయోర్విశేషఇతి చేదుచ్యతే-యద్యపిభగవద్భక్తత్వరూపగుణమాత్రానుసంధానహేతుకంతదపిశేషత్వంతథాపిభగవద్భక్తివ్యతిరిక్తజ్ఞానానుష్ఠానభగవదనుభవ శిష్యానుకంపిత్వసౌలభ్యసౌశీల్యాద్యనుసంధా

సకృతత్వాభావాత్తస్యేతి వైలక్షణ్యముభయత్రద్రష్టవ్యమ్.॥ ౭౩॥

భగవాన్ స్వభక్తవిషయేస్వాత్మానం శేషత్వేనవినియుఙ్క్తే ఇత్యుక్తంతత్కుత్రదృష్టమిత్యత్రకృష్ణవాక్యమేవదర్శయన్నుపపాదయతి- ... ...

మూల—దాస్యమైశ్వర్యయోగేనజ్ఞాతీనాంచకరోమ్యహం।
అర్థభోక్తాచభోగానాంవాగ్దురుక్తానిచక్షమే॥ ౭౪॥
ఇతిస్వోక్తినయాదేవస్స్వభక్తవిషయేప్రభుః।
ఆత్మాత్మీయస్యసర్వస్యసంకల్పయతి శేషతామ్॥ ౭౫॥

ఇతి అహందాస్యమైశ్వర్యయోగేనస్వాతంత్ర్యయోగేనస్వాతంత్ర్యాదిత్యర్థః - జ్ఞాతీనాంచదాస్యం కరోమిచకారేణభక్తేషుపారతంత్ర్యం అహంభక్తపరాధీన ఇతివచనసిద్ధంసముచ్చీయతే - భోగానామర్థభోక్తాజ్ఞాతీనామర్థందత్వాతదవశిష్టార్థభోక్తాస్మి - వాగ్దురుక్తానివాచాందురుక్తాని ఉపాలంభధిక్కారాది రూపాణిచక్షమేసర్వతో౽పి హేతుస్స్వాతంత్ర్యంజ్ఞాతిత్వరూపసంబంధసామాన్యమాత్రేణాపిదానవత్పారతంత్ర్యం రాజ్యార్థప్రదానముపాలంభ సహనంచకరోమి - కిముతజ్ఞానీత్వాత్మైవ మేమతం - సచమమప్రియఇత్యాదిరీత్యా అత్యర్థప్రియతమానామితిభావః॥ ౭౪॥ఇతిస్వోక్తినయాదేవప్రభుస్స్వతంత్రస్స్వభక్తవిషయే సర్వస్యాత్మాత్మీయస్యఆత్మాచ ఆత్మీయంచేతి సమాహార ఏకవద్భావః - శేషతాంభక్తజనం ప్రతి శేషతాం సంకల్పయతి - తదుక్తం- పరిజనపరిబర్హభూషణాన్యాయుధానిప్రవరగుణగణాశ్చజ్ఞానశక్త్యాదయస్తే-పరమపదమథాండాన్యాత్మదేహస్తదాత్మావరదసకలమేతత్సంశ్రితార్థంచకర్థేతి॥ ౭౫॥

ఏవమన్యోన్యశేషభావస్య ప్రమాణసిద్ధత్వేపి పరస్పరంశే

షశేషిభావో౽విరుధ్యతఏవనహ్యేకఏవయంప్రతి శేషః - తం ప్రతిశేషీచ భవతీత్యతాహ- ... ...

మూల—అన్యోన్య శేషభావో౽పిపరస్వాతంత్ర్యసంభవః।
తత్తదాకారభేదేనయుక్తఇత్యుపపాదితమ్॥౭౬॥

ఇతి అస్యార్థః - పరస్వాతంత్ర్యసంభవః పరస్య స్వామినః స్వాతంత్ర్యబలాదేవ సిద్ధఃఅన్యోన్య శేషభావః భాగవతానామన్యోన్య శేషభావః అపిశబ్దేన శేషిభావశ్చపరగతాతిశయా ధాయకత్వేన వేషేణశేషత్వం తత్కృతాతిశయభాక్త్వేన శేషిత్వం యథా క్రియాంప్రత్యేకస్యైవ శేషత్వం శేషిత్వంచేతిప్రాగేవో౽పపాదితంపురుషార్థకాష్ఠాధికారఇతి ॥౭౬॥

ఏవంతారనమసోస్సారార్థాః పనన్యార్హాతదీయపర్యంత శేషత్వపారతంత్ర్యాత్మకా దేశికదర్శితావిత్యభిధాయ నమఇత్యస్య అహిర్బుధ్న్యేనచ స్థూలసూక్ష్మ పరరూపేణ త్రిధా విభజ్య దర్శితాశ్చార్థాః ప్రీహ్యాభావమమతాత్యాగ పరమేశ ప్రధానోపాయాత్మకా ఇత్యపిప్రతిపాద్యఏవ మనుష్యేయార్థప్రకాశకే నమశ్శబ్దఘటితత్వే స్వాత్మసమర్పణే సర్వే మంత్రాః కరణతాంయాంతి నకేవలమష్టాక్షరఏవేత్యాహ-

మూల— ఏవంశిక్షితనానార్థాఃనమశ్శబ్దసమన్వితాః।
సర్వేకరణతాంయాంతిమంత్రాస్స్వాత్మసమర్పణే॥౭౭॥

ఇతి - స్పష్టో౽ర్థః॥౭౭॥

నను, అకారార్థాయ మకార వాచ్యశ్శేషః మకారవాచ్యస్య మకార వాచ్యో నశేషఇతి తారనమసో రర్థఃఉక్తః - ఏవం సత్యకారార్థస్య స్వమహంనమమేత్యనుసంధానం నస్యాత్ - తస్యైవానుసంధానస్యావశ్యకత్వాత్ స్వాత్మసమర్పణేస్వాత్మనఏవతాదర్థ్యం హ్యనుసంధేయం నత్వన్యస్యేత్యతఆహ.

మూల—జీవసామాన్యముఖతశ్శృంగగ్రాహికయాపివా।
మకారౌతారనమసోస్స్వానుసంధానదావిహ॥ ౭౮॥

ఇతి అస్యార్థః - తారనమసో మకారౌ జీవసామాన్య ముఖతః జీవసామాన్య ద్వారాజీవసామాన్యస్య శేషత్వవిధానే తదంతర్గత స్వాత్మరూప విశేషస్యాపి క్రోడీకారాత్ - దాసభూతాస్స్వతస్సర్వే హ్యాత్మానః పరమాత్మనః- అతోహమపి తేదాసఇత్యుక్తక్రమాత్ సామాన్యద్వారా స్వానుసంధానదౌ శృంగగ్రాహికయాపివా సామాన్యశబ్దస్య విశేషపరత్వ మాశ్రిత్యవా స్వాను సంధాన దౌ - అర్థాత్ప్రకరణాల్లింగాదౌచిత్యాదర్థనిర్ణయఇతి న్యాయాత్ - గామానయేత్యాదౌ సన్నిహితతత్తద్వ్యక్తిపరత్వదర్శనాచ్చాస్మచ్ఛబ్దస్యపూర్వోత్తరభాగలోపేనమకారమాత్రావశిష్టత్వేన నిరుక్తసిద్ధత్వాద్వాస్వానుసన్ధానదౌమకారావితిభావః॥ ౭౮॥

నను ఏవమాత్మసమర్పణం కుర్వతఏవ మకారార్థత్వాత్ తంప్రత్యేవాకారార్థస్య కమలాపతేశ్శరణ్యత్వంతారనమోభ్యాంప్రతిపాద్యతె అతస్తదన్యేజీవా స్వతంత్రాఏవసిధ్యేయుః - యుక్తంచైతత్ప్రత్యక్షాది ప్రమాణై రన్యోన్యస్యరక్ష్యరక్షకభావఏవ-జీవానాంసర్వేషాంభగవచ్ఛేషత్వపారతంత్ర్యసిద్ధ్యర్థం మకారస్య జీవసామాన్య వాచకత్వ ముచ్యేత తదాస్వానుసంధానం నసేత్స్యతీతి సేయముభయతఃపాశా రజ్జురిత్యత్రాహ- *... ... ...*

మూల—ఇహాయాస్స్వానుసంధానప్రక్రియైకస్యదర్శితా।
అన్యేషామపితత్సామ్యాన్నాన్యోన్యశరణాఇమే॥ ౭౯॥
అతస్స్వపరరక్షాయాంపరాధీనేషుజంతుషు।
నిరపేక్షశరణ్యత్వంనియతంకమలాపతౌ॥ ౮౦॥

ఇతి – ఇహామంత్రేయాస్స్వాత్మానుసంధానప్రక్రియాశ్శృంగగ్రాహికయా విశేష పరత్వాశ్రయణేన ఏకస్యస్వాత్మసమర్పణం అనుతిష్ఠతోదర్శితా – అన్యేషామపితత్సామ్యాత్ జీవత్వసామ్యాజ్జీవత్వప్రయుక్తం భగవచ్ఛేషత్వం బహుప్రమాణసిద్ధం అవర్జనీయమితి ఇమేజీవా నాన్యోన్యశరణాః ॥౭౯॥ అతో నమశ్శబ్దేనాన్యోన్యనిరపేక్ష శరణ్యత్వ నిషేధాత్స్వపరరక్షాయాం స్వస్యాత్మనః పరేషాం పుత్రదారాదీనాం రక్షాయాం జంతుషు జీవేషు పరాధీనేషు ఈశ్వరాయత్తరక్ష్యరక్షకభావేషు సత్సు నిరపేక్ష శరణ్యత్వమనన్యాధీనశరణ్యత్వం కమలాపతౌ నియతం తత్రైవ విశ్రాంతం అతస్స్వమాత్రానుసంధానేపి శ్రీపతేరేవ శరణ్యత్వమిత్యత్ర న విరోధ ఇతి భావః ॥౮౦॥ ... ... *

అథ నారాయణశబ్దనిర్వచనప్రస్తావే నరశబ్దస్య క్షయిష్ణుత్వాభావోర్థః స్వరూపాన్యథాభావవతామచేతనానాం స్వభావాన్యథా భావవతాంచ చేతనానాం క్షయిష్ణుతయా నరశబ్దేన భగవత ఏవ వాచ్యత్వాత్ నరాజ్జాతాని తత్త్వాని నారాణి తేషామయనమధికరణం నారాః అయనం యస్యేతి సర్వ వ్యాపకః నారా జీవసమూహాః తేషామయనం ఈయతే నేనేతి కరణవ్యుత్పత్త్యా సర్వేషాముపాయః నారాణామయనం ఈయత ఇత్యయనమితి కర్మవ్యుత్పత్త్యా సర్వేషా ముపేయః నరసంబంధినో నారా ఇతి కల్యాణ గుణాదీనామపి పరామర్శాత్ – సకలకల్యాణగుణాశ్రయ ఇత్యనేకార్థ త్వం ప్రమాణ వచనపురస్కారేణ నారాయణశబ్దస్య ప్రతిపాద్యబ్రహ్మ మీమాంసా చతురధ్యాయీ ప్రతిపాదిత కారణత్వాబాధ్యత్వోపాయత్వోపేయత్వాత్మకార్థచతుష్టయగర్భితత్వం నారాయణ పదస్యేత్యాహ– ... ...

మూల—కారణత్వమబాధ్యత్వముపాయత్వముపేయతా।
ఇతి శారీరకస్థాప్యమిహచాపివ్యవస్థితమ్॥౮౧॥

ఇతి అస్యార్థః -కారణత్వంజన్మాద్యస్యయతఇత్యఖి
లజగత్కారణత్వం జిజ్ఞాసితబ్రహ్మలక్షణం ప్రతిజ్ఞాయస్పష్టజీవ
లింగానామస్పష్టజీవలింగానాం ప్రధానప్రతిపాదనచ్ఛాయాను
సారిణాంచసర్వేషాంవేదాంతానాం బ్రహ్మైవాఖిలజగత్కా
రణ మిత్యత్ర తాత్పర్యమితి ప్రథమాధ్యాయార్థః ఇతి త దిద
మత్రాపి నారశబ్దేనరాజ్ఞాతాని తత్త్వానీ తి వ్యుత్పత్త్యాశ్రియ
ణే స్ఫుటమితిభావః - అబాధ్యత్వ ముక్తజగత్కారణత్వస్య
సాంఖ్యాది మతాంతరై దుర్ధర్షణత్వం ద్వితీయాధ్యాయా
ర్థః - సచాయమత్రాపి నారశబ్దస్య కల్యాణగుణ ప్రతిపా
దకత్వాభ్యుపగమేన కారణవాక్యేష్వేవ-తదైక్షత-బహుస్యాం
ప్రజాయేయేతి -యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ - యస్య జ్ఞానమయం
తప ఇత్యాదిషు సర్వజ్ఞత్వాద్యవగమా దచిత స్తదసంభవాత్ జీ
వానాంచ సార్వజ్ఞానుపపత్తేశ్చేతి నాతివ్యాప్తం బ్రహ్మలక్షణమి
తి హేత్వంతరైర్దుర్ధర్షణత్వరూపో ద్వితీయాధ్యాయార్థోఽ
గర్భిత ఇతిభావః - ఉపాయత్వం ఉపాస్యత్వ ప్రతిపాదక
తృతీయాధ్యాయార్థః ఇతి అయనశబ్దేనకరణ వ్యుత్పత్త్యాభిధీ
యత ఇతిభావః - కర్మ వ్యుత్పత్త్యా చతుర్థాధ్యాయో
క్తా పేయతా చేత్యుక్త చతుష్టయం శారీరక స్థాప్య మితి
శారీరకశాస్త్రేణ స్థాప్యమితి తదిహచాపి నారాయణశబ్దేపిత
త్తద్వ్యుత్పత్తిభేదేన వ్యవస్థితంచాపీత్యేతత్సముచ్చయే॥ ౮౧॥

అథ ప్రతిపదం పృథక్పృథగర్థానుక్త్వాశబ్దానార్థాంశ్చ
శ్చ భగవద్ధర్మాన్ క్రమాత్సంగృహ్యోక్త్వా తేష్వపి సారత
మాః కతిచిన్నిత్యమనుసంధేయా ఇత్యాహ— ...

మూల-ఇహాసంగ్రహాత్రీన్మార్గో ప్తా శేషీసమాధికదర్శి

ద్రః।శరణంసర్వశరీరీప్రాప్యస్సేవ్యశ్చసాధుభిర్భావ్యః॥౨౩
ఇతి అస్యార్థః - ఇహమంత్రేశ్రీమాన్ గోస్త్రాంఅకారార్థః -సర్వరక్షకత్వం అవరక్షణఇత్యస్మాదేవధాతోరప్రత్యయే అవతేష్టిలోపశ్చేతి టిలోపాదకారమాత్ర పరిశేషాత్ - తచ్చ రక్షకత్వం లక్ష్మీవిశిష్టస్యైవ- లక్ష్మ్యాసహహృషీకేశో దేవ్యాకారుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాంత ఇతిప్రతి పాదనాత్తంప్రకృత్యర్థంశ్రీమాన్ గోస్త్రేతిసూచయన్ ప్రత్యయార్థమాహ - శేషీతి తాదర్థ్యే చతుర్థ్యను శాసనాచ్ఛేషిమానిత్యేత దత్రాప్యస్త్వేతి - ఉభయాధిష్ఠానంచైకం శేషిత్వమిత్యుక్తేః - ప్రకృతిప్రత్యయాభ్యాం ఫలిత మాహ - సమాధికదరిద్రఇతి - నిస్సమాభ్యధిక ఇత్యర్థః - నిరుపాధికసర్వరక్షకత్వ తాదృశసర్వశేషిత్వయోరితరత్రాసమ్భవాత్- అస్యేశానాజగతఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధలక్ష్మీపతిత్వస్ఫారితపారమ్యస్యాన్యత్రాసమ్భవాచ్చ - నమశ్శబ్దార్థమాహ-శరణమితి- పంథానకారఉద్దిష్టోమః ప్రధానఉదీరితః - విసర్గఃపరమేశస్త్వితి నైరుక్తిక ప్రక్రియయా మో నకించిద్వస్తుమోనస్వాతంత్ర్య మిత్యన్వయేతదీయస్యతత్పరతంత్రస్యతంవినేష్టప్రాపకో నేతి సవీవశరణమిత్యాక్షేపేణవాశరణంభగవానేవేతిభావః- నారాయణశబ్దప్రకృత్యర్థమాహ - సర్వశరీరీతి - నారా అయనంయస్యేతి బహువ్రీహౌల్యుడశ్చాధి కరణార్థ త్వేన సర్వాంతఃప్రవేశ నియమనసమర్థఇతిభావః - నారాణా మయనమితి తత్పురుషేల్యుడశ్చ కర్మార్థత్వేప్రాప్యత్వమర్థ ఇత్యభిప్రాయన్నాహ - ప్రాప్యఇతి -ఉత్తరచతుర్థ్యర్థమాహ - సేవ్యఇతి - సేవారూపకైంకర్యప్రతిసంబంధిత్వాదితి భావః - సేవాయాశ్శేషవృత్తిత్వాత్ కైంకర్యస్య శేష వృ

త్రిరూపస్య తాదర్థ్యచతుర్థ్యర్థత్వా దితిభావః - ఏవం సంగ్రహతః సంగ్రహేణసాధుభిర్వ్యాఖ్యాః॥ ౬౨॥

ఏవం భగవద్ధర్మాణాం మంత్రార్థానా మనుసంధాన ముక్త్వా తత్ప్రీతిసంబంధిని జీవేచానుసంధేయాన్ బహూన్ ధర్మానుపదిశ్య తత్రాప్యావశ్యకాన్ మంత్రార్థ సారాన్ జీవధర్మానాహ-... ... ...*

మూల- పదత్రయేణసంక్షేపాద్వ్యాఖ్యానన్యార్హ శేషతా।
అనన్యోపాయతాస్వస్యతథానన్యపుమర్థతా॥౬౩॥

ఇతి అస్యార్థః - ప్రణవస్యాన్యయోగ వ్యవచ్ఛేదార్థకోకారప్రశ్లేషా దనన్యార్హ శేషతా ఫలితార్థః-స్వాతంత్ర్య విధానేనాస్వర్థ నమసశ్చ పర తంత్రదాసస్య స్వతంత్ర శేషిణంవినా శరణాంతరాసంభవా త్స ఏవ తస్య శరణమితి అనన్యశరణతాఫలితార్థః - తథానన్యపుమర్థతా నారాయణశబ్దగత చతుర్థ్యాః కైంకర్య పరతయా శేషభూతస్య శేషిప్రాప్తింవినా పుమర్థాంతరాభావా దనన్యపుమర్థతా ఫలితేతిపదత్రయేణ సంక్షేపేణభావ్యా ॥౬౩॥

ఏవ మష్టాక్షరాంతస్థ తత్త్వార్థజ్ఞానవతాంబాహ్యకుదృష్టిపక్షే రక్షోభ్యత్వం ద్వంద్వజపరితాపాది రాహిత్యంచాస్తీతి ప్రశంసతి-... ... ...

మూల-ఇహనిజపక్షవిరుద్ధైర్ద్విదృశస్త్వావిరోధిభిశ్చాన్యైః।
ద్వంద్వతుష్క-సారవేదీగంగాహ్రదఇవనగచ్ఛతిక్షోభం॥౬౪॥

ఇతి ఇహభువనే నిజపక్షవిరుద్ధైర్బాహ్యకుదృష్టి పక్షే దేహాత్మవాదిబౌద్ధజైన తార్కికనిరీశ్వర సేశ్వరసాంఖ్యమృషావాదిభేదాభేదబ్రహ్మపరిణామ శైవమాధ్వాదిభి రుక్తమం

ప్రార్థనా విరుద్ధైరీదృశనిష్ఠాభిరర్థిభి రన్యైశ్చమంత్రాంతర దే
వతాంతర ప్రయోజనాంతర స్పర్శై ర్విషయాంతరపరిచయా
దిభిర్మానావమానజపరితాపాదిభిర్వాద్విచతుష్క-సార వేదీభి
శ్చ రాణాంద్విచతుష్క-మష్టకం తద్వేదీ తజ్జ్ఞానవాన్ గంగా
హ్రదఇవక్షోభం నగచ్ఛతి నప్రాప్నోతి -తదుక్తం,నప్రహృ
ష్యతి సమ్మానేనావమానేన తప్యతే - గంగాహ్రదఇవాక్షో
భ్యోయస్సపండితఉచ్యత ఇతి॥౮౪॥

అత్ర నారాయణాయేత్యత్ర స్వామిత్యర్థ్యాహృత్య తా
దర్థ్యే చతుర్థీసమభి వ్యాహారాత్తదర్థోఽభవేయమితి ప్రా
ర్థ్యమానం తాదర్థ్యం న శేషత్వరూపంతస్యస్వతస్సిద్ధత్వా
దతశ్శేషత్వం శేషకర్మ - కైంకర్యమితియావత్ - ఏవం
చ కైంకర్యప్రార్థనాయాం స్వానందావాప్తిరూప పురు
షార్థోఽనమంత్రార్థ స్స్యాత్ స్వానందావాప్తేః ప్రార్థ
నాస్వార్థ భోగప్రార్థనాస్యాదిత్యత ఆహ ... ...

మూల—అత్రస్వలాభాపేక్షాపిస్వామిలాభావసాయినీ।
స్వామిప్రయోజనాపేక్షాప్యతస్స్వానందహేతుకా॥౮౫॥

ఇతి అత్రచతుర్థ్యాం స్వలాభాపేక్షాపిస్వానంద లా
భప్రార్థనాపి స్వామిలాభావసాయినీ - స్వభోగేనాపి పర
గతాతిశయస్యైవ సిద్ధేస్స్వలాభఏవ స్వామిలాభ పర్యవసా
యీతి నస్వార్థభోగ ప్రార్థనాదోషః - స్వామి ప్రయోజ
నాపేక్షాపి స్వానందహేతుకా - స్వానందలాభాదేవహిస్వా
మినః ప్రయోజనసిద్ధిభృత్యానాంసుఖవత్తయాహిస్వామినో
తిశయః అతస్స్వలాభప్రార్థనాపి స్వామ్యతిశయప్రార్థనా
వసాయినీ -సాపి స్వలాభప్రార్థనావసాయినీతి ఏకైకప్రా
ర్థనాయా మపిద్వయోః ప్రయోజనసిద్ధిరితిభావః॥౮౫॥

అత్ర కేచిదాక్షిపంతి నమశ్శబ్దేన స్యాదిత్యధ్యాహారసహి
తేననమమకించి త్స్యాదిత్యర్థపర్యవసన్నేనావిద్యాకర్మ
వాసనా రుచిప్రకృతిసంబంధాది రూపసర్వానిష్టనివృత్తిప్రా
ర్థనాయాం కృతాయామిష్టప్రాప్తిప్రార్థనాకిమర్థా-సం
పద్యావిర్భావస్స్వేనశబ్దాత్ - యథానక్రియతేజ్యోత్స్నా
మలప్రక్షాళనాన్మణేః - దోషప్రహాణాన్నజ్ఞాన మాత్మనః క్రి
యతేతథా - యథోదపానకరణాత్క్రియతేనజలాంబరం-
సదేవనియతేవ్యక్తి మసతస్సంభవఃకుతః - తథాహేయ గు
ణధ్వంసా దవబోధాదయోగుణాః - ప్రకాశ్యంతేనజన్యం
తె నిత్యా ఏవాత్మనోహిత ఇత్యుక్తరీత్యా ఇష్టప్రాప్తి స్వ
యమేవాగచ్ఛతికిమర్థంతత్ప్రార్థనమితితత్రోత్తరమాహ-

ముక్తాల-స్వతస్స్వార్హం యథాభాగంపుత్రఃపితురపేక్షతే,
సాపరాధస్తథాదాసః కైంకర్యంపరమాత్మనః॥౮౬॥

ఇతి యథాసాపరాధః పుత్రఃస్వతస్స్వార్హంభాగం
స్వతఏవ పుత్రత్వేనైవ ప్రాప్తంస్వయోగ్యం దాయంపితుస్స
కాశా దపేక్షతే - తథాసాపరాధో దాసః పరమాత్మనస్సకా
శా త్స్వతఃప్రాప్తం దాసత్వేనస్వయోగ్యంకైంకర్య మపేక్ష
తె ప్రార్థయతే - స్వాపరాధతో నిగ్రహకలుషితేన పిత్రా
నర్పితత్వాత్ - అపరాధక్షాపణప్రసన్నా త్తస్మాదర్థనమపిలో
కన్యాయావిరుద్ధమితిభావః॥౮౬॥ ... ...*

నను భావాంతరమేవాభావోనసప్తమ పదార్థరూపోన్య
ఇతి హ్యాస్మాకీనసిద్ధాంతః - అతఏవభాష్యకారైరప్యవిద్యా
నివృత్తిరేవ మోక్షఇత్యుక్తం - అతస్సర్వప్రతికూల నివృత్తి
రేవహ్యాత్యంతానుకూల్యావస్థా రూపో మోక్ష ఇత్యనిష్ట నివృ
త్తిప్రార్థనా దేవేష్ట ప్రార్థనంజాత మితి పునరుక్తి స్స్యా

దిత్యాశంక్యాహ-... ... ...

మూల—ఏకమేవస్వరూపేణపరేణచనిరూపితమ్।
ఇష్టప్రాప్తిరనిష్టస్యనివృత్తిశ్చేతికీర్త్యతే॥౮౭॥

ఇతి ఏకమేవవస్తుస్వరూపేణ నిరూపితంప్రతియోగిజ్ఞానాదికమనపేక్ష్యైవ స్వరూపమాత్రేణ నిరూపితంభావరూపం తదేవపరేణ ప్రతియోగినాచ నిరూపితమభావరూపమతఏకత్వేపి ననిరూపకభేదాత్ యథాఘటః పటాద్భిన్నః -అయమస్మాక్షీఘ్నీఇత్యభానరుక్త్యం అపర్యాయత్వంచ - తథాచైకమేవవస్తు ఇష్టప్రాప్తిరనిష్టనివృత్తిశ్చేతి కీర్త్యతే - అయంభావః అనిష్టనివృత్తిం ప్రార్థయమాన ఏవాదరాతిశయా దిష్టప్రార్థనమపి కరోతి - ప్రకారాంతరేణ ప్రార్థనే భానరుక్త్యమపినాస్తీతి॥౮౭॥... ... ... *

అథవాక్యార్థయోజనాదశధాకృతాః కృత్స్నమంత్రస్యైక వాక్యస్య ఫలపరః - కృత్స్నమంత్రస్యైకవాక్యస్యస్నుపాయపరః - ఆహత్యైకవాక్యతయా యోజనాద్వయం - ద్వివాక్యస్య స్వరూపపరః - తథాపరిశేషముపాయపరః-తథా ఫలపరః -ఆహత్యద్వివాక్యతాయాంయోజనాత్రయం-పునస్త్రివాక్యస్య స్వరూపఫలపరః - తత్రాప్యాద్యవాక్యద్వయేన స్వరూపం తృతీయవాక్యేనఫలంచ ప్రతిపాదయతి - యద్వా, ప్రథమవాక్యేనైవ స్వరూపం ద్వితీయతృతీయాభ్యామనిష్టనివృత్తి ఇష్టప్రాప్తిరూపం ఫలంప్రతిపాదయతీత్యాహ-తృతీయవాక్యతాయాంస్వరూపఫలపరత్వేనయోజనాద్వయం పునస్త్రివాక్యస్య స్వరూపోపాయతత్పరః -ఆహత్యాష్టయోజనాః - తాశ్చ కారికారూపేణాస్మాభి స్సంగ్రహీతాః-తథాహి - ఓమర్థాయ నమోనారాయణాయేత్యేక వాక్య

తా – న్యాసోऽత్రనమసోऽర్థస్స్యాత్తేనోపాయ పరోమనుః – ఓ మథనారాయణాయ శేషవృత్తింనమోగిరా – ఉపలక్ష్య త్రథైకాత్మా కృత్స్నశ్చ ఫలపరోమనుః –అనయోర్యోజనయో రఖండప్రణవ వాచ్యత్వం నారాయణవిశేషణం – అథనారాయణస్యైవ స్వమహం నాస్మ్యహంమమ –ఇతిద్వివాక్యో జీవేశ స్వరూపేతత్పరోమనుః – అథనారాయణస్యాహం భరత్వేనార్పితోనమే – భరోస్మీతి ద్వివాక్యస్సన్నుపాయైక పరోమనుః – అథ నారాయణస్యాహం కింకర స్తద్వి రోధిమే –నస్యాదితిద్వివాక్యస్సన్ పుమర్థైక పరోమనుః – ఆసుతిసృషు యోజనాసు ప్రణవస్త్ర్యక్షరోత్మాయోజ్యః –అ యనారాయణాయేతి విశేషణవిశేష్యభావః అథ ఇతిఅకారార్థ ఇతి నారాయణవిశేషణం ద్యోతితం –ఆత్మైవాహం నమోనారాయణ కైంకర్యమస్తుమే – ఇతి త్రివాక్యో జీవేశ స్వరూప ఫలతత్పరః – ఆత్మైవాస్మీత్యాద్యవాక్యాత్స్వరూపం శేషవాక్యయోః – అనిష్టం నశ్యతాదిష్టం స్యాదిత్యాహ త్రివాక్యగః – స్వరూపంతారనమసోరర్థోగోస్త్రత్వయా చనం – శేషస్యాత త్రివాక్యోసౌ స్వరూపోపాయతత్పరః– ఏవమష్టౌయోజనాః– నవమీంయోజనామాచార్య స్స్వకారికారూపేణాహ– *... ... ...*

మూల— కేచిత్తుచరమశ్లోకేద్వయేచోక్తక్రమాదిహ।
భరన్యాసపరంతారం శేషంఫలపరంవిదుః॥౮౮॥

ఇతి చరమశ్లోకే ద్వయేచవాక్య త్రయాత్మకే ఉక్తక్రమాదిహాపి భరన్యాసపరం ఉపాయపరంతారంశేషంనమోనారాయణాయేతి వాక్యద్వయంఫలపరంవిదురితి॥౮౮॥

ఇయంచ దశమీయోజనా –తారేస్స్వరూపంనమసి న్యాసం

శ్శేషే ఫలార్థనం — ప్రాహ త్రివాక్యోమంత్రోఽయమాకంత్వా ర్థా దశేరితాః — వాక్యైకత్వేయోజనే ద్వేతిస్రో వాక్యద్వయేతథా — వాక్యత్రయేపంచచోక్తాస్తాః పృథక్పృథగీరితాః —

ఉపసంహరతి.

మూల—తదేవంపదవాక్యార్థై స్తత్త్వవిద్గురుదర్శితైః।
తత్తత్కుదృష్టికథితంనిరస్తంయోజనాన్తరమ్॥౮౯॥

ఇతి తత్తస్మాదుక్తక్రమేణతత్త్వవిద్గురుదర్శితైః తత్త్వవిదా ఆత్రేయరామానుజాచార్యేణ వాదిహంసాంబువాహాపరనామధేయేన దర్శితైః పదవాక్యార్థైః పదార్థై ర్వాక్యార్థైశ్చతత్తత్కుదృష్టికథితం యోజనాంతరమకారార్థ సామానాధికరణ్యా దభేదపరత్వమిత్యాదిరూపంనిరస్తం॥ ౮౯...

స్వాచార్యోపదిష్టార్థానాం సామీచీన్యం ద్యోతయితుం ఆచార్యాణామజ్ఞానాదిరాహిత్యంసన్మార్గానతిలంఘిత్వంవిషయప్రావణ్యాదిదూరగతత్వంచోపపాదయన్నుపసంహరతి.

మూల—అవిద్యాపూతనోన్ముక్తైరనవజ్ఞాతసత్పథైః।
అసదాస్వాదసవ్రీళైరాదిష్టమితిదర్శితమ్॥ ౯౦॥

ఇతి అవిద్యా అజ్ఞానంప్రకృతిర్వాసైవపూతనా పిశాచీతదున్ముక్తైః అనవజ్ఞాతసత్పథైః అసదాస్వాదసవ్రీళైః అసతాంవిషయాణామాస్వాదే సవ్రీళైః తత్త్వరాజ్ఞముఖై రిత్యర్థః — దేశికైరిత్యధ్యాహారః — ఆదిష్టముపదిష్టమితిఉక్తప్రకారేణదర్శితం అస్మదనుగ్రాహ్యాణాం శిష్యాణామస్మాభిర్దర్శితమ్॥౯౦॥ ... ... ❋

మూలమంత్రంవ్యాఖ్యాయతద్వ్యాఖ్యానభూత ద్వయం

వివరీతుంతత్ప్రభావముక్త్వాద్వయస్యగద్యస్యచవ్యాఖ్యేయవ్యా ఖ్యానభావమపిప్రదర్శ్య గద్యేఫలప్రార్థనావసరేపరభక్తిపరజ్ఞా నపరమభక్తికృత పరిపూర్ణానవరతనిత్యవిశదతమానన్యప్రి యోజనానవధికాతిశయ ప్రియభగవదనుభవ జనితానవధికా శయ ప్రీతికారితాశేషావస్థోచితాశేష శేషతైక రతిరూపనిత్య కింకరోభవానీతి ప్రార్థనోపలంభాత్ప్రపత్తేరూర్ధ్వంయా వజ్జీవమనుష్ఠేయ కైంకర్యస్యాపి పరభక్త్యాది మూలకత్వావ శ్యం భావాదకించనాధికారిణః ప్రపన్నస్యభక్త్యాద్యభావాత్ భావేవా తయైవపరభక్త్యామోక్షసిద్ధౌప్రపత్తివైయర్థ్యాప త్తిరిత్యాశంక్యాహ... ... ...*

ద్వయాధికారే-

పరభక్త్యాదిమూలత్వంకైంకర్యస్యయదుచ్యతే।
గద్యాదిషుతదప్యాహురపవర్గదశాశ్రయమ్॥౯౧॥

ఇతి అస్యార్థః - గద్యాదిషుకైంకర్యస్యపరభక్త్యా ది మూలత్వం యదుచ్యతే -తదప్యపవర్గదశాశ్రయమిత్యా హుః - అపవర్గదశావిషయమాహుః - ఇదానీంతనకైంక ర్యస్య పరభక్త్యాదిమూలకత్వ పరంనగద్యాదికం కింతు మో క్షదశాభావినః కైంకర్యస్యైవతన్మూలకత్వపరమితిభావః॥౯౧

నను నిత్యముక్తానుభవస్యైకరూప్యేణనిత్యత్వాత్తత్రపరభ క్త్యాద్యవస్థానామనుపపత్తేః కైంకర్యస్య తదానీమపి తన్మూ లత్వకథన మయుక్తమిత్యత్రాహ-

ద్వయా-ఉత్తరోత్తరయోస్స్వామిసాక్షాత్కరణభోగయోః।
పూర్వపూర్వక్షణేష్టత్వాత్తన్మూలత్వముదీరితం॥౯౨॥

ఇతి - అస్యార్థః - ఉత్తరోత్తరయో రుత్తరోత్తర క్ష ణావచ్ఛిన్నయోస్స్వామిసాక్షాత్కరణభోగయోః - భగవ

త్సాక్షాత్కారస్తజ్జనిత ఏతాదృశోత్యంతానుకూల విషయోమ
యాదృష్టఇతి స్వాత్మనికృతార్థ త్వానుసంధానరూపో నుభ
వో భోగశబ్దేనవివక్షితః - తస్యాపినిరతిశయప్రీతిరూపత్వా
ద్భగవదనుభవేన సహోక్తిః - పూర్వపూర్వక్షణేష్టత్వాది
తః పరమస్యైవంవిధానుభవో మేభూయాదిత్యేవం రూపపూ
ర్వదృష్టవిషయకప్రత్యక్షాభినివేశత్వస్య పరభక్తిత్వస్య పూర్వ
దృష్టసాక్షాత్కారత్వస్య పరజ్ఞానత్వస్య తద్విశ్లేషభీతిరూప
త్వస్య పరమభక్తిత్వస్యచ ఏకరూపానుభవేపి పూర్వ పూర్వ
క్షణావచ్ఛేదేనేష్టత్వాత్తన్మూలత్వం పరభక్త్యాది మూలత్వం
సాక్షాత్కారభోగయోరుదీరితం - యద్యపిసర్వవిషయకభగవ
దనుభవ ఏకవ్యక్తికఏవ కార్త్స్న్యైశ్వర్యవిశిష్టోపిభగవద్భోగరూప
తామశ్నుతఇతిద్వివచనానుపపత్తిః - తథాపిఘటపటవిషయకస
మూహాలమ్బనేఘటవిషయకత్వాదిభేదవత్కార్త్స్న్యైశ్వర్యవిషయ
కత్వాద్యాకారభేదసంభవాదనేకక్షణావచ్ఛేదసంభవాన్నద్వి
వచనా నుపపత్తిరిత్యాహుః - అయమత్ర నిష్కర్షః -
సాక్షాత్కరణస్య ముక్తిదశాయాం కైంకర్యరూపస్య భోగస్య
చ నిరంతరసంతన్యమానతయైకరూపత్వేన పరభక్త్యాద్యవస్థా
పన్నభగవదనుభవ మూలకత్వం కైంకర్యరూప భోగస్యకథ
ముచ్యతఇత్యతాహ - ఉత్తరోత్తరయోరితి - సాక్షాత్కా
రోహినామపరభక్త్యాది సాక్షాత్కారః - భోగోత్రప్రీతిప
రివాహ జనిత పాదసంవాహనాది పరిచర్యావిశేషః - తయో
రత్యంతభిన్నత్వాన్నద్వివచనానుపపత్తిః - తయోరుత్తరోత్తర
యోస్సతోః పూర్వపూర్వక్షణేపరభక్త్యాద్యవస్థానామిష్టత్వా
న్మోక్షదశాయాం భగవదనుభవస్య ఏకస్వభావత్వేపి - సయ
.ది పితృలోకకామోభవతి సంకల్పాదేవాస్య పితరస్సముత్తి

ష్టంతే - జక్షన్క్రీడన్ రమమాణస్త్రీభిర్వాయా నై ర్వే త్యాది ష్వివావస్థావిశేషాణామనుభవ గతానామభ్యుపగమేపి విరోధాభావా దతఏవగద్యభాష్యే సాంసారిక వికారాణాం ధ్వంసాభావాత్ జ్ఞానే స్వతోవికసితేదుర్వచత్వా దేకస్వభావతో క్త్రిర్నతుతాదాత్మికావస్థా విశేషరాహిత్యాదిత్యాచార్యై రేవ కణ్ఠోక్తత్వాత్ తత్తత్పూర్వవృత్తాంతేషు మధ్యే మధ్యే పరభక్త్యా ద్యవస్థాంతరితత్వేపి తాదృశప్రవాహ సంతాన నైరంతర్యస్య నకాపిక్షతిరితి॥౭౧॥ ... ...*

ఏవం తర్హి-శరీర పాతసమయే హార్ద సాక్షాత్కార జననాత్తస్య ప్రాథమికస్య పరభక్త్యాది మూలకత్వా వశ్యం భావాత్పరభక్త్యాదేశ్చ తదానీమనవకాశ ఇత్యతఆహ-

ద్వయా—శరీరపాతసమయే హార్దస్యానుగ్రహాస్స్వయం।
పరిపాకం ప్రపన్నానాం ప్రయచ్ఛతి తథావిధం ॥౭౨॥
అంకోలతైలసిక్తానాం బీజానామచిరాద్యథా।
విపాకః ఫలపర్యంత స్తథాత్రేతినిదర్శితం॥౭౩॥

ఇతి - శరీరపాతసమయే హార్దస్య పరమాత్మనో ను గ్రహాస్స్వయం ప్రపన్నానాం తథావిధం క్షణాదేవ పరభక్తి పరజ్ఞాన పరమభక్తిభగవత్సాక్షాత్కార తత్ప్రీతి తత్కైంకర్య పర్యంత హేతుభూతం పరిపాకమవస్థావిశేషంప్రయచ్ఛతి దదాతి॥౭౨॥ తత్రదృష్టాంతమాహ-అంకోలేతి అంకోలతైల సిక్తానాం అంకోలోవృక్షవిశేషః -తత్తైలసిక్తానాం బీజానాంఫల పర్యంతోవిపాకశ్చిరకాలసాధ్యఃఅచిరాత్ స్వల్పకాలేనైవ భవతి- లోకేహితైలూషాదిప్రదర్శితబీజాదేవపంచషఘటికామాత్రేణాంకురపల్లవకోరకఫలదర్శనాత్ తథాత్ర హార్దానుగ్రహాత్త్రిచతుఃక్షణఏవతస్య పరభక్తిపరజ్ఞానపరమభక్తిభగవత్సాక్షా

త్కారాదిపరంపరాపర్యంతోఽపివిపాకస్సిధ్యతీతినిదర్శితం॥౯౪॥

నిదర్శనాంతరమాహ-

ద్వయా — దుష్టేంద్రియవశాచ్చిత్తంన్యణాయత్కి-
ల్బిషైర్వృతం। తదంతకాలేసంశుద్ధిం యాతినారాయణా
లయే॥ ౯౫॥ఇతివ్రతవిశేషేయత్సాత్వతాదిషుశిష్యతే ।
తద్వదతోఽపపద్యేత గద్యోక్తాంత్యదశాగమః ॥ ౯౬ ॥

ఇతి వ్రతవిశేషేషు మోక్షార్థవ్రతవిశేషేషు సాత్వతా
దిషు పంచరాత్రాదిషుతదంగతయావిహితనారాయణాలయ
నిత్యవాసాదంతకాలే క్షణాదేవ పరభక్త్యాది మూలకైంకర్య
పర్యంతపరిపాకసిద్ధిస్తద్వదిహగద్యోక్తాంత్యదశాగమఇతి॥౯౬॥

నను, నాథముని పరాంకుశాదీనాం సంసారఏవ తాదృశ
పరిపాకోదృశ్యతే - తత్కథమిత్యత్రాహ.

ద్వయా-అనుగ్రహవిశేషేణకేనచిత్పరమాత్మనః।
కురుకాధీశనాథాద్యాః ప్రాగప్యన్వభవన్ప్రభుం॥౯౭॥

ఇతి స్పష్టోర్థః॥౯౭॥

ప్రథమంద్వయస్థ శ్రీశబ్దస్య శృణోతి శ్రావయతీ త్యాది
షడ్విధవ్యుత్పత్త్యా సూపగమనపురుషకారత్వోపయుక్త గుణ
ప్రకాశకత్వముపపాద్య దేవ్యాస్తస్యాః పురుషకారత్వేప్రమా
ణాకాంక్షాయామాహ.

ద్వయా-అర్థస్వభావానుష్ఠానలోకదృష్టిగురూక్తిభిః।
శ్రుత్యాస్మృత్యాచసంసిద్ధంఘటకాథావలంబనం॥౯౮॥

ఇతి అస్యార్థః - స్వయమేవవ్యాచష్టేత్తదేవ లిఖా
మః - అర్థస్వభావోనామఈశ్వరవత్పితృత్వ ప్రయుక్తపి
తాపోష్మలత్వాదికం వినాకేవలమాతృత్వప్రయుక్తవాత్సల్యా
ద్యతిశయేన - నకశ్చిన్నాపరాధ్యతి-కఃకుశ్యేద్వానరోత్తమ-

మర్షయామిహదుర్బలా - ఇత్యాదిప్రమాణసిద్ధశీతళస్వభా
వతా స్వవాల్లభ్యాతిశయేన స్వపురస్కారేణ ప్రవృత్తానసం
తాపరాధానపి జనాన్ స్వవాక్య మనతిలంఘ్య భగవాన్వ్యా
ఘ్రాదక్షితితథాభగవన్నిగ్రహనివర్తన సామర్థ్యంచ-అనుష్ఠా
నంతు ప్రహ్లాదవిషయద్రోహాధిక్యే నాతిక్రోధా ద్ధిరణ్యం భి
త్త్వాపి అప్రశాంతకోపతయా ఉగ్రనృసింహముపసర్పితుమశ
క్తానాం బ్రహ్మాదీనాం శ్రియంశరణంగతానాం అనంతరంత
త్పురస్కారేణ శాంతలక్ష్మీనృసింహముపసన్నానాం స్తోత్రం
కృత్వాకార్యసిద్ధిరాసీదితి పురాణప్రసిద్ధం - సీతా మువాచా
తి యశా రాఘవంచమహావ్రతమిత్యాదిరామాయణ ప్రసిద్ధం
శ్రీరామానుజానుష్ఠానంచ-లోకదృష్టశ్చ రాజాదయోహ్యంతః
పురపరిజనేష్వపరాధిషు యత్కించిత్ప్రసాదనాదపి క్షమాం
కుర్వంతీతి -గురూక్తయః- శ్రీపరాంకుశాదీనాం అకల్‌కెల్లెని
త్యాది సూక్తయః - శ్రుతిః- శ్రియంలోకేదేవజుష్టా ముదా
రాం - తాంపద్మనేమీం శరణమహంప్రపద్యే - ఇత్యాది శ్రీ
సూక్తాది రూపా - స్మృతిః - వాచఃపరం ప్రార్థయితా
ప్రపద్యేన్నియతశ్శ్రియమితిశౌనకాదివచనరూపా-ఏవంబహు
ప్రమాణసిద్ధంఘటకార్థావలంబనమితి॥౯౮॥

శ్రీశబ్దార్థముక్త్వా మతుపోవైశిష్ట్యముచ్యతే - అత ఉ
పాయత్వావస్థాయా ముపేయత్వావస్థాయాంచ శ్రియోవైశి
ష్ట్యంశ్రీవిశిష్టస్యైవోపాయత్వముపేయత్వంచేత్యాహ-...*

ద్వయా-స్వామ్యుపాయఉపేయశ్చస్వరూపాదిసమర్పణే।
ప్రథితఃప్రతిసంబంధీశ్రీమాన్నిగమచక్షుషామ్॥ ౯౯॥

ఇతి - అస్యార్థః - స్వామీనిగమచక్షుషాం నిగమ
ఏవచక్షు ర్యేషాం తేషాం విదుషాం స్వరూపాది సమర్పణే

స్వరూపరక్షాభరఫలసమర్పణే ప్రతిసంబంధీఉద్దేశ్యభూతః - ఉపాయ ఉపేయశ్చ శ్రీమానేవప్రథితః ఉపాయత్వావస్థాయాం చ శ్రీమాన్ శ్రీవిశిష్టఏవ ప్రథితః మతుప ఉభయత్రశ్రవణేపి కేచిదుపాయత్వావస్థాయాం వైశిష్ట్యంనేత్యాహుః తేషా ముపేయత్వావస్థాయామపి తన్నస్యాత్ -ప్రణవస్థోకారస్య లక్ష్మీవాచకతయా అకారోకారవాచ్యయోరాత్మహవిరుద్దేశ్యత్వ ప్రతిపాదకం కఠవల్ల్యాదివిరోధశ్చ స్యాదతఏవోక్తం - నిగమచక్షుషామితి। ... ...

అథనారాయణశబ్దేన న్యాసానుష్ఠానసమయే ఫలావినాభావవిస్రంభ జనకేష్వభ్యర్హితతమద్వాదశగుణయోగః ప్రతిపాద్యతఇత్యుక్త్వా వాత్సల్యాదీనాంనిర్వచనాని తేషా ముపయోగవిశేషాశ్చ దర్శితాః - అత్రాస్మత్సంగ్రహకారికాః- వాత్సల్యస్వామిత్వే సౌశీల్యంసులభతాఖిలజ్ఞత్వం - సచసర్వశక్తిభావస్త్వమృషాసంకల్పతాచ కారుణ్యం - సకృతజ్ఞత్వస్థిరతా పరిపూర్ణత్వంచ పరమౌదార్యం - తేషాంనిర్వచనాని పృథగుపయోగాశ్చ దర్శితాగురుణా - ఆద్యేదోషాదర్శనమాగోగణ మేన్మనస్సఇతిధీదం - స్వామిత్వంశేషిత్వం స్వాకరక్షేన్నత్యజేదితిజ్ఞప్త్యై - శ్లేషోజల్పైస్తృతీయం మందేష్వస్మాసుయుంక్తఇతిధీకృత్ - తుర్యం సుఖగమ్యత్వం దూరేసఇతిస్పృహావిఘాతకరం - సర్వజ్ఞతాప్రసిద్ధా స్వజనేష్టాదృష్టవిత్సఇతి ధీకృత్- అఘటితఘటనం షష్ఠం సూరిషు మాజఱ్తుమలమితిజ్ఞప్త్యై। సప్తమమిచ్ఛాప్రతిహతిరాహిత్యంనః కరోతి విస్రంభం॥ అష్టమమాగోఘనవినతార్తిహృదిచ్ఛాక్షమిష్యతీతిధియే - నవమంకృతాల్పతుష్టిః స్వల్పైరర్చ్యైస్స

తానితి జ్ఞప్త్యై - దశమంస్థిరవ్రతత్వం విశ్వాసస్థైర్యమేవ నః కురుతే - పూర్ణోఽయ ఆప్తకామో వినోపకారంఫలప్రదఇతిధీయే - అంత్యంసర్వస్వదతా హ్యనుబంధికులేపి ఫలద ఇతిబుద్ధ్యై ॥ ౯౯ ॥... ... ...*

అథచరణావిత్యనేనవిగ్రహవత్త్వ ముపలక్ష్యతే సచ విగ్రహో దివ్యాత్మస్వరూపాదప్యభ్యర్హితః -శుభాశ్రయత్వాద్దివ్యాత్మస్వరూపస్య శుభత్వేప్యాశ్రయత్వాభావా దిత్యుక్త్వా విగ్రహస్యప్రాశస్త్యేయుక్త్యంతరమప్యాహ-

ద్వయా-పరావరసుఖగ్రాహ్యం ప్రేమబోధప్రసాదకం।
స్వరూపాత్స్వామినోరూపముపాదేయతమంవిదుః॥౧౦౦

ఇతి -పరైస్సనకాదిభిః ప్రేమబోధప్రసాదకం ప్రేమజనకం జ్ఞానజనకంచశిష్టంస్పష్టం॥౧౦౦॥ ... ...*

విగ్రహస్యసర్వస్య శుభాశ్రయత్వే ప్యవయవాంతరేషుసత్స్వపి చరణయోరేవ శరణత్వేకో హేతురిత్యత్రాహ.

ద్వయా-చిత్తాలంబనసౌకర్యకృపోత్తంభకతాదిభిః।
ఉపాయత్వమిహస్వామిపాదయోరుపసంహితం॥౧౦౧॥

ఇతి-కృత్స్నవిగ్రహాపేక్షయా చరణయో రల్పతయా చిత్తాలంబనే చిత్తస్యావగాహనే సౌకర్యా త్సుకరభావాదవయవాంతరాపేక్షయా కృపోత్తంభకత్వాత్ -చరణగ్రహణేహిలోకేదయాసంజాయతేయథా తథా పాణిమూర్ధాదిగ్రహణేనభవతి - ఆదిశబ్దాత్తత్రామృతస్యందిసీత్యాద్యుక్తక్రమేణ భోగ్యతాతిశయః గంగాప్రవాహస్థానతయావా పావనతమత్వం - అహల్యాపరీక్షిదాద్యుజ్జీవకత్వంచ గృహ్యతే-స్వామిపాదయోరుపాయత్వముపసంహితమితిసంబంధః॥౧౦౧

అత్ర కేచిదాక్షిపంతి - శ్రీమన్నారాయణేతి వైశి
ష్ట్యవాచి మతుపా దేవ్యా ఉపాయకోటౌ ప్రవేశ ఇతి భవదు
క్తం న యుక్తం ఉభయోరుపాయత్వే చరణానితి నిర్దేశస్స్యా
త్ - న తు శరణావితి - తదనూద్య పరిహరతి -

ద్వయా - చరణావితి నిర్దేశః పత్న్యా వైశిష్ట్యబాధకః।
ఇతి మందైరిదం ప్రోక్తం శ్రీమచ్ఛబ్దవిరోధతః॥౧౦౨॥

ఇతి శ్రీమచ్ఛబ్దస్య శ్రీవైశిష్ట్యబోధకతయా తద్విరోధినశ్చ
చరణావితి నిర్దేశస్యైవాన్యాయ్యత్వాదితి భావః॥౧౦౨॥

విపరీతం కిం న స్యాదిత్యత ఆహ -

ద్వయా - శబ్దస్వరసతః ప్రాప్తం వైశిష్ట్యం ప్రథమం శ్రుతం।
విశేష్యచరణద్విత్వం న హి బాధితుమర్హతి॥౧౦౩॥

ఇతి లోకే దండీ పురుషస్తిష్ఠతి - కుండలీత్యాదౌ బా
ధకాభావే శబ్దస్వారస్యేన వైశిష్ట్యమేవ క్రియాన్వయిత్వ రూ
పం ప్రతీయతే - అతో౽త్రాపి శబ్దస్వరసతః ప్రథమమేవ ప్రతి
పన్నం శ్రీవైశిష్ట్యమనంతరం శ్రుతం - విశేష్య చరణద్విత్వం
కర్తృ బాధితుం నార్హతీతి హి అయం భావః - ఉపక్రమాధిక
రణన్యాయేనాసంజాత విరోధిత్వేన ప్రథమం శ్రుతం శ్రీవైశి
ష్ట్యం ప్రబలమనంతరం శ్రుతస్య చరణద్విత్వశ్రవణస్య విశేష్య
చరణద్విత్వ పరతాం నేతుమలం తస్య సోత్పత్తిదశాయాం సం
జాత విరోధితయా దుర్బలత్వేనాన్యపరతయా నేతుముచితం
అన్యథోపక్రమాధికరణవిరోధస్స్యాదితి భావః॥౧౦౩॥

వస్తుతస్తు పరోక్తబాధకత్వాభిమతం భాధకమేవ నేత్యాహ.

ద్వయా - చరణానితి వక్తవ్యమితి యచ్చ ప్రసంజితమ్।
గ్రంథజ్ఞైరపహాస్యం తత్ప్రతిప్రాధాన్యతో౽న్వయాత్॥౧౦౪॥

ఇతి - చరణానితి నిర్దేశస్యాన్య ద్విశిష్టనివక్షాయామి
తి యుక్త్యా ప్రసంజితం ఆపాదితం పద్గ్రంథజ్ఞైరపహాస్యం పతి
ప్రాధాన్యతో న్వయాత్ శరణ్యత్వేన పత్న్యాః ప్రాధాన్యే
నాన్వయః పత్న్యాస్తువిశేషణత్వేనాన్వయః ఇసమప్రాధాన్యేనో
భయోర్వివక్షాయామేవహి శ్రీనారాయణచరణానితివక్తవ్యంవి
శేషణతయాన్యతరస్యాప్రాధాన్యవివక్షాయాంతుప్రధానభూ
తవిశేష్యచరణస్విత్వమాదాయైవతథానిర్దేశాత్-అన్యథాలక్ష్మ
ణవిశిష్టో రామః ప్రతిష్ఠత ఇత్యేకవచనం నస్యాదితి భావః॥౧౦॥

నను మామేకంశరణంవ్రజేతి భగవతైవోక్తతయా భగవా
నద్వితీయ ఏవశరణ్యో వాచ్యః శ్రియశ్శరణ్యత్వేన సద్వితీయో
క్తిస్సాహసమాత్రమిత్యత ఆహ- ...

ద్వయా-న స్రమాజి సపత్నీకే సద్వితీయోక్తిసాహసం।
తథా త్రైశ్యపరామృశ్యపత్నికం గురుసాహసమ్॥౧౧॥

ఇతి - సమాశ్రిత్య వద్వితీయో రాజ్యధురాం వహతీత్యుక్తే
పత్న్యాస్సద్వితీయత్వాదద్వితీయమహోసిరితి కో బ్రూయాత్- అద్వి
తీయత్వం స్వసమానసమాశ్రితంతరవ్యావర్తకం నపత్న్యాదేరి
తి ప్రకృతేపితుల్యం-మామేకమితిసహధర్మచారిణ్యావ్యావృ
త్తస్సిద్ధాయాదేవ్యాసవ్యావర్తకం - అన్యథా గుణాదీనామ
పి వ్యావృత్తిస్స్యాదితి నగుణస్యనిర్విశేషస్యైవశరణ్యతాస్యా
త్తస్మాద్యథాసపత్నీకేప్రమాజి సద్వితీయోక్తి సాహసంయథా
నాస్తి తథా త్రైత్రివస్తుస్థితిమపరామృశ్య గురుసాహసం అల
క్ష్మీకస్యైవ శరణ్యత్వమితి మహాసాహసందర్శితమితి॥౧౧॥

అథ శరణశబ్దస్యోపాయత్వమర్థః - ఉపాయే గృ
హరక్షిత్రోశ్శబ్దశ్శరణమిత్యయం - వర్తతేసాంప్రతంత్వే
షఉపాయార్థైకవాచక ఇత్యుక్త్వాన ఉపాయతయా ప్రప

ద్యేఅధ్యవస్యామీత్యర్థః - యద్యపి తత్తచ్ఛాస్త్రార్థే రా
రాధిత ఈశ్వరఏవ సర్వఫలోపాయఏవసిద్ధమితికిమర్థమత్రో
పాయత్వవరణంతథాపి మోక్షోపాయభక్త్యాదావశక్తత్వాత్త
త్తదుపాయస్థానేస్వయమేవస్థిత్వాతత్సాధ్యంఫలంసహజకారు
ణ్యాతిశయేన త్వమేవ మే దేహిమమశిరసి మోక్షోపాయభక్త్యా
ది భరంచ సన్నిధేహి మద్రక్షాభర స్త్వయ్యేవతదంశేమమయత్నా
న్తరం నాస్తీత్యుపాయాంతరస్థానే భగవతోనివేశనమేవాత్మర
క్షాభరసమర్పణమితి నిష్కృష్టమర్థమాహ-

ద్వయా—భరన్యాసబలాదేవస్వయత్నవినివృత్తయే।
అతోపాయాంతరస్థానేరక్షకోవినివేశితః॥౧౦౬॥

ఇతి భరన్యాసబలాదేవస్వయత్నవినివృత్తయే - అభీ
ష్టేదుస్సాధేస్వతఇతరతోవాక్వచనత ద్భరన్యాసంయాచ్ఞా
న్వితమభివదంతిప్రపదనం - ఇతఃపశ్చాదస్మద్యత్నన నిరపేక్షే
ణభవతా సమర్థ్యోఽసావర్థస్త్వితిమతివిశేషంతమవిదు రితి
భరన్యాసేకృతే స్వవ్యాపారనివృత్తిస్స్యాత్ అతఉపాయాం
తరస్థానే స్థిత్వా తమర్థంసాధయే త్యుపాయాంతరస్థానే ర
క్షకోవినివేశితఇతిభావః॥౧౦౬॥

ఉత్తరఖండస్థశ్రీమచ్ఛబ్దనారాయణశబ్దయోరర్థముక్త్వాత
ద్గతచతుర్థ్యాః కైంకర్యార్థకత్వముక్త్వా భవేయమితిపద
మధ్యాహృత్య తత్ప్రార్థనాపరత్వ మప్యుక్త్వా నమస్తావత్ప
దద్వయాత్మకః కైంకర్యవిరోధినిషేధపరఃకైంకర్యవిరోధీనిచ
స్వాధీనకర్తృత్వ స్వాధీనభోక్తృత్వ స్వార్థకర్తృత్వస్వా
ర్థభోక్తృత్వాదీని - నమఃమమకైంకర్యవిరోధినస్స్యాదిత్య
నిష్టనివృత్తిప్రార్థనాపరో నమశ్శబ్దఇత్యభిహితంకథంతర్హి
ప్రపన్నేన భోగాభోక్తవ్యాఇత్యత్రాహ-

ద్వయా-అపాశ్రితరిపరిహారణస్వపరైస్స్వరక్షాం
తాదర్థ్యధీపరిహృతస్వపరార్థభావః।
అన్యోపభోగవిరహాదనఘఃప్రపన్నో
ముక్తేః-స్వభోగమఖిలంపతిభోగశేషమ్॥ ౧౦౭॥

ఇతి -స్వపరైః స్వేనపరైశ్చ స్వరక్షాం స్వస్యరక్షాం అపాశ్రితః పరిహారన్స్వస్య స్వద్రవ్యత్వాభావాత్పరద్రవ్యత్వాభావాచ్చ స్వరక్షాం ప్రతిస్వపరేషా మప్రాప్తత్వాదప్రసక్తత్వాత్తైస్స్వరక్షాం పరిహరన్తాదర్థ్యధీపరిహృతస్వపరార్థభావః - తాదర్థ్యధీయా భగవచ్ఛేషత్వధియా పరిహృతఃస్వార్థభావఃపరార్థభావశ్చ భగవతిస్వరూపసమర్పణేనస్వపర శేషత్వబుద్ధిం పరిహరన్ పరమాత్మని స్వాత్మరక్షాభరసమర్పణాత్ స్వస్యపరేషాంచ స్వరక్షకత్వబుద్ధించపరిహరన్నన్యోపభోగవిరహాదనఘాన్యశబ్దః పతిశేషభోగా దన్యపరః - పతిశేషభోగాన్యస్వార్థభోగవిరహాదనఘఃప్రపన్నోఖిలంస్వభోగంపతిభోగశేషంపతిభోగార్థంభుంక్తఇతి॥౧౦౭

నిగమయతి.

ద్వయా- వైరాగ్యవిజితస్వాంతైఃప్రపత్తివిజితేశ్వరైః।
అనుక్రోశైకవిజితైరిత్యుపాదేశిదేశికైః॥౧౦౮॥

వైరాగ్యేణవిజితం స్వాంతంమానసం యేషాంతే ప్రపత్త్యావిజితఃవశీకృతఈశ్వరోయైరనుక్రోశైకవిజితైర్దయామాత్రవిజితైః-దేశికైరిత్యుపాదేశి॥౧౦౮॥... ... ❋

ద్వయా-ఇదమష్టపదంవ్యాసేసమాసేషట్పదంవిదుః।
వాక్యంపంచపదైర్యుక్తమిత్యాఖ్యాతప్రధానకం॥౧౦౯॥

ఇదంవ్యాసేవ్యస్తేక్రియమాణే అష్టభిః పదైర్యుక్తం భవతి - సమాసే - శ్రీమన్నారాయణచరణావిత్యేక పదత్వేన

ఘూసే క్రియమాణే షట్పదంవిదుః - తథాపంచపదైః ప్రపద్య
ఇతి క్రియాపద వ్యతిరిక్తైః పంచభిః పదైర్యుక్తమాఖ్యాత ప్ర
ధానకం క్రియాపదం ప్రపద్యఇతితదేవ ప్రధానంయత్రవాక్యే
తాదృశమేకంవాక్యంభవతి - క్రియాంవా కారకాన్వితా ఇతి
లక్షణాత్ .।౧౦౯॥ ... ...

సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్యస్థితస్త్వమిత్యనువాదపక్షేయుక్తేః-
అనిత్యమసుఖంలోకమిమం ప్రాప్యభజస్వమా మిత్యత్ర ఇమం
లోకమనిత్యంప్రాప్య వర్తమానఇత్యధ్యాహారవత్ స్థితస్త్వ
మిత్యధ్యాహారమభ్యుపేత్యయోజ్యం - యద్యపి విధిపక్షేక్త్వా
ప్రత్యయస్వారస్యమధికం అధ్యాహారాభావశ్చ - తథాపి వి
శిష్టవిధిగౌరవమస్మిన్ననువాదపక్షేసర్వధర్మాన్మోక్షసాధన
తయా విహితసర్వధర్మాన్ ఉపాసనాదీన్విద్యాభేదమాదాయ
బహుత్వం పరికరబహుత్వమాదాయవా - అత్ర త్యాగోనా
మ నైరాశ్యంఆశయా ప్రసక్తేషుధర్మేషుఆశాత్యాగఏవత్యా
గశబ్దార్థః - పరీత్యుపసర్గేణ సర్వకాలేషుసర్వప్రకారేణ
త్యాగేఅతిశయో వివక్షితః తస్మాదాకించన్యాధికార వివక్షా
యామనువాదపక్షః - పరిత్యజ్యశరణంవ్రజేతి విధిపక్షేపిసర్వ
ధర్మత్యాగ పురస్కారేణ శరణంవ్రజేతి కార్పణ్యమంగత
యా విధీయతే - నతు కేవలంస్వరూపేణకర్మత్యాగస్యాం
గత్వం వక్తుముచితం - యద్వా పరిత్యాగస్యాపి విధిపక్షే ధ
ర్మాదినైరపేక్ష్యేవిధేస్తాత్పర్యం పరీత్యుపసర్గేణ అచాంతే
నకర్తవ్యం యజ్ఞోపవీతినా కర్తవ్యమిత్యాదినా సర్వకర్మ
సాధారణ్యేన విహితశుద్ధాచమనాద్యనపేక్షత్వంవివక్షితం -
మోక్షసాధనతయా విహితకర్మయోగాది ధర్మత్యాగ విధి
పరతయా పరిత్యజ్యేత్యస్యవ్యాఖ్యానం కేచిత్కుర్వంతి తత్రవి

కల్పఽకింకర్మయోగాదౌశక్తాన్ప్రతిపరిత్యాగవిధిః ప్రవర్తతే-ఉతాశక్తాన్ప్రతి - నాన్త్యః అశక్త్యాఽప్రాప్తానాం త్యాగస్యావిధేయత్వాత్ - నాద్యః శక్తానామేవ ప్రపత్త్యధికారత్వాపత్తేః - తచ్చాశక్తాధికారత్వప్రతిపాదక బహుప్రమాణ సంప్రదాయ విరుద్ధం - ఏకస్మిన్నేవాధికారిణి కర్మయోగాదికం విధాయ పునస్తత్పరిత్యాగేన ప్రపత్తిరూపలఘూపాయవిధానే గురులఘువికల్పస్స్యాత్ - నహ్యేవముపపద్యతే - ఏకస్మైఫలాయ గురూపాయంవిధాయ తత్పరిత్యాగపూర్వకలఘూపాయవిధానే గురూపాయేకస్యాప్యప్రవృత్త్యాఽననుష్ఠానలక్షణాప్రామాణ్యం గురూపాయవిధీనాంస్యాత్ - లఘూపాయప్రరోచనార్థమనుపాయానపికర్మయోగాదీనుపాయానుక్త్వాతతస్తేషాంత్యాగః ప్రపత్త్యర్థంక్రియతఇత్యనుపపన్నం-అనుపాయేషూపాయత్వవిధాయకానాంభ్రాంతవాక్యత్వాపత్తేః-జ్ఞానవిశ్వాసాధిక్యవంతః ప్రపత్తావధికారిణఃజ్ఞానవిశ్వాసమాన్ద్యవంతో భక్తావధికారిణఇత్యపిమందం ప్రపత్త్యుపదేష్ట్రూణాంవ్యాసాదీనామజ్ఞత్వాద్యాపత్తేః - నను వ్యాసాదయః ప్రపన్నాఏవలోకసంగ్రహణాయోపాసకా ఇతి చేత్స్వాధికారాపాహస్యకర్మణోలోకసంగ్రహణార్థమనుష్ఠానం-నత్వతథాభూతస్యేతి గీతాభాష్యఏవోక్తేః - తస్మాత్కర్మయోగాది సవర్ణధర్మత్యాగవిధిపక్షోనసంభవతి నాపివర్ణాశ్రమధర్మత్యాగోంగం విధీయత ఇత్యుక్తం-ప్రపత్త్యుత్తరకాలే అహింసాసత్యమక్రోధ ఇత్యాదిసామాన్య ధర్మాన్ సాచార్య వందనాది విశేషధర్మాంశ్చ త్యక్త్వాపశుమృగాదివత్ తూష్ణీమవస్థానాపత్తేః నివృత్తిధర్మాణాం నత్యాగః ప్రవృత్తిధర్మాణామేవత్యాగః ఇత్యపిననివృత్తిధర్మాణామపి స్వరక్షణార్థస్వవ్యా

పారత్వేనపరిత్యాజ్యత్వావశ్యంభావాత్ ప్రవృత్తి త్యాగఏవ సర్వధర్మత్యాగశబ్దార్థఇత్యపిన-ప్రపన్నాచారవిరోధాత్-సర్వేపిహి స్వస్వాచారేప్రవర్తమానాదృశ్యంతే ప్రపత్త్యనుష్ఠానక్షణే సర్వధర్మత్యాగోంగం నాన్యదేతిబ్రూమఇతిచేత్ ప్రపత్తికాలే శిఖాయజ్ఞోపవీతోర్ధ్వపుండ్రధారణాదిత్యాగాపత్తేః తస్మాత్సర్వధర్మ పరిత్యాగోహి నామభక్త్యాద్యపేక్షితసర్వధర్మానపేక్షతయానైరపేక్ష్యమాత్రమితి నప్రమాణాంతరవిరోధః - ఏవంవిశిష్టవిధానపక్షే ఆకించన్యాధికారః కేన బోధ్యతఇతిచేత్ మాశుచఇత్యనేన ద్యోతితః శోకస్యైతదాకించన్యజన్యత్వేనతస్యైవాధికారసమర్పకత్వం అనువాద పక్షే సర్వధర్మ పరిత్యాగవాక్యాదేవసిద్ధఇత్యాహ-

* చరమశ్లోకాధికారే. *

అధికారంపురస్కృత్యోపాయస్యనిరపేక్షతాం ।
ఏకశబ్దేనవక్తీతికేచిద్వాక్యవిదోవిదుః॥౧౧౦॥

ఇతి-అనువాదపక్షేప్రథమపాదేనఅధికారంపురస్కృత్య ఏకశబ్దే నోపాయస్య నైరపేక్ష్యంవక్తీతి - భగవానితి శేషః చరమశ్లోకఇతి శేషఇతివాకేచిద్వాక్యవిదోవిదురితి॥౧౧౦

విశిష్టవిధిపక్షేధికారబోధకత్వంక్వాంశఇత్యతఆహ.

చరమ-నైరపేక్ష్యంపురస్కృత్యవిహితస్యలఘీయసః।
ఉపాయస్యాధికారంతుశోకద్యోత్యంవిదుఃపరే॥౧౧౧॥

ఇతి-ప్రథమపాదేననైరపేక్ష్యం పురస్కృత్య ద్వితీయ పాదేన విహితస్యలఘీయస ఉపాయస్యాధికారం శోక ద్యోత్యం మాశుచఇతి నిషేధ్య శోకద్యోత్య మపరే ఆచార్యా విదుః॥౧౧౧॥ ... ...

తథాచ ప్రకృతే కిమాయాతమిత్యత్రాహ.

చరమ-ఇత్థమర్థావిశేషేపియోజనాభేదమాత్రతః।
ప్రాచాంవిమర్శస్సంవృత్తోభాష్యకారైరవారితః॥౧౧౨॥

ఇతి-ఇత్థముక్తప్రకారేణార్థావిశేషేపి ప్రథమ పాదస్యాకించన్య పరత్వేఅన్యనిరపేక్షత్వ పరత్వేవా అకించనస్యాన్యానపేక్షం ప్రపదనంవిధేయమితిపక్షద్వయేప్యవిరోధాద్వాక్యార్థభేదాభావేపి యోజనాభేదమాత్రతః ప్రాచాంశ్రీవిష్ణుచిత్తాదీనాం విమర్శస్సంవృత్తః - భాష్యకారైరవారితః- అప్రతిషిద్ధః -శ్రీవిష్ణుచిత్తవరదాచార్యాదయోహిస్వగ్రంథేష్వేవ మూచుః - స్వస్వవర్ణాశ్రమాధీనం కర్మనత్యాజ్యమేవతత్ - యావద్దేహంప్రపన్నైశ్చ త్యాగహేతోరదర్శనాత్ - విహితేషు వ్యవస్థానం ప్రపన్నానాం ప్రపంచ్యతే -శ్రుతిస్మృత్యాదివిహిత మనుష్ఠానంతు నిత్యకమితి - అతస్తేషాం కర్మత్యాగవిధావిమర్శఏవనాస్తీతినిశ్చితం- ఏతేనభాష్యకార సన్నిధావేవత్యాగస్యానువాదఇతికైశ్చిదుక్తం-విధిరితికైశ్చిదుక్తం - తేషాముభయేషాంవివాదమప్రతిషేధతాభగవతాభాష్యకృతాఅప్రతిషిద్ధమనుమతమితిన్యాయాత్త్యాగవిధిరప్యంగీకృతఇతి నిరస్తంప్రథమపాదస్యాకించన్యాధి కార ప్ర తి పా దకత్వ ముతాంగాంతరనిరపేక్షత్వవిధిపరత్వమిత్యేవవివాదస్సంవృత్తః నతుస్వరూపత్యాగ విధిరస్తీనేతితస్మాత్పూర్వవృత్తాంతమజ్ఞాత్వార్వాచీనానాం కోలాహలమితిభావః॥౧౧౨॥

తదేవాహ.

చరమ-అజ్ఞాతపూర్వవృత్తాంతైర్యత్తత్రారోపితంపరైః।
తత్తుశ్రీవిష్ణుచిత్తాద్యైర్నిర్మూలమితిదర్శితం॥౧౧౩॥

ఇతి-అజ్ఞాతపూర్వవృత్తాంతైఃపరైస్తత్రచరమశ్లోకేయత్స్వరూప త్యాగవిధిపరత్వమారోపితం తత్తుశ్రీవిష్ణుచిత్తాద్యై ర్

చార్యైర్మూలం శిష్టప్రమాణకమితి దర్శితం స్వస్వగ్రం థేషు తైరేవ స్వరూపత్యాగస్య దూరతోఽనిరస్తత్వాదితి.॥౧౧౩॥

ఏవం ప్రపత్త్యుపాయో కించనస్యాంగాంతరానపేక్షతయా లఘీయస్తయా విహితశ్చేద్వ్యాసాదయః కిమితి ప్రపత్తావనవతీర్ణా ఇతి శంకాయాం కేచిత్ జ్ఞానవిశ్వాసమాంద్యాత్తే తత్ర న ప్రవృత్తా ఇత్యాహుః – తన్నయుక్తం ప్రపత్తిశాస్త్రప్రణేతౄణా మజ్ఞత్వాద్యనుపపత్తేః – కింతు ప్రపత్తావధికారాభావాత్తేషాం తత్ర న ప్రవృత్తిరితియుక్తం- తత్ర చ ప్రపత్తౌ భక్త్యాద్యుపాయస్వరూపజ్ఞానేపి సామాన్యాకారేణ ప్రపత్తి స్వరూప జ్ఞానమేకోఽధికారః – భక్తిప్రపత్తివిషయక విశదజ్ఞానేపి భక్త్యాదావశక్తిరూపో ద్వితీయోఽధికారః – జ్ఞానశక్తిసద్భావేపి విళంబాసహత్వంచ తృతీయోఽధికారః – వ్యాసాదీనా మధికార పురుషాణాం జ్ఞానశక్తిమతాం విళంబేన ముక్తిమిచ్ఛతాముక్త త్రివిధాధికారవిముక్తతయా ప్రపత్త్యనర్హత్వ మేవ సిద్ధం – న తు జ్ఞానవిశ్వాసమాంద్య మిత్యుక్తం-

అథ నరస్య బుద్ధిదౌర్బల్యాదుపాయాంతరమిష్యత ఇతి విశ్వాసమాంద్యస్య భక్త్యధికారత్వావగమాద్వ్యాసాదీనాం శక్తిమత్త్వేపి విశ్వాసమాంద్యాద్భక్తౌ ప్రవృత్తిః లోకే చ మహావిశ్వాసశూన్యానాం భక్తావప్యశక్తానాం తు పరంపరయా భక్తియోగోత్పాదకనామసంకీర్తనాదౌ ప్రవృత్తిదర్శనాచ్చ మహావిశ్వాసమాంద్యమపి భక్తావధికార ఇతి యుక్తమిత్యాశంక్యాహ-

చరమ- అశక్తస్యాతికృచ్ఛ్రేషు దురాశాధార్ష్ట్యశాలినః।
కస్యచిద్బుద్ధిదౌర్బల్యం లఘుత్యాగస్య కారణం॥౧౧౪॥

ఇతి- అస్యార్థః – అతికృచ్ఛ్రేషు అతిదుష్కరేషు భక్త్యాదిషు దురాశాధార్ష్ట్యశాలినః కస్యచిత్-భక్త్యాదిషు దు

రాశా దార్ఢ్య శాలినః భక్త్యాదినైవ ముక్తిం సాధయామి నాన్యదుపాయాంతరమస్తీతి దురాశా - దార్ఢ్యమాప్తవచనైరప్యప్రకంప్యత్వం తేనశాలినో తాదృశస్వభావశాలినః కస్యచిన్నరస్యబుద్ధిదౌర్బల్యంవిశ్వాసమాంద్యంలఘుత్యాగస్యకారణంవ్యాసాదేస్తుశక్తత్వా ద్విశ్వాసవత్వాచ్చేతిభావః॥౧౧౪॥

తర్హినరస్యబుద్ధిదౌర్బల్యాదితివచనస్యకోర్థః-ఉచ్యతే-భరన్యాసం త్యక్తవతాంత్యాగహేతు బుద్ధిదౌర్బల్య మితియథాశ్రుత ఏవార్థః నరస్య బుద్ధిదౌర్బల్యేసతి మహా విశ్వాస రూపాంగలోపాత్ప్రపత్యనర్హస్య భక్త్యాదావిచ్ఛాభవతి - తత్రాప్యశక్త్యా పరంపరయా తత్సాధనాదిప్రవృత్తిః - నతు ప్రపత్తివిషయకవిశ్వాసమాంద్యమపి భక్త్యావావధికార ఇతితాత్పర్యంఏవంచ విశ్వాసాతిశయవత్తయాపరేషామపిసంశయచ్ఛేదిషువ్యాసాదిషునాయంన్యాయోవక్తవ్యఇత్యాహ- *

చరమ-తత్రప్రపత్త్యనర్హాణామన్యదిత్యపియుజ్యతే।
వ్యాసాదిషుతునైవైషానీతిస్సంశయఘాతిషు॥౧౧౫॥

ఇతి - తత్ర ఉపాయాంతరాశక్తేషు విశ్వాస మాంద్యాత్ప్రపత్తావప్యనర్హాణా మయోగ్యానామన్యత్పరం పరయాభక్త్యాదికారణం నామకీర్తనాదికమిత్యపి యుజ్యతే - తత్రావదభ్యుపగచ్ఛామః - వ్యాసాదిషుతు సంశయ ఘాతిషు పరేషాం సంశయచ్ఛేదిషు స్వయంమహావిశ్వాసవత్సు నైషానీతిర్వ్యక్తావిశ్వాస మాంద్యప్రయుక్తాప్రపత్తావప్రవృత్తిరితినీతిర్నయుక్తేత్యర్థః॥౧౧౫॥

నను ధర్మస్వరూప త్యాగపక్షోయద్యపి నసంభవతి తథాపిసంగం త్యక్త్వాఫలంచేతి సాత్వికత్యాగస్యైవ త్యాగశబ్దార్థతయా ఉపాయత్వబుద్ధిత్యాగఏవ విధీయతే న స్వరూ

పత్యాగఇతిచేత్ - కథముపాయత్వబుద్ధిత్యాగః కిమనుపాయ తయా సిద్ధేషు ఉపాయత్వబుద్ధిత్యాగః - ఉతఉపాయతయా ప్రాప్తేషు - నాద్యః సిద్ధత్వాత్ - నద్వితీయః అశక్యానుష్ఠానానాం కేషాంచిద్ధర్మాణా ముపాయత్వ బుద్ధిత్యాగ స్యాపి పూర్వవత్స్వతస్సిద్ధత్వేనా విధేయత్వాత్ - శక్యానుష్ఠాన తయా ప్రాప్తానాంముక్త్యుపాయానా ముపాయత్వబుద్ధిత్యాగ ఏవఉచితః - సఏవత్యాగశబ్దార్థశ్చ - స్వరూపేణానుష్ఠీయమాన తాదశాయా మేవహి ఫలసంగకర్తృత్వమాత్ర త్యాగస్సాత్వికత్యాగః - స్వరూపేణాపి త్యాగే ఫలాదిత్యాగస్య కైముత్యసిద్ధత్వే నావిధేయత్వా త్కర్మ యోగా దిషు శక్తస్యైవశక్యానుష్ఠానం ముక్త్యుపాయతయా ప్రాప్తేషు కర్మయోగాది షూపాయత్వబుద్ధిత్యాగ మాత్రావశ్యం భావే నస్వరూపేణ తదనుష్ఠానమావశ్యక మితి భక్త్యు పాయనిష్ఠ ఏవాసౌప్రపన్నఇతిపర్యవసితం - ఇయాంస్తుభేదః - పూర్వోక్తభక్తస్యప్రపత్తిర్భక్త్యంగతయానుష్ఠేయా-అస్యతుపరిపత్యంగతయాభక్తిరనుష్ఠేయేత్యభిహితం - ఏవంచ స్వరూపత్యాగపక్షేకైంకర్యతయా నుష్ఠేయానామపిధర్మాణాంత్యాజ్యత్వ సంకీర్తనాన్నిషిద్ధత్వం స్యాదతోపచారకోటావేవకైంకర్యం నివిశతేనిషిద్ధ సురామాంసాదినైవేద్య నివేదనవదవిశేషాత్ - బుద్ధిత్యాగపక్షేతుకర్మయోగాదీనాంస్వరూపేణప్రపత్త్యంగతాస్యాదితి నిరపేక్షత్వం ఆకించన్యాధికారతా సర్వాధికారతాచ ప్రపత్తేర్నస్యాత్ - తస్మాదుభయధాపి వ్యాహతమిత్యాహ. ... ...

చరమ-అతస్స్వరూపత్యాగోక్త్యాకైంకర్యస్యాపచారతా।
ఉపాయత్వమతిత్యాగేతత్స్వరూపాంగతాభవేత్॥౧౧౬

ఇతిస్పష్టోర్థః ॥౧౧౬॥

ఉపాయత్వబుద్ధిత్యాగేదోషాంతరమాహ.

చరమ-సాత్వికత్యాగయుక్తానాంధర్మాణామేతదంగతా।
నూనంవిస్మృతకాకాదివృత్తాంతైరుపవర్ణితా॥౧౧౭॥

ఇతి - సాత్వికత్యాగయుక్తానాం ధర్మాణా ముపాయత్వబుద్ధిం విహాయ స్వరూపేణానుష్ఠీయమానానాం కర్మజ్ఞాన భక్తియోగాదీనాం ఏతదంగతా ప్రపత్త్యంగతా విస్మృతకాకాదివృత్తాంతైః కపోతకాళీయాది రాదిశబ్దార్థఃకాకిఅజ్ఞతయావా భగవద్ద్వేషితయావాఅనాశ్రిత భక్తియోగానాం కాకాదీనాంవృత్తాంతావిస్మృతాయేషాం తైః పరైరుపవర్ణితా - నూనమిత్యుత్ప్రేక్ష్యతే - యద్యపి స్వరూపత్యాగపక్షే కాకాదిశరణాగతౌ నేదందూషణం లగతితథాపి స్వరూపత్యాగపక్షస్య ప్రాతిస్వికదూషణాని ప్రాగేవోక్తానీతి మంతవ్యం॥౧౧౭॥		...		...		...

నను, కాకకపోత కాళీయాదీనా మజ్ఞత్వేన తత్ర యథాకథంచిదస్తు - జ్ఞానినాం పరాంకుశాదీనాం ప్రపదనేషుభక్తియోగాంగకత్వం దృష్టమిత్యతఆహ-...		..		*

చరమ-సకృత్ప్రపదనేనైవధర్మాంతరదవీయసా।
తత్క్షణేభిమతంపూర్వేసంప్రాపురితిశుశ్రుమ॥౧౧౮॥

ఇతి - పూర్వేఆచార్యాః శ్రీపరాంకుశప్రభృతయః ధర్మాంతరదవీయసా ధర్మాంతరాణాం కర్మయోగాదీనాందవీయసాదూరతరేణసకృత్ప్రపదనేనైవభక్తివదసకృదావృత్య నంగకేనప్రపదనేనైవతత్క్షణేఆర్తప్రపత్త్యుత్తరక్షణేఅభిమతం పరమపురుషార్థంసంప్రాపుఃప్రాప్తవంతఇతిశుశ్రుమశ్రవణఇత్యస్మాద్ధాతోర్లిడుత్తమపురుషబహువచనం-

యద్వాపూర్వే విభీషణాదయః అతఏవ తత్ప్రకరణస్థం సకృదేవ ప్రపన్నాయేతి వచనం ప్రత్యభిజ్ఞాపితం - తత్ర హి ప్రపత్త్యుత్తరక్షణే అభిమతం రామ ప్రసాద రూపం నతు రాజ్య ప్రాప్తి రూపం అపసిద్ధాంతాత్ - రామమనోరథ పరిపూర్ణార్థతయాభిమత రాజ్యాభిషేకం వా॥౧౧౮॥

నను ఇతరాంగ[illegible]పేక్ష్య విధింవదతాం భవతామపి మతే చోద్యమిదం తుల్యమప్రాప్తానామంగానాం నైరపేక్ష్యం తావన్న విధేయం ప్రయోజనవిరహాత్ప్రాప్తానామంగానాంత్వ పరిత్యాజ్యత్వాత్కథం తన్నైరపేక్ష్యం స్యాత్తత్కథముభయథాపి నైరపేక్ష్యమిత్యత ఆహ. ... ...*

చరమప్రసక్తాంగత్వబాధేతు బ్రహ్మాస్త్రసమతేజసః।
ఉపాయస్యప్రభావశ్చ కైంకర్యాదిచసుస్థిరం॥౧౧౯॥

ఇతి - యమనియమ ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారాదీనాం ప్రాప్తానామంగత్వ బాధాం నబ్రూమోవయం కింతు అగ్నిహోత్రాదితు తత్కార్యామైవతు తద్దర్శనాత్ - విహితత్వాచ్చాశ్రమకర్మాపి - సహకారిత్వేన చేత్యాది నావిద్యాంగత్వేన విహితవర్ణాశ్రమ ధర్మాణా మాచార్యస్తుతేగతింవక్తేతివిద్యావిశేషే శ్రుతగతిచింతనాదీనాంచ దహరశాండిల్యాదివిద్యావన్న్యాస విద్యాయా మపి విద్యాత్వావిశేషాత్ప్రాప్తానామంగత్వమత్ర బాధ్యతే నతు స్వరూపమపి తేషాం బాధ్యం అతః ప్రసక్తానాం తేషామంగత్వబాధేతు బ్రహ్మాస్త్ర సమ తేజసః బ్రహ్మాస్త్రం హి ఇతరానపేక్షం తత్తిశణవల్కాది బంధకరణేస్వయం శిథిలమ్భూదితి ప్రసిద్ధం - ఉపాయస్యన్యాసాఖ్యస్యాసహాయ శూరస్యైవ ప్రభావశ్చరక్షితః - కైంకర్యాదిచ సుస్థిరమంగత్వంవినైవ నిత్యనైమిత్తి

కాది కైంకర్యాదికంచ స్వరూపేణానుష్ఠేయతయాసుస్థిరం భవతి గతిచింతనాదికంచ విద్యాంగత్వంవినాస్వయంప్రయోజనతయా కర్తవ్యమేవ - ఆదిశబ్దేనాకించనాధికారత్వం సర్వాధికారత్వంచ ప్రపత్తేస్సంగృహ్యాతే - అన్యథా బుద్ధిత్యాగపక్షే బ్రహ్మాస్త్రవదసహాయతయా కార్యకారిత్వం యావజ్జీవం కైంకర్యానువృత్తిః కేవలకర్మయోగాది స్వరూపానువృత్త్యాకించనాధికారత్వంచ వర్ణానుష్ఠేయత్వంచనస్యాదితి భావః॥౧౨౦॥*   ...   .*

నను ప్రపదనాంగమేవ నిత్యనైమిత్తికం వక్తవ్య మన్యథా ఆనుకూల్యసంకల్ప రూపాంగలోపాపాతా ద్భగవదాజ్ఞాపాలన మేవహ్యానుకూల్యంనామ తస్మాదానుకూల్య సంకల్ప మహిమ్నైవ తేషామంగత్వ సిద్ధిరిత్యతఆహ-

చరమ-సంకల్పమాత్రమేవాంగంశ్రుతమాచరణంపునః।
అనంగమాజ్ఞయాప్రాప్తంనసంకల్పనిబంధనం॥౧౨౧॥

ఇతి - ప్రపదనస్యఆనుకూల్యస్య సంకల్పః ప్రాతికూల్యస్యవర్జన మిత్యాదివచనైస్సంకల్పమాత్ర మేవాంగం శ్రుతం మాత్రశబ్దార్థమేవాను వదత్యేవకారః - ఆచరణం పునరనంగం తర్హి తత్కిమర్థమిత్యతఆహ - ఆజ్ఞయాప్రాప్తం శ్రుతిస్మృత్యాదిరూప యాభగవదాజ్ఞయా ప్రాప్తమవర్జనీయమిత్యర్థః - నసంకల్పనిబంధనం యథా ఉపనయనే - కర్మకురు మాసుషుప్థాః - భిక్షాచర్యంచరేత్యుపనీతే గురూపదేశానంతర భావిబాధమిత్యాది సంకల్ప నిబంధనత్వ ముత్తరకాలకర్మానుష్ఠానస్యనాస్తి కింతు శాస్త్ర విహితత్వ నిబంధనత్వం తథేహాపీతిభావః - తస్మాత్ప్రపత్త్యనంగమపికర్మావశ్యంకర్తవ్యమితిసిద్ధం॥౧౨౧॥

నను, యావతామనుష్ఠానం కథంస్యాత్ – అనంగస్యాప్యనుష్ఠానే జలతాడనాదికమప్యనుష్ఠేయమేతే త్యాశంక్య తతోఽత్తరం ప్రాగుక్తమేవస్మారయతి.

చరమ–ఆహారగ్రహమంత్రార్థజాత్యాదినియమైర్యుతః।
కుర్యాల్లక్ష్మీశకైంకర్యంశక్త్యానన్యప్రయోజనః॥౧౨౨॥

ఆహారగ్రహేత్యాది శక్త్యా ఇత్యనేన యావదనుష్ఠానసంభవ శంకానిరస్తా – అనన్య ప్రయోజనఇత్యనేనప్రయోజనాంతరాభావేపి లక్ష్మీశకైంకర్య రూపతయా భగవత్ప్రీతిమాత్ర ఫలకత్వేనానుష్ఠాన సంభవఖ్యాపనాత్ – జల తాడనాదీనామఫలత్వాదననుష్ఠేయ మితి శంకానిరాసశ్శిష్టంప్రాగేవవ్యాఖ్యాతం॥౧౨౨॥ ... ...*

ఏవం శ్రుతిస్మృత్యాదివిహితాచారాణా మనుష్ఠేయత్వం ప్రమాణశరణానామావశ్యకమన్యథాసంప్రదాయ విరోధ ఇత్యుక్త్వాలౌకికదృష్టాంతనుపితత్రదర్శయతి ద్వాభ్యాం–*

చరమ–మంగళ్యసూత్రవస్త్రాదీన్సంరక్షుయతియథావధూః।
తథాప్రపన్నశ్శాస్త్రీయపతికైంకర్యపద్ధతిం॥ ౧౨౩॥
యద్వన్మంగళ్యసూత్రాదేస్త్యాగేసంరక్షణేపివా।
రక్షేన్నిరుంధ్యాద్భోగైర్వాపతిస్తద్వదిహాపినః॥ ౧౨౪॥

ఇతి – వధూర్మంగళ్యసూత్ర వస్త్రాదీన్ పత్యు రాజ్ఞానువర్తినీ తత్ప్రీతయేయథాసంరక్షతి తథా ప్రపన్నశ్శాస్త్రీయ పతికైంకర్యపద్ధతిం – పతిర్వేధా– శాస్త్రీయేత్యనేన శాస్త్రతఏవాసౌభగవతోఽభిప్రాయం వేత్తినప్రమాణాంతరాదితిసూచితం॥౧౨౩॥త్యాగేబాధకదృష్టాంతమాహ–యద్వదితి–పతిర్మంగల్యసూత్రాదే స్త్యాగేభోగైర్నిరుంధ్యా ద్భోగహీనాంకుర్యాదిత్యర్థః– సంరక్షణేపిచరక్షేత్ వధూమితి శేషః–

తద్వాదిహాపేతి॥౧౨౪॥ ... ...

నను, జాత్యాదినియమైర్యుత ఇతిభవదుక్తం నసహామహే- వైదికంబ్రాహ్మణానాంతు రాజ్ఞాం వైదికతాంత్రికం - తాంత్రికంవైశ్యశూద్రాణాం సర్వేషాం తాంత్రికంతు వేతిహివివేచనీయం - భాగవతేష్వయం బ్రాహ్మణః అయంశూద్రఇతి వివేచనే మద్భక్తంశ్శ్రోత్రియంవాపి నిషాదం శ్వపచంతథా - వీక్షతే జాతిసామాన్యాత్సయాతినరకంనరఇతిప్రత్యవాయస్మరణాద్వ్యవస్థాపన మేవనసంభవతీత్యత్రాహ-

చరమ-అవజ్ఞార్థమనర్థాయభక్తజన్మాదిచింతనం।
శాస్త్రవ్యవస్థామాత్రార్థంనతుతద్దూష్యతిక్వచిత్॥ ౧౨౫॥

ఇతి -అవజ్ఞార్థంభక్తజన్మాదిచింతనమేవానర్థాయ శాస్త్రవ్యవస్థామాత్రార్థంతుతత్క్వచిన్నదూష్యతి॥ ౧౨౫॥

ఉక్తవ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థంతత్తజ్జాతిప్రదర్శనంతత్రతత్రదృష్టం చేత్యాహ-... ... ...

చరమ—అతఏవహిశాస్త్రేషుతత్తజ్జాత్యైవదర్శితాః।
ధర్మవ్యాధతులాధారశబరీవిదురాదయః॥౧౨౬॥

ఇతి - శాస్త్రేషు పురాణాదిషుధర్మవ్యాధాదయో జాతిఖ్యాపనపూర్వకమేవదర్శితాః॥౧౨౬॥

తేషాంవృత్తిరపి సస్వజాత్యనుగుణైవ తత్ర తత్రేతిహాసేదర్శితేత్యాహ- ... .

చరమ-స్వజాత్యనుగుణైవేషాంవృత్తిరప్యైతిహాసికీ।
విశేషవిధిసిద్ధంతుతద్బలాత్తత్రయుజ్యతే॥ ౧౨౭॥

ఇతి - ఐతిహాసికీ- ఇతిహాసప్రోక్తావృత్తిరపి స్వజాత్యనుగుణా మాంసవిక్రయాదివచనాత్ - ఏపకారేణశూద్రయోనావహం జాతోనాతోన్య ద్వక్తుముత్సహేఇతి ప్రశ్నేపిప్ర

ణావాద్యనుచ్చారణాత్ మర్యాదాతిలంఘనం నకృత మితి
ద్యోత్యతే - నను ఉపాఖ్యానే విదురస్య బ్రహ్మమేధసంస్కా-
రో ధర్మరాజేన కృత ఇతి శ్రూయతే తత్కథమిత్యత్రాహ -
విశేషవిధీతి ఆకాశవాణ్యాతత్ర బ్రహ్మమేధోఽభిహిత ఇతి విశేష
విధిసిద్ధం - తత్తు తద్బలాద్విశేషవిధిబలాత్తత్రైవ యుజ్యతే నా
న్యత్రేత్యర్థః॥౧౨౭॥*... *... ...*

నను, క్వచిత్సిద్ధమితి విధిలంఘన మన్యత్రాపి స్యాది
త్యత ఆహ. ... ...*

చరమ- దేశకాలాధికార్యాదివిశేషేషు వ్యవస్థితాః ।
నధర్మాః ప్రాప్తిమర్హంతి దేశకాలాంతరాదిషు॥౧౨౮

ఇతి - దేశవిశేషవ్యవస్థితా ధర్మాః మాతులసుతా పరి
ణయాదయః- కాలవ్యవస్థా అల్పద్వాదశ్యాదిషు ఆమధ్యాహ్నః
క్రియాస్సర్వా ఇత్యాదిక్రియమాణాః -అపకర్షాదయస్సూ
తకాదికాలే పంచమహాయజ్ఞాదిలోపాశ్చ -అధికారివిశేషే
ఆతురాదౌ స్నానకల్పా యథా శక్తేషు ప్రసజ్యంతే తద్వద్వి
దురాదిషు విశిష్య విహితా ధర్మా నాన్యత్ర ప్రాప్నువంతీత్యర్థః-
యద్వా- దేవాలయసమీపస్థాః దేవసేవార్థ మాగతాః -
చండాలాన్పతితాన్వాపి స్పృష్ట్వా నస్నానమాచరేత్ - ఇత్యా
దివచనసిద్ధదేవోత్సవకాలాదావవిగీత శూద్రాదిస్పర్శస్యా
న్యదా యథానాచరణం - భగవత్సన్నిధౌ శూద్రాది దృష్ట
భగవన్మహానైవేద్య స్వీకారేప్యన్యదేశే యథా తద్దృష్టాది ప
రిత్యాగః - తత్పాదాంబ్వతులంతీర్థం తదుచ్ఛిష్టం సపావ
న మిత్యాదికం పురుషాంతరే యథానాదర్తవ్యం ఏవం విదు
రాదౌ విశేషవిధిసిద్ధమన్యత్ర న ప్రాప్నోతీత్యర్థః॥౧౨౮॥

ఏవం మర్యాదామజానంతః కేవలం భ్రామ్యంతీత్యాహ. ...*

చరమ-కేచిత్తత్తదుపాఖ్యానతాత్పర్యగ్రహణాక్షమాః।
కలికోలాహలక్రీడాంవర్ధయంతిరమాపతేః॥ ౧౨౮॥

ఇతి - తత్తదుపాఖ్యానానాం తాత్పర్యంభగవద్భక్తి మాహాత్మ్య విశేష మాత్ర ప్రఖ్యాపనం తద్గ్రహణాక్షమాః కేచిద్రమాపతేః కలికోలాహలక్రీడాం వర్ధయంతిమర్యాదా భంజనేనలీలాంసకల జనవిషయాముత్పాదయంతి॥౧౨౮॥ ...

నను సచపూజ్యోయథా హ్యహమితిపూజా మ్లేచ్ఛాది సాధారణ్యేన ప్రతిపాద్యతే - తత్కథమిత్యత్రాహ - శ్లోకత్రయేణ మాతృభిరిత్యాదినా - తత్రాద్యౌశ్లోకౌస్మృతివచనే దృష్టాంతార్థముపాదత్తే.

చరమ-మాతృభిఃపితృభిశ్చైతాః పతిభిర్దేవరైస్తథా।
పూజ్యాభూషయితవ్యాశ్చబహుకల్యాణమీప్సుభిః॥౧౨౯॥
జామయోయానిగేహానిశపంత్యప్రతిపూజితాః।
తానికృత్యాహతానీవవినశ్యంతిసమంతతః॥౧౩౦॥
ఏవమాదిషుపూజోక్తిర్యథౌచి(త్యం)త్యాన్నియమ్యతే।
భక్తమ్లేచ్ఛాదిపూజోక్తిరేవమేవ నియమ్యతాం॥౧౩౧॥

ఇతి-ఏతాదుహితరఃమాతృభిఃపితృభిఃపతిభిర్దేవరైఃపూజ్యాభూషయితవ్యాశ్చపూజనీయాఏవమాతాపితృభిః పూజ్యత్వముక్తం॥౧౨౯॥యథాజామయఃస్నుషాఃఅప్రతిపూజితాఃఅసత్కృతాయానిగేహాని శపంతితానిగేహానికృత్యాహతానీవకృత్యయామారుద్రాదిసంబన్ధిన్యాహతానీవవినశ్యంతి॥౧౩౦॥ఏవ మాదిషు పూజోక్తిః పూజావచనంయథౌచిత్యంమర్యాదామనతిక్రమ్యైవ యథానియమ్యతే.నతువందనీయత్వాదికం తదర్థః ఏవమేవ భక్తమ్లేచ్ఛాది పూజోక్తిరపి బహుమంతవ్యత్వ మాత్రపరతయానియమ్యతా మిత్యర్థః॥౧౩౧॥

అథ సర్వధర్మపరిత్యాగవిధి పక్షే అంగనైరపేక్ష్య విధి పరత్వానిత్యుక్తం కింతదంగత్వేన పరిత్యాజ్య మిత్యాకాంక్షా యాం ప్రపత్త్యుత్తరకాలం ప్రాప్తం యత్కైంకర్యంతదపిద్వి విధం సారకల్కరూపేణ తత్రకల్కంత్యాజ్యం సార భూతం స్వరూపే నానుష్ఠేయంత్వంగత్వ బుద్ధి త్యాగే నానుష్ఠేయ మిత్యాహ.* ... ...*

చరమ-సాత్త్విల్లక్ష్మీపతావేవకృతంకైంకర్యమంజసా ।
సారకల్కవిభాగేన ద్విధాసద్భిరుదీర్యతే॥౧౩౨॥

ఇతిస్పష్టోర్థః॥ ౧౩౨॥

సారస్వరూపమాహ-

చరమ-కృతకృత్యస్యకైంకర్యం యదనన్యప్రయోజనం।
గుర్వాదిరక్షణార్థంవాతత్సారంసంప్రచక్షతే॥౧౩౩॥

ఇతి - కృతకృత్యస్యానుష్ఠితోపాయస్యానన్యప్రయో జనం భగవత్ప్రీతిమంత రేణ ప్రయోజనాంతరముద్దిశ్యా కృత మిత్యర్థః - గుర్వాది రక్షణార్థంవా యత్క్రియతే త దపిసారమ్॥౧౩౩॥ ... ...*

కల్కనిర్వక్తి.

చరమ-దంభార్థంపరపీడార్థంతన్నిరోధార్థమేవవా।
ప్రయోజనాంతరార్థంవాకైంకర్యంకల్కఇష్యతే॥ ౧౩౪

దంభార్థం ఖ్యాతిలాభాద్యర్థం పరపీడార్థం పర స్య వ్యాధ్యాదిపీడాసిద్ధ్యర్థం తన్నిరోధార్థం పరేణ క్రియ మాణకైంకర్యనిరోధార్థ మిత్యేవభాసతే - పీడార్థమిత్య నేనసిద్ధత్వాత్ - పరస్యకారాగృహాదౌ బంధనార్థ మేవవాప్ర యోజనాంతరార్థంవా భగవత్ప్రీత్యర్థ నాత్మార్థక మభిచా రకత్వాజాదికమారభ్యతే పశుపుత్రాదిప్రయోజనాంతరా

ధర్మంవావేద్యఽఽటేశస్య ప్రవ్యసమర్పణాదికం క్రియతేతత్సర్వం కల్యంభగవదుద్దేశేన ప్రయోజనాంతరలిప్సయాకృతం కషాం కల్కమిత్యర్థః - తాన్యేవభావోపహతాని కల్క ఇత్యుక్త త్వాత్తత్సర్వంప్రపన్నస్య త్యాజ్యమితిభావః॥ ౧౩౪॥

నను అంగత్వేనపరిత్యాగేపి స్వరూపే ణానుష్ఠేయం స్వారమేవనకల్కమిత్యుక్తంతతశ్చకింఫలమిత్యత్రాహ- .. *

చరమ-అతశ్శక్యానిసర్వాణినప్రపత్త్యర్థమాచరేత్।
అశక్యేషుచసామర్థ్యం నతదర్థంసమార్జయేత్॥ ౧౩౫॥

ఇతి - అతఃపరిత్యజ్యేత్యస్య వైరపేక్ష్య విధి పరత్వో క్తేఃశక్యాని సర్వాణిఆచర్య మాణాన్యపి నప్రపత్త్యర్థ మాచారేత్ - అశక్యేషుచసామర్థ్యం యోగ్యతాంతదర్థంప్రపత్త్యర్థం నార్జయేత్ - అంగత్వేహి అసతాం యూపా దీనామార్జనాయ యతితవ్యం - నాత్రతథా - యథాశక్తి కైంకర్యత్వేనానుష్ఠేయత్వాదితిభావః॥౧౩౫॥ ... ...*

ఏవమేవ సర్వధర్మత్యాగ విధిపక్షే నిత్యకర్మాది వి ధాయక ప్రమాణానాం సాత్వికత్యాగ మాత్ర విధాయక ప్ర మాణానాంచావిరోధోయథా సిద్ధ్యతితథానిర్వాహనాహ - ఆత్మాశక్త్యతిక్రమేణ -

చరమ-ఆత్మాశక్త్యపృథాయాసనివారణమిహోపివా ।
లజ్జాపురస్సరత్యాగవాదోప్యత్రనియమ్యతాం॥౧౩౬॥
సుదుష్కరేషుధర్మేషుకుశకాశావలంబతః।
ఆశాలేశానువృత్తిర్వాత్యాగోక్త్యావినివార్యతే॥ ౧౩౭॥
అవిశిష్టఫలత్వేనవికల్పోయశ్చసూత్రితః।
తస్మఖినాపివాత్రేష్టంబ్రహ్మస్త్రన్యాయసూచనః॥౧౩౮॥

ఇతి - ఆత్మాశక్త్యేషు పృథాయాసనిషక్త్యాదివిషయే

వ్యర్థోద్యోగః తస్యనివారణంఅశక్య సర్వధర్మసాధనార్థ వృథాయాసంపరిత్యజ్యేత్యర్థః - పరైస్స్వరూపత్యాగపక్షే పరిత్యుపసర్గస్య లజ్జానుతాపాది త్యాగార్థకత్వస్యోక్త్వాదశక్యవిషయక వృథాయాసత్యాగమాత్రపక్షే ఇహాపి భగవదభిమతలజ్జాప్రభృతిత్యాగో ప్యుపసర్గార్థతయాప్రవేశ్యతాం కోదోష ఇత్యతఆహ - ఇహాపి వేతి - అశక్యారంభం కృత్వా సర్వంవృథాజాతమితిలజ్జాపురస్సరశబ్దేనపునఃపునర్లజ్జానుతాపాదిర్వివక్షితః ససర్వోపిపరిత్యుపసర్గార్థ ఇతి భావః - లజ్జాదిభిస్సహాశక్యవిషయ వృథాయాసం పరిత్యజ్యేత్యర్థః - అత్రపరిత్యుపసర్గేణలజ్జాదిత్యాగవాచోపి నియమ్యతాంప్రవేశ్యతాం తస్మాదాత్మాశక్యేత్యారభ్యనియమ్యతామిత్యేకః కల్పః॥౧౩౮॥ఉపరికల్పాంతరమాహ-సుదుష్కరేష్వితి-సుదుష్కరేషు ధర్మేషు విషయ సప్తమీ కుశకాశావ లంబనః - ప్రవాహే దాకృష్టస్య కుశ కాశావ లంబనంయథా నకార్య క్షమం తాదృశోపాయాభాసతః యోగాభ్యాసప్రాణాయామాది శిక్షయాశ్శనైశ్శనై రహంసాధయేయమితి సిసాధయిషయాఉపాయాభాసపరిగ్రహః దాశాలేశానువృత్తిర్వాత్యాగోక్త్యా వినివార్యతే సుదుష్కరధర్మ విషయక కుశకాశావలంబన కల్పోపాయాభాసపరిగ్రహ జనితాశాలేశంపరిత్యజ్యేత్యర్థః॥౧౩౯॥తృతీయంకల్పమాహ-అవిశిష్టేతి-విద్యాసు దహరశాండిల్యాదిషు అవిశిష్టఫలత్వేన మోక్షరూపఫలావిశేషేణ వికల్పోయ స్సూత్రితః - వికల్పోఽవిశిష్టఫలత్వాదితి తన్ముఖేన సూత్రితవికల్పప్రదర్శన ముఖేన బ్రహ్మసూత్రన్యాయసూచనంవా అత్రత్యాగవిధావిష్టం-అయంభావః-విద్యావికల్పవిధానా ద్విద్యాసు యథాపరస్పర నైరపేక్ష్యంత

థావిద్యాత్వావిశేషాత్ప్రపత్తావపి విద్యాంతరాంగభూతగ
తిచింతనాద్యనపేక్షావశ్యంభావాత్ప్రస్తుతప్రపత్తావితరాంగ
మేళనాపేక్షాయాం విశ్వాసశ్రైథిల్యేనప్రపత్తిప్రచ్యవనాపత్త్యా
బ్రహ్మాస్త్రన్యాయదృఢీకరణాయవిద్యాంతరాంగాని గతిచిం
తనాదీని పరిత్యజ్యేత్యర్థః ఇతి త్యాగవిధి
ర్యోజ్య ఇతిభావః॥ ౧౩౮॥........................ ❀

ఆహత్యపూర్వోక్తప్రకారాన్ సంగృహ్యాహ శ్లోకద్వయేన ❀

చరమ—అతోఽశక్తాధికారత్వమాకించన్యపురస్క్రియా।
అనంగభావోధర్మాణామశక్యారంభవారణం॥ ౧౩౯॥
తత్ప్రీత్యాశాప్రశమనంబ్రహ్మాస్త్రన్యాయసూచనం।
సర్వధర్మపరిత్యాగశబ్దార్థాస్సాధుసమ్మతాః॥ ౧౪౦॥

అతఉక్తప్రకారాదశక్తాధికారత్వమనువాదపక్షే ఫలి
తమిత్యర్థః-విధిపక్షేపంచధానిర్వాహమాహ —ఆకించన్యపు
రస్క్రియా ఆకించన్యప్రతిసంధానరూపకార్పణ్యంపురస్కృ
త్యశరణంవ్రజేత్యర్థః — కార్పణ్యాంగతయావిధిరిత్యర్థః—
ధర్మాణామనంగభావః విద్యాంతరామ్నాతానాంవిద్యాత్వ
సామ్యాదాగతానామంగత్వానపేక్షతా విధిరిత్యర్థః —అ
శక్యారంభవారణం॥ ౧౩౯॥తత్ప్రీత్యాశాప్రశమనం-బ్రహ్మా
స్త్రన్యాయసూచనం-ఆహత్యసర్వధర్మశబ్దార్థాష్షడ్విధా
స్సాధుసమ్మతాః — నతుస్వరూపత్యాగోవా ఉపాయే ష్వ
పాయత్వమతిత్యాగోవేత్యుక్తం॥౧౪౦॥

పక్షాంతరమాహ.

చరమ—దేవతాంతరధర్మాదిత్యాగోక్తిరవిరోధినీ।
ఉపాసనేపితుల్యత్వాదిహసానవిశేషికా॥౧౪౧॥

దేవతాంతరస్య బ్రహ్మశివాదేరుపాసనాది ధర్మాణాంత్యా

గోక్తిరవిరోధినీ – ప్రమాణాంతరావిరోధినీయద్యపి తథాపిఇహాసోక్తిరవిశేషికా – ఉపాసనేపితుల్యత్వా దతోనాత్యంతమాదరణీయోయంపక్షఇతిభావః॥౧౮౧॥

అథద్వితీయపాదవ్యాఖ్యాన ముపక్రమ్యమా మిత్యనేన సౌలభ్యం తృతీయచరణాస్థాహం శబ్దేనపరత్వంచద్యోత్యతే- శ్రీగీతాయామేవావతార రహస్యజ్ఞానం పురుషోత్తమ విద్యా చాపునర్భవహేతురితి ప్రతిపాదనా దవతారే సౌలభ్యప్రకటనా త్పురుషోత్తమత్వేచ యస్మాత్ క్షరమతీతోహమక్షరాదపి చోత్తమః – అతోస్మిలోకేవేదేచ ప్రథితః పురుషోత్తమః– ఉత్తమఃపురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః –యోలోక త్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర ఇత్యాదినా పరత్వప్రకటనాత్తదుభయ మప్యత్ర పదద్వయే ద్యోత్యే మిత్యభిధాస్యన్ అవతారరహస్యజ్ఞానం సద్వారకప్రపత్తినిష్ఠస్య ఉపాయపూర్తికరమద్వారక ప్రపత్తినిష్ఠస్య శరణాగత వేద్యగుణేషు ప్రధానతమం వేద్యం సౌలభ్యమభివ్యనక్తీతి వక్తుమవతారరహస్యరూపం ప్రసంగాత్సంగృహ్ణాహ – అవతారస్యసత్యత్వ మితి ద్వాభ్యాం కేచిదైంద్రజాలిక దర్శితవిచిత్రవస్తు ప్రపంచవదవతారశరీరస్యమిథ్యాత్వ మేవచర్మమయచక్షుర్గ్రాహ్యసుఖదుఃఖానుభవహేతు బాల్యయౌవనాదిపరిణామవచ్ఛరీరపరిగ్రహస్య సర్వస్యపరమేశ్వరే దుర్వచత్వాదిత్యాహుః తన్నిరాకరణాయాహ,

చరమ—అవతారస్యసత్యత్వమజహాత్స్వస్వభావతా।
శుద్ధసత్త్వమయత్వంచ స్వేచ్ఛామాత్రనిదానతా॥౧౮౨॥
ధర్మగ్లానౌసముదయస్సాధుసంరక్షణార్థతా।
ఇతిజన్మరహస్యంయో వేత్తినాస్యపునర్భవః॥౧౮౩॥

అవతారస్యసత్యత్వమితి - అయంభావః - అవతా రస్యాపరమార్థత్వే తజ్జ్ఞానస్య ముక్తిహేతుత్వాసంభవః అ పారమార్థికవిషయజ్ఞానంహిసంసారహేతుస్తత్వజ్ఞానంనిశ్రే యసహేతురితి సర్వసంప్రతిపన్నం - జన్మకర్మచ మేది వ్య మేవం యో వేత్తితత్వతః - త్యక్త్వాదేహంపునర్జన్మనై తిమామేతిసోర్జునేతి తాత్వికత్వస్య కణ్ఠోక్తత్వాచ్చ అజహా త్స్వస్వభావతా అజహాత్స్వస్య స్వభావః సర్వజ్ఞత్వ సర్వే శ్వరత్వాకర్మవశ్యత్వాపహత పాప్మత్వ సత్య కామత్వ స త్యసంకల్పత్వాది స్వభావోయస్య - అజోపిసన్నవ్యయాత్మా భూతానామీశ్వరోపిసన్ - ప్రకృతిం స్వామధిష్ఠాయ సంభ వామ్యాత్మమాయయేతిహ్యుక్తం - స్వాంప్రకృతింస్వస్వభావం ఆత్మమాయయా - మాయావిచిత్రశక్తిః - శుద్ధసత్వ మయ త్వంచాప్రాకృత దివ్యమంగళవిగ్రహత్వం - జన్మ కర్మ చమేదివ్య మిత్యుక్తేః - స్వేచ్ఛామాత్రనిదానతా - సంభ వామ్యాత్మమాయయేతి - తదాత్మానం సృజామ్యహ మితిచ వచనాత్॥ ౧౪-౫॥ధర్మగ్లానౌసముదయః-యదాయదాహిధ ర్మస్యగ్లానిర్భవతిభారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మా నంసృజామ్యహమిత్యుక్తేః - సాధుసంరక్షణార్థతా - పరి త్రాణాయసాధూనామితి కథనాత్ - ఇత్యేవంప్రకారేణ జ న్మరహస్యంయోవేత్తిఅస్యనపునర్భవః సంసారఇత్యర్థః॥౧౪౩॥

ఏవం మాహాత్మ్యేనేన పురస్థతయా స్వాత్మనః ప్రదర్శ నాత్సౌలభ్య మభివ్యక్తం - ఉత్తరత్రసర్వపాప నివర్తకత్వ కథనా త్స్వాతంత్ర్యంచస్పష్టం -ఇమేచసౌలభ్యస్వాతన్త్ర్యే పరస్పరసాపేక్షతయా సమాశ్రయితౄణాం రక్షణోపయు క్తేపరస్పరవ్యతిరేకే త్వప్రయోజకే ఇత్యాహ-

చరమ-స్వతంత్రస్యాపి నైవస్యాదాశ్రయోదుర్లభస్యతు।
అస్వతంత్రాత్ఫలంనస్యాత్సులభాదాశ్రితాదపి॥౧౪౪॥

ఇతి - స్వతంత్రస్యాపి దుర్లభస్య సౌలభ్యాభావే ఆశ్రయః ఆశ్రయణమేవనస్యాత్ - సులభాదాశ్రితాదపిఅస్వతంత్రాత్ఫల మైశ్వర్యాది ఫలంనస్యాత్ - స్వతంత్రస్య దౌర్లభ్యే ఆశ్రయణమేవనఘటతే సులభస్యాస్వతంత్రత్వేఆశ్రయణఘటనేపిఫలంనాస్తి - తస్య తత్ప్రదానాసామర్థ్యాదితిభావః॥౧౪౪॥... ... ...

నను అస్వతంత్రాన్మాభూత్ఫలం కైంకర్యంతులభ్యేత ఏవేత్యత్రాహ- ... ...*

చరమ-అస్వతంత్రేణకైంకర్యంసిద్ధ్యేత్స్వైరప్రసంగతః।
దుర్లభేసాధ్యమప్యేతన్నహృద్యంలోకనీతితః॥౧౪౫॥

ఇతి - అస్వతంత్రేవిషయే కైంకర్యమపినసిధ్యేత్ స్వైరప్రసంగతః స్వేచ్ఛయాపి స్థితౌ విరోధాభావాత్ - నహి పరతంత్రమశక్తం ప్రత్యపికింకరతయా పరతంత్రతయావస్థాతవ్యం - తస్యనిగ్రహానుగ్రహాక్షమత్వేన స్వైరమేవావస్థానసంభవాదిత్యర్థః - అన్యథా జీవస్యాప్రయోజకజీవాంతరంప్రతి కైంకర్యప్రవృత్త్యాపత్తిః - స్వతంత్రేయద్యపి కైంకర్యముచితం తథాపి దుర్లభేతస్మిన్ సాధ్యమపిసాధయితుంయోగ్యమపికైంకర్యం నహృద్యంయథా దవీయసిరాజ్ఞిభృత్యానాం పరిచర్యానహృద్యాతథాప్రకృతేపీత్యర్థః॥౧౪౫॥

మామిత్యస్యసౌలభ్యం తాత్పర్యార్థఇత్యుక్త్వా ఏకపదస్యషడర్థాః ఆచార్యైరుపదిష్టాఇత్యాహ ద్వాభ్యాం- ...

చరమ-ప్రాప్యస్యైవప్రాపకత్వంస్వప్రాధాన్యనివారణం।
ప్రపత్తేర్వ్యాజమాత్రత్వమన్యోపాయైరనన్వయః॥౧౪౬॥

తదంగైరప్యసంబంధస్సర్వసాధ్యేష్వభిన్నతా ।
ఇత్థమర్థాష్టకాదాచార్యైరేకశబ్దస్యదర్శితాః॥౧౪॥

మామిత్యత్రైకవచనాదేవ స్వగత సంఖ్యాభిధానా దేకశబ్దస్యార్థాంతరేణ భావ్యం - తత్కింప్రాప్యప్రాపకయోరైక్యంప్రాప్యమాత ఏవాహంప్రాపకత్వేనోపాయత్వేనస్వీకార్యఇతి భావః - స్వప్రాధాన్యనివారణం - ఏకేముఖ్యాన్యకేవలా ఇతి కేవలంమాం శరణంవ్రజ - మామేవ శరణంవ్రజేత్యర్థః - మామేవ యేప్రపద్యంతే ఇతివదవధారణార్థకత్వం ఏకశబ్దస్యేతియావత్ - తేనాహం స్వయమేవ తవోపాయోస్మిశరణవ్రజ్యాకర్తృత్వాత్త్వమపి కించిదుపాయకోటి ప్రవేశఇతి త్వయానాభిమంతవ్యం - మద్దత్తకళేబరస్య మయాదత్తధియోమదిచ్ఛాధీనప్రవృత్తేర్మాంవినా తవ సత్తైవ నాస్తితాదృశస్య తేతవకథముపాయత్వం రక్షాపేక్షణ కర్తృత్వ మాత్రేణరక్షణోపాయత్వే చాతకస్య స్వరక్షణోపాయత్వాపత్తిః స్తన్యార్థినస్తనంధయస్యాపిరోదనాదిద్వారేణ స్వరక్షకత్వాపత్తేశ్చ తస్మాదహమేక ఏవోపాయోనత్వమితి కర్తృత్వవ్యావృత్త్యర్థ మేకశబ్దఇతిభావః - అనేనైవన్యాయేన ప్రపత్తేరప్యనుపాయత్వ మేకశబ్దవ్యావర్త్య మిత్యాహ - ప్రపత్తేర్వ్యాజమాత్రత్వం - నిర్వ్యాజరక్షకత్వే సర్వ ముక్తిప్రసంగాత్కించిద్వ్యాజ సాపేక్షం మామేవోపాయతయా స్వీకృతవతోకించనస్య వ్యాపారోప్యహమివ కథముపాయ స్స్యాదతోహమేక ఏవసిద్ధోపాయఇతిప్రపత్తేర్వ్యాజమాత్రత్వ సిద్ధ్యర్థం ఏకశబ్దఇతి భావః - దృష్టంచలోకే ఇదమౌషధ మేకమేవ తవసర్వరోగహర మిదం స్వీకుర్విత్యుక్తే సర్వరోగనివర్తకత్వ మేకస్యౌషధస్యైవ సి

ధ్యతి నతుస్వీకారోఽప్యుపాయ ఇతి నతదేకత్వవచన విరోధ ఇతి భావః - అన్యోపాయై రనన్వయః - ఉపాసనాదిభి రనన్వయః అసంసర్గః - ఉపాయాంతరానపేక్షత్వమితి యావత్ - యథా అంగప్రపత్త్యనుష్ఠానానంతర ముపాసనాదికమంగిభూత మపేక్ష్య మోక్షప్రదఏవ భగవానకించన విశంబాత్షుమవిషయే ప్రపత్తి మేవాంగీకృత్య భక్త్యాదికమనపేక్ష్యైవ రక్షతి - ప్రపత్తేరుపాయాంతరనైరపేక్ష్యాయైకశబ్దః - మామేకం శరణం వ్రజ - ఉపాయాంతరమనపేక్ష్యాహమేవ తదుపాయాంతరమధ్యేవాహోఽప్యస్వయమేకఏవ త్వాం రక్షిష్యామీత్యతో మామేకమేవ శరణముపాయం స్వీకుర్వితి భావః - అత ఉపాయాంతరనైరపేక్ష్యం ప్రపత్తేర్భగవచ్ఛబ్దవిశేషణేనాప్యేకశబ్దేన ద్యోత్యతే - తదంగైరప్యసంబంధః - విద్యాంతరాంగత్వేనామ్నాతానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనామపి విద్యాత్వసామ్యాత్ప్రపత్తావపి ప్రాప్తానామంగత్వ మనపేక్ష్యైవ శరణం వ్రజేతి తదంగానాం నైరపేక్ష్యసిద్ధ్యర్థ మేకశబ్ద ఇతి భావః - అహమేకఏవాంగాంతర పుష్కలోపాయాంతర కృత్యమపి కరిష్యామీతి స్వవిశేషణ మేకశబ్దం ప్రయుంజానస్య భగవతస్తాత్పర్యం అయంచార్థః పరిత్యజ్యేత్యస్యాంగాంతర నైరపేక్ష్య విధాయకత్వపక్షే తద్దృఢీకరణాయ తదనువాదకైకశబ్దః పరిత్యజ్యేత్యస్యానువాదతయాఽధికారపరత్వే తు ఏకశబ్దస్యైవార్థ ఇత్యుక్తం సర్వసాధ్యేష్వభిన్నతా సర్వఫలే ష్వభిన్నతా - సర్వోపాయస్థానమితి యావత్ - యద్యేన కామ కామేన న సాధ్యం సాధనాంతరైః - ముముక్షుణాయ త్సాంఖ్యేన న యోగేన న భక్తితః - ప్రాప్యతే పరమం ధామ యతో నావర్తతే పునః - తేన తేనాప్యతే తత్తన్న్యాసేనైవ మహామునే ఇతి॥

తత్తత్ఫలకామనయా ప్రపన్నానామకించనానా మహామేక ఏ వత్తదుపాయ సాధ్యంఫలంసాధయామీతిఫలాంతరేష్వభిన్నతా ఉపాయత్వమితి ఫలితం - ఏతేషదర్థాఃఆచార్యైర్దర్శితాః౹ ౧౪౭॥

పరపక్షం నిరాకరోతి - కేచిత్త్విత్యాది నవభిశ్శ్లోకైః-

చరమ- కేచిత్త్విహైకశబ్దార్థం శరణ్యైక్యంప్రచక్షతే।
విశినష్టితదాపిశ్రీగుణవిగ్రహవత్ప్రభుం॥౧౪౮॥

ఇతి - కేచిత్తు ఇహ చరమశ్లోకే శరణ్యైక్య మేకశబ్దార్థం ప్రచక్షతే ఏకఏవ భగవాన్ శరణ్యః నతు శ్రీరపిసిద్ధోపాయఇతి తేషామాశయః తద్దూషయతివిశినష్టీతి తదాపి ఏకశబ్దస్య శరణ్యైక్య పరత్వేపి శ్రీః ప్రభుం భగవంతంగుణవిగ్రహవద్విశినష్టి సిద్ధోపాయస్య తస్యావిశేషణ తయావతిష్ఠతే - ఏవంచ గుణాదివదుపాయతావచ్ఛేదకతయా వేద్యాకారత్వేనవా సిద్ధోపాయానుప్రవిష్టా దేవీత్యర్థః - నచావచ్ఛేదకవిశేషణత్వేపినోపాయసిద్ధిరితివాచ్యం- ద్వయ శ్రుత చరణయోరప్యనుపాయతా ప్రసంగఇతిభావః॥౧౪౮॥ *...*...*...*...*...*...*...

నకేవల ముపాయవిశేషణతయోపాయత్వం తస్యాభగవతఇవ ఈశ్వరత్వాదేవ ముక్త్యుపాయత్వవ్యవస్థాపనాద్యాగాదౌ యజమానపత్న్యోః కర్తృత్వం యథా తుల్య మితి తాంత్రికాభ్యుపగతం తథాత్రాపిద్వయోరాశ్రిత త్రాణదీక్షామిత్యాహ- ... ... *

చరమ- ఈశ్వరీసర్వభూతానామియంభగవతఃప్రియా।
సంశ్రితత్రాణదీక్షాయాంసహధర్మచరీస్మృతా॥౧౪౯॥

ఇతి - సర్వభూతానామీశ్వరీ తథా శ్రుతిప్రసిద్ధేః ఈశ

శ్వరత్వే సిద్ధేతస్యాముక్త్యుపాయత్వం పత్యురివేతి భావః -
భగవతఃప్రియేత్యనేన వాల్లభ్యాతిశయాదస్యానంతాప రా
ధైస్సంజాత కాలుష్యమపి భగవంతం ప్రపన్నవిషయే ప్రస
న్నీకృత్య మోక్షప్రదానాభిముఖంకరోతీఅతోప్యుపాయత్వం
తదిహాపామేకమితి కథమత్రాహ సంశ్రితత్రాణ దీక్షాయాం

సహధర్మచరీస్మృతా - లక్ష్మ్యాసహహృషీకేశో దేవ్యాకా
రుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాంతే - ఇయంసీతా మమ
సుతాసహధర్మచరీతవేతిస్మృతా - ఇతి అతోనైకత్వవిరో
ధఃఅతఏవతదంతర్భావాత్త్వాం నపృథగభిధత్తేశ్రుతిరపీతిపూ
ర్వాచార్యైస్సమర్థితమితి భావః॥౧౪౯॥

ఏకశబ్దావిరోధేన వైశిష్ట్యమేవదేవ్యాస్సిధ్యతీ త్యత్ర
నిదర్శనమాహ- ... ...*

చరమ-ఏకంజగదుపాదానమిత్యుక్తేపిప్రమాణతః।
యథాపేక్షితవైశిష్ట్యంతథాత్రాపిభవిష్యతి॥౧౫౦॥

ఇతి - సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్-ఏకమేవాద్వితీయ
మిత్యత్ర సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మైవోపాదానమిత్యర్థ
వర్ణనాత్ విశేషణస్యఉపాదానబ్రహ్మైకత్వైక్య విరోధిత్వం
నాస్తితద్వదిహాపి మోక్షోపాయవిశేషణత్వే నాన్వయేపి దే
వ్యానైకశబ్దార్థవిరోధఇతి భావః॥౧౫౦॥

దృష్టాంతాంతరమాహ-

చరమ-ఏకోపాస్తివిధానేపిగుణాదీనాంయథాన్వయః।
తథైకశరణవ్రజ్యావిధానేప్యనుమన్యతాం॥౧౫౧॥

ఇతి - తమేవంవిదిత్వాతిమృత్యుమేతీతి తదేకోపాస
నస్య ముక్త్యుపాయత్వాభిధానం తత్తద్విద్యా ప్రకరణామ్నా
త గుణానివైశిష్ట్యేపి నవిరుధ్యతే తద్వదితిభావః॥౧౫౧॥

తదేవ వివృణ్వన్ ప్రకృతముపసంహరతి-

చరమ - యథా గుణాదివైశిష్ట్యే సిద్ధోపాయైక్యమచ్యుతం।
ఏవం పత్నీవిశిష్టత్వేప్యభీష్టం శాస్త్రచక్షుషాం॥ ౧౫౧॥

ఇతి - ఏవం పత్నీవిశిష్టత్వేపి ఇతికరణమధ్యాహార్యం - ఏవం పత్నీవిశిష్టత్వేపీత్యభీష్టం శాస్త్రచక్షుషామిత్యన్వయః॥౧౫౨॥ ... ...*

దేవ్యా భగవదపృథక్సిద్ధత్వాదపృథక్సిద్ధయోర్మధ్యే అన్యతరకీర్తనేన్యతరస్యాపృథక్కీర్తనస ఫలమస్తీత్యత్ర సదృష్టాన్తముదాహరతి. ... ...

చరమ - ప్రభాప్రభావతోర్యద్వదేకోక్త్యావితరాన్వయః।
ఏవమన్యతరోక్త్యా స్యాత్సహవృత్త్యభిధానతః॥౧౫౩॥

ఇతి - ప్రభాప్రభావతోః ఏకోక్త్యా దీప ఆగతః సూర్య ఉదిత ఇత్యాదౌ ఇతరాన్వయః ప్రభాన్వయో యద్వత్ ఏవం దేవస్యాభిధానే దేవ్యాస్తస్యాశ్చాభిధానే దేవస్యాపి గ్రహణమితి - తత్ర హేతుమాహ - సహవృత్త్యభిధానత ఇతి - అనన్యా రాఘవేణాహం - అనన్యా హి మయా సీతా - విష్ణోశ్శ్రీరనపాయినీ - అహంతా బ్రహ్మణస్తస్య సాహమస్మి సనాతనీత్యభిధానాత్॥ ౧౫౪॥

నన్వస్త్వపృథక్సిద్ధత్వం దేవ్యాస్తావతా కథముపాయతాన్వయః - చిదచిత్ప్రపఞ్చస్యాపి తథాత్వప్రసంగాదిత్యత్ర న యుక్తిబలమేవాత్రోద్భావితం - కిన్తు ప్రమాణమేవాత్ర ద్రష్టవ్యమిత్యాహ-

చరమ - స్మరన్తి చైనాం మునయస్సంసారార్ణవతారిణీం।
ఊచతుస్స్వయమప్యేతత్సాత్త్వతాదిషు తౌ పృథక్॥ ౧౫౪॥

ఇతి - మునయః కాశ్యపాదయః ఏనాం సంసారార్ణవతారిణీం స్మరన్తి సర్వకామప్రదాం రమ్యాం సంసారా

ర్ణావతారిణీం - క్షిప్రప్రసాదినీం లక్ష్మీం శరణ్యా మను
చింతయేత్ - యామాలంబ్యసుఖేనేమం దుస్తరంహి గుణో
దధిం - నిస్తరంత్యచిరేణైవ వ్యక్తధ్యాన పరాయణాః -
ఇత్యాదికం-నకేవలమేతావత్ - సాత్వతాదిషుతావుభౌ -స్వ
యమేవో చతుః-లక్ష్మీం మాంచసురేశేశం ద్వయేన శరణం
గతః - మల్లోకమచిరాల్లబ్ధ్వా మత్సాయుజ్యం సగచ్ఛతి -
మామేకాం దేవ దేవస్య మహిషీంశరణంవ్రజేదితి పరస్పర
మూచతుః॥౧౫౪॥*... ... ...*

కించ కరణమంత్రఏవ కంఠోక్తముపాయదశాయాము
పేయదశాయాంచ శ్రీవైశిష్ట్యం తస్మాదుపేయదశాయా మే
వ వైశిష్ట్యవాదినాంభవతా మేకత్రపక్షపాతే కింనియామకమి
త్యాశయాదాహ. ... ...*

చరమ-ఉపాయోపేయదశయోర్ద్వయేపిశ్రీస్సమన్వితా ।
ఇష్టాచ శేషిణీద్వంద్వే శేషవృత్తిర్యథోచితా॥౧౫౫॥

ఇతి - ననుతస్యానుపేయదశాయామప్యనన్వయఏ
వా స్త్రీత్వత ఆహ - ఇష్టాచేతి - ఉభయాధిష్ఠానం చై
కం శేషిత్వం - అస్యా మమచ శేషంహివిభూతిరుభయాత్మి
కేతి వ్యాసజ్యవృత్త్యేక శేషిత్వాశ్రయత్వా దుభయోశ్శేషవృ
త్తి శ్చోభయవిషయిణీ భవతామభీష్టేతి తద్రీత్యా పూర్వఖం
డేఉపాయకోటావనుప్రవేశపరత్వంయుక్తమితిభావః॥ ౧౫౫
ఉపసంహరతి.

చరమ-అతోనన్యపరానేకశ్రుతిస్మృత్యనుసారతః।
పత్నీవిశిష్టఏవైకః ప్రపత్తవ్యఇహోదితః॥ ౧౫౬॥

ఇతి - అతఉక్తయుక్తేఃఅనన్యపరానేక శ్రుతిస్మృత్య
నుసారతః ప్రాశస్త్యాద్యాన్యపర్య రహితాః అనేకాశ్చ శ్రు

తయ స్మృతయశ్చ తదనుసారతో దేవ్యా ముక్తిహేతుత్వేశ్రు
తయస్తావత్ - శ్రియంలోకే దేవజుష్టాముదారాం - తాంప
ద్మనేమీం శరణమహంప్రపద్యే - అలక్ష్మీర్మే ఇత్యత్రఅలక్ష్మీ
శబ్దస్సంసారపరః - కామవత్సా అమృతందుహానా -సానో
లోకమమృతందధాతు - శ్రియంవసనా అమృతత్వమాయ న్ని
త్యాదికాః - భగవతో ముక్తిహేతుత్వస్యచ శ్రుతిసిద్ధత్వా
దుభయోః పృథఙ్ముక్తి దత్వేఈశ్వరద్విత్వాపత్త్యా ఉభయవి
ధశ్రుతీనామప్యైక కంఠ్యాయ ఉకారోలక్ష్మీవాచకః మకా
రస్తుతయోర్దాస ఇతి ప్రణవవివరణ రహస్యామ్నాయోక్త
క్రమేణవిశిష్టపరత్వ స్యావశ్యవాచ్యత్వా త్తస్మాద్విశిష్టస్యము
క్తిదత్వేప తాః ప్రమాణం - స్మృతయశ్చ- ఆర్యాయశోదా
వరదా ధర్మకామార్థ మోక్షదా - అప్రమేయాత్మికా
సూక్ష్మా పర నిర్వాణ దాయినీ - విముక్తిఫల దాయినీ -
భోగదాముక్తిదాయినీ - వాచఃపరం ప్రార్థయితా ప్రప
ద్యేస్మియతశ్శ్రియ మిత్యాదికాః పూర్వోక్తాస్తదను సారతః
పత్నీవిశిష్టఏవైకః శ్రీమ న్నారాయణ ఏవ ప్ర ప త్త వ్య ఇ
హోపాదిత ఇతి॥౧౫౬ ... ... *

ఏవమేకశబ్దార్థముక్త్వా శరణముపాయంవ్రజబుద్ధ్యశ్శి
స్వస్యాత్మరక్షాభరసమర్పణం కుర్వితి పద్యవ సితార్థ ఇతి
వ్యాఖ్యాతం - అత్ర కేచిద్వ్రజేత్యనేననకించిద్విధీయతే భగ
వత స్స్వస్యచ శేష శేషిభావ సంబంధ జ్ఞానమాత్రాదేవ భగ
వాన్ ప్రసన్నోముక్తిం ప్రయచ్ఛతి - సిద్ధోపాయ ప్రతిపత్తి
మాత్రంవా ముక్త్యుపాయః - అనివారణమాత్రంవా, అచి
ద్వ్యావృత్తిమాత్రంవా, చైతన్యకృత్యంవా, చిత్తసామాధా
నమాత్రంవా,అధికారిణఃకృత్యంలఐదతిరిక్తం భర సమర్పణం

నామ కించిద్విధేయంనాస్తి - యద్వాప్రపత్తిర్నోపాయత
యా విధీయతే కింత్వధికారివిశేషణ మాత్రమిత్యాదయః పర
పక్షాః ప్రతిక్షిప్తాః-తత్రచ సంబంధజ్ఞానమాత్రస్యచ శాస్త్ర
శ్రవణమాత్రేణాపి స్వతఏవజననాద్వాక్యార్థ జ్ఞానస్యచావి
ధేయత్వాదవిధేయజ్ఞానవాదస్యచ భాష్యఏవనిరాకరణాదేతే
న సిద్ధోపాయప్రతిపత్తిపక్షోపి నిరస్తః - అనివారణస్య సు
షుప్త్యాదావపి సత్వేనతదానీం ముక్తిప్రదానాపత్తేః-అనుమ
తిమాత్రస్యభక్త్యాదావపిసత్వాత్-అచిద్వ్యావృత్తిచైతన్య కృ
త్యయోః ప్రతికూలదశాయామపి సత్వాత్ - ఏతేనాతిప్రసం
గేన చిత్తసమాధానపక్షోపి దూరతోపాస్తః - నాప్యధికారి
విశేషణత్వంప్రపత్తేర్వ్యక్తంవ్రజేతిలోటావిధేయత్వప్రతీతేఃఫల
తత్కామనాదేరేవ సిద్ధస్యాధికారి విశేషణత్వా దిత్యాద్యుక్తిభి
స్తాన్పక్షాన్దూషయిత్వాజీవస్యాత్యన్తపారతంత్ర్యాదకర్తృ
త్వాచ్చ తంప్రతిప్రపత్తిర్నవిధేయేత్యత్రాపి కర్తా శాస్త్రార్థ
వత్వాదితి సూత్రితరీత్యాపరాధీన కర్తృత్వస్యజీవే భ్యుపగ
మాత్-అన్యథాభక్త్యాదిశాస్త్రస్యయాగాదీనాంచ విధానాను
పపత్తేః - కైంకర్యాదావప్యకర్తృత్వా పత్తిరి త్యాదియుక్తి
జాల ముపన్యస్య తత్ర భక్త్యాది విధివాక్యమపి నతద్విధిపరం
కింత్వనోపాయవిశ్వాస సిద్ధ్యర్థ ముపచ్ఛందన మాత్ర మితి
యోవదతితస్యపక్షందూషయతి.

చరమ-అన్యవిశ్వాససిద్ధ్యర్థంభక్త్యుపాయవిధింవదన్।
సర్వశాస్త్రేష్వవిశ్వాసమాధత్తేముఖభేదతః॥ ౧౫౭ ॥

ఇతి - గురుతరోపాయదుష్కరత్వం ప్రదర్శ్యత్వమ
త్ర నశక్తోసి మాభైషీః మయైవ తవ లఘు తరముపాయాం
తర ముచ్యత ఇత్యుక్తే సతి తత్రాప్యత్యంతా పర రూపో

విశ్వాసస్స్యాదితి భావః - అన్యవిశ్వాససిద్ధ్యర్థం భక్త్యుపాయవిధిం వదన్ వాఽఏకత్రవిధివాక్యస్య ప్రరోచనామాత్రత్వే సర్వత్రాఽప్యవిశ్వాస మాధత్తేముఖభేధతః ముఖాంతరేణ సాక్షాన్నాభిధత్తేకింతుపర్యాయేణేతిభావః॥౧౫౭॥

ప్రసంగాద్భక్తిస్వరూపవిరుద్ధా ప్రపత్తేః పరిహరణీయా - అహంకారమిశ్రత్వాత్-స్వస్మిన్కర్తృత్వాదికమారోప్యఖిలకర్మయోగాదౌ ప్రవర్తతే - అకించనవత్తూష్ణీం నావతిష్ఠతే-అహమేవముక్త్యుపాయంసాధయామీతికర్తృత్వాభిమానదూషితాశ్రయాపీసాభక్తిర్భగవద్విషయతయాశుద్ధాపి నోపాదేయా - మద్యభాండస్థగంగోదకవదితి కేషాం చిన్మతంనిరస్యతి. ... ...*

చరమ-మద్యోపహతభాండస్థతీర్థదృష్టాంతవర్ణనం।
అహంకారాన్వయేతుస్యాత్ప్రపత్తావపిభక్తివత్॥ ౧౫౮॥

ఇతి - ప్రపత్తావప్యహంకారాన్వయేతుస్యా ద్భక్తివత్తత్రాఽహంకారరాహిత్యంయదుపపాద్యతే భక్తావపి తత్తుల్యమితిభావః॥౧౫౮॥... ... ...

అత్ర కేచిచ్ఛరణాగతౌ కర్తృత్వత్యాగహేతుకపరిశుద్ధాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వికాయాం కృతాయాం ముక్తిరధీపూర్వాఘానా మశ్లేషఏవేతి వదంతి - తన్న భగవదధీన కర్తృత్వస్య వ్యవస్థాపనాదిత్యుక్త్వాతస్మాత్పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేనతిష్ఠాసేదితి కృతోపాయోబాలవన్నిషిద్ధకామచారాదికం కుర్వాణోఽపి నలిప్యత ఇతివాదోఽప్యనుపపన్నః-. అనావిష్కుర్వన్నన్వయాదిత్యస్మిన్ సూత్రే స్వమాహాత్మ్యస్యానావిష్కారమాత్రపరంబాల్యేనతిష్ఠాసేదితివచన మస్యాభిధానాదిత్యాదినా- నను భగవత్యైవ, అనిష్టమిష్టంమిశ్రంచ త్రివిధంక

వర్తంతే - అతఏవావిచ్ఛిన్నాచార్యసంప్రదాయశ్చ తథైవేత్యభిధాయ వివేకినోబుద్ధిపూర్వం నిషిద్ధాదానప్రవర్తంతే. మధ్యమాస్తు నిషిద్ధాచరణం కృత్వానుశయానతాపోపరమ ప్రాయశ్చిత్తాచరణోన్ముఖాభవంతి - అధమాస్తు కఠినచేతసోనానుశేరతేనవా ప్రాయశ్చిత్తీయంతి - తేషామపి శిక్షయా నిష్కృతిర్నతు తేషాం యమవిషయగమనం భాగవతానామితినిష్కర్షితమేవాహ-

చరమ- వివేకినాంప్రపన్నానాంధీపూర్వాగస్యనుద్యమః।
మధ్యానామనుతాపాదిశ్శిక్షాకఠినచేతసాం॥౧౬౦॥

ఇతి - ధీపూర్వాగసి బుద్ధిపూర్వాపరాధేషు - ఆగోపరాధోమంతుశ్చేత్యమరః - అనుద్యమః అప్రవృత్తిః మధ్యానామాద్య తృతీయపక్షాంతరాళేపక్షే స్థాస్నవః అత్యంతవివేకినోపి నభవంతి - అతీవకఠినచేతసోపి నభవంతిమధ్యదశావర్తిన ఇత్యర్థః - తేషామనుతాపాదిరిత్యర్థః - కఠినచేతసాంతుశిక్షేత్యర్థః॥౧౬౦॥

నను ఏవంధీపూర్వక నిషిద్ధానుష్ఠానస్య ప్రత్యవాయహేతుతయా పరిహరణీయత్వే విహితాననుష్ఠానస్యాపిప్రత్యవాయహేతుతయా తత్పరిహారరూప విహితానుష్ఠానస్య ప్రత్యవాయనివృత్త్యర్థత్వమేవస్యాత్-నభగవత్ప్రీత్యర్థకభగవత్కైంకర్యరూపత్వమిత్యత్రాహ-

చరమ—ప్రీతిమేవసముద్దిశ్యస్వతంత్రాజ్ఞానుపాలనే।
నిగ్రహానుదయోప్యస్యనాంతరీయకఏవవా॥ ౧౬౧॥

ఇతి - భగవత్ప్రీతిమాత్ర ప్రయోజనకతయా స్వతంత్రాజ్ఞానుపాలనేనిత్యనైమిత్తికాద్యనుష్ఠానఇత్యర్థః-అస్యభగవతఃనిగ్రహానుదయోపిప్రత్యవాయానుదయోపిసిద్ధఃనాంతరీ

యకఏవవాన్యోద్దేశేనక్రియమాణాత్కర్మణోన్యస్యపుమిచ్ఛాం వినాపి సిధ్యతోర్థస్య నాంతరీయకత్వాదితి భావః- వాశబ్దః ప్రకృతే ఏవకారానువాదకః - నాంతరీయకఏవేత్యర్థః॥౧౬౧

తథాచప్రపన్నై రుత్తరాఘానుదయాయావహిత్తైర్భగవదాజ్ఞానుపాలనం కర్తవ్యమితిస్థితం తత్రాపి బ్రహ్మవిదపచారాదూరతఏవపరిహరణీయాఇత్యుపపత్తిపూర్వకమాహ-

చరమ-బ్రహ్మవిత్పాపవర్గాణామనంతానాంమహీయసాం।
తద్ద్వేషిసంక్రమంజానన్ త్రస్యేత్తదపరాధతః॥ ౧౬౨॥

ఇతి- బ్రహ్మవిదః పాపవర్గాణామనంతానామవధిరాహిత్యేన గణయితుమశక్యానాం మహీయసాం మహాపాతకేష్వప్యత్యంతం మహత్వం మహీయస్త్వం బ్రహ్మహత్యాస్వపి భ్రూణహత్యా వద్గురుతల్పేపి మహాగురుపత్నీసంసర్గవచ్చ విషయగౌరవేణ పాపగౌరవంద్రష్టవ్యం - తద్ద్వేషిసక్రమం జానన్ తద్ద్వేషిషు సంక్రమం తత్రనరకాది హేతుత్వం తస్యపుత్రాపాయ ముపయంతి - సుహృదస్సాధుకృత్యాం ద్విషంతః పాపకృత్యామితి శ్రుతేజానన్ప్రపన్నస్తదపరాధతః బ్రహ్మవిదపచారాత్ త్రస్యేత్-బిభియాత్ -

నను బ్రహ్మవిదాసహ సౌహార్దేసతితత్పుణ్యానాం సుహృదిప్రపన్నే సంక్రమాత్స్వర్గాద్యనుభవా పత్త్యామోక్షప్రతిబంధాపత్తిః - నచబ్రహ్మవిద్వ్యతిరిక్త సుహృత్సు పుణ్య సంక్రమఇత్యాచార్యై రత్రాపివాభిధానా న్నోక్త దోషఇతిచేన్న - చండాలమపివృత్తస్థం నావమన్యేతబుద్ధిమాన్ - అవమానాత్పతత్యేవ రౌరవేనరకేనరః - వైష్ణవే పరివాదాచ్చ పతత్యేవనసంశయః - చండాలమపి మద్భక్తం నిషాదం శ్వపచంతథా - పద్మపత్రశతేనాపి నత్యజామి వసుంధరే

ఉపచారశతేనాపి నక్షమామీత్యాది వచనైః -జ్ఞానీత్వాత్మైవ
మేమతం - ప్రియోహిజ్ఞానినోత్యర్థమహంసచమమప్రియఇ
త్యాది ప్రియతమత్వసిద్ధ్యా తాదృశభాగవత ద్వేషస్య దుస్స
హతమత్వసిద్ధేశ్చ బ్రహ్మవిద్ద్వేషిణితత్పాపానాం సంక్రమఇతి
సిద్ధం - నను అన్యత్రాత్మని విద్యమానస్యాన్యత్ర కథం సంక్ర
మఇతిచేత్ - బ్రహ్మవిది బ్రహ్మవిద్యోదయ ప్రాక్కాల కృ
తపాపపుణ్యాభ్యాం భగవతి నిగ్రహానుగ్రహా యా వుదితౌ
తత్ఫలభావేసుఖదుఃఖేజీవాత్మన్యుత్పద్యేతే-నిగ్రహోనామత
గనిష్టోత్పాదనసంకల్పః - అనుగ్రహస్తుతదిష్టోత్పాదనసంక
ల్పః - బ్రహ్మవిద్యాయాంతుజాతాయాంతయోరశ్లేషవినాశా
విత్యపి సిద్ధం - అశ్లేషస్తావద్విద్యోత్తరభావినోస్తయోర్వినా
శస్తు విద్యాతః పూర్వభావినోరితివిభాగః - కర్మణామశ్లే
షోనామ భగవతస్స్వాశ్రితేషు తత్తత్కర్మఫలప్రదాన సం
కల్పానుదయః వినాశోనామ ఫలప్రదానాభిసంధిత్యాగః - త
థాచ నాశ్లేషవినాశయోర్భేద స్స్యాన్నైవంస్వాశ్రిత విషయే
కర్మఫలం దాస్యామీతి సంకల్పానుత్పత్తిరూపా దశ్లేషా దు
త్పన్న సంకల్పత్యాగస్యాత్యంతం భిన్నత్వాత్ - ఏవం త
ర్హి సుహృద స్సాధుకృత్యామిత్యాదిశ్రుతస్సంక్రమః కయో
రితి చేదుచ్యతే యయోరశ్లేష వినాశా వుక్తౌ తయోశ్చ
పూర్వోత్తరకాలం విద్యానుకూలేష్వనుష్ఠితేషుప్రతిబద్ధఫలా
నాంచ సంక్రమఇతీద మప్యనుపపన్నం -సంకల్పస్యానుదయే
త్యాగేచ సతిఅనుదితస్య త్యక్తస్యచ సంకల్పస్యచ పురుషాం
తరేపి ఫలజనకత్వా సామర్థ్యాత్ - విద్యమానంహి బీజం
స్వాంకురముత్పాదయేత్ - అన్యచాసత్త్వాదితిచేన్న - బ్రహ్మ
విత్కర్మణాం ఫలప్రదాన సంకల్పస్యానుదయత్యాగానంతరం

తచ్చరమ దశాయాం తత్సుహృ ద్దుర్హృదో రేతత్కర్మఫ
లం దాస్యామీత్యన్యస్యైవ సంకల్పస్యతత్సదృశస్యోత్పత్తేర్వి
రోధాభావాత్-ననుతస్యాన్యదీయకర్మణోన్యత్ర ఫలప్రదా
నేఈశ్వరస్య కర్మాధీనఫలప్రదత్వం శాస్త్రఫలం ప్రయోక్త
రీతినియమశ్చ నసిధ్యేదితిచేన్న - బ్రహ్మవిద్విషయే సుహృద్దు
ర్హృత్కృతోపచారాపచార రూపకర్మఫలత్వేన బ్రహ్మవి
త్పుణ్యపాపఫలం సర్వంచాస్యామీతి సంకల్పా త్ఫలప్రదానే
బాధకాభావాదితిస్థితం - సంక్రమప్రసంగాద్విద్యా క్షపయి
తవ్యానా మనుభావ్యానాంచ పాపానాం విభాగనిష్కర్షో
గ్రంథకృదుక్తప్రకారేణబుద్ధిసౌకర్యాయ లిఖ్యతే - పాపం
ద్వివిధం- ప్రారబ్ధమప్రారబ్ధంచేతి-తదుభయంచపుణ్యపాపం
చేతిద్విరూపం - ప్రారబ్ధమపి అభ్యుపగత మనభ్యుపగతంచే
తిద్వివిధం - తత్రచవిద్యారంభా త్ప్రాక్కాలోత్పన్నం స
మకాలోత్పన్న ముపరితనంచేతి త్రివిధం - కృతాన్ క్రియ
మాణాన్ కరిష్యమాణానిత్యుక్తత్వాత్ -ఇదంత్రివిధమపి పా
పంప్రామాదికం ధీపూర్వంచేతిద్వివిధం - ఉపాయ నిష్పత్త్యౌ
పాధికతయా నుష్ఠిత సత్కర్మజనితం పుణ్యరూపం ద
త్తఫల మదత్తఫలంచేతి ద్వివిధం - యదేవ విద్యయా కరో
తీత దేవవీర్యవత్తరమితి వీర్యవత్తర కర్మజన్య పుణ్య పాపా
భ్యాం ప్రతిబద్ధఫలం యన్నభవతి తదారబ్ధ కార్యం ప్రార
బ్ధమిత్యుచ్యతేయత్తు తాదృశప్రబలకర్మణాప్రతిబద్ధం తదే
వా నారబ్ధకార్యమప్రారబ్ధమిత్యపిశబ్ద్యతే - తదేవవిద్యయా
నాశ్యం-అనారబ్ధ కార్యేఏవతు పూర్వేతదవధేరితి సూత్రితం
అత్ర పూర్వశబ్దో విద్యారంభకాలీన స్యాప్యుపలక్షకత్వా త్త
దపి నశ్యతి - విద్యాతత్ప్రపత్తికాలే ఆత్తోనా దృష్టావా

ఏతద్దివసే ఏతజ్జన్మనివా పరిచ్ఛిన్నం మమపాప మహ మనుభ
విష్యామి దివసాంతరజన్మాంతరాను భావ్యం మయా నశక్యం
తత్త్వమేవ నాశయేత్యనభ్యుపగత ప్రారబ్ధ మపి విద్యామా
హాత్మ్యా న్నశ్యతి - అభ్యుపగతం త్వనుభవే నావాంతర
ప్రాయశ్చిత్తేశ్చ నాశ్యం - ఉత్తరాఘేష్వపి ప్రామాదికం దే
శకాలవైగుణ్యా త్ప్రాప్తం ధీపూర్వంచ నశ్లిష్యతి అనాపది
ధీపూర్వముత్తరాఘం పునః ప్రపత్త్యాకౌటిల్యేశిషయా నాశ్య
మితి యచ్చాదత్తఫలమితరేణప్రతిబద్ధ మవశిష్టం తదప్యశ్లేష
శాస్త్రస్య విషయః విద్యోత్పత్తిం కృత్వా యచ్ఛ రితార్థం
తత్తథైవనష్టం ఏవంచప్రపత్తి రనభ్యుపగత ప్రారబ్ధస్యాపిని
హంత్రీ - ఉపాయభక్తిః ప్రారబ్ధవ్యతిరిక్తాఘ నాశినీ-సాధ్యభ
క్తిస్తు సాహంత్రీప్రారబ్ధస్యాపి భూయసీత్యాది వచనాత్ -
యద్యేనకామకామేననసాధ్యంసాధనాంతరైః -ముముక్షుణా
యత్సాంఖ్యేన నయోగేననభక్తితః -తేన తెనాప్య తేత త్త్వాన్యా
సేనైవమహామునఇతిసర్వకామఫల ప్రదత్వకంరోక్త్యాఏతద్వివ
క్షితకాల ఏవమోక్షం ప్రాప్నుయా దిత్యభీష్టసిద్ధయే శరణవ
రణేసతి తథైవఫలావినాభావా వశ్యం భావాచ్చ - తదు
క్తం - సుదుష్కరేణ శోచేద్యో యేన యేనేష్ట హేతు
నా - ససతస్యాహ మేవేతి చరమశ్లోకసంగ్రహ ఇతి - కేచి
దేవమాక్షిపంతి యథాపుష్కరపలాశ ఆపోనశ్లిష్యంతె ఏవ
మేవంవిదిపాపంకర్మనశ్లిష్యతీతి యథైషికాతూలమగ్నౌప్రో
తంప్రదూయేత ఏవం హాస్య సర్వేపాప్మానః ప్రదూయంత
ఇత్యశ్లేషవినాశశ్రుత్యోః పాపపిశేషిణీభూత సర్వపదేనాగ్ర
త్యపి - నాభుక్తం క్షీయతేకర్మ కల్పకోటిశతైరపి - భో
గేనత్వితరే క్షపయిత్వా అనారబ్ధకార్యే ఏవతు పూర్వేతద

వధేరితి వచనానురోధాన్మముముక్షోః ప్రారబ్ధమనుభవైకనా
శ్యం నవిద్యానాశ్యమితి వ్యవస్థాపనాత్ప్రపత్తౌతన్నాశ్యయతే కిం
నామ కాకభక్షితం - సాధ్యభక్తిస్తు సాహంక్రితివచనశకలమ
పి ప్రారబ్ధస్యపరం నేతవ్యం - ఉక్తశ్రుతిస్థ సర్వపద సంకో
చకాత్తస్య తావదేవ చిరమితి శ్రుతిసచివాన్నాభుక్తం క్షీ
యత ఇత్యాదివచనా దప్యస్య దుర్బలతమత్వాత్ - యద్యేవ
కామ కామేనేత్యేతదపి సర్వేభ్యః కామేభ్యోదశపూర్ణ
మాసావితి వదర్థవాద ఏవాన్యథా సశరీర ఏవ ముక్తిమాప్నుయా
మితి ప్రపత్తుర్యస్మిన్ శరీరే స్మిన్నేవ అర్చిరాదిగమన వైకుంఠ ప్రాప్తిప్ర
సంగః - శుకవ్యాసాదీనాం సద్య ఏవ ముక్తిసాధనన్యాసవిద్యా
యాం కిమితి నప్రవృత్తిః ప్రపత్తిస్వరూపాజ్ఞానాద్వా తత్రావి
శ్వాసాద్వా అసామర్థ్యాద్వా తదేతత్త్రితయమప్యాచా
ర్యైరేవ ప్రతిక్షిప్తం నచయావదధికారమవస్థితిరాధికారికా
ణామితి విళంబసహత్వం తేషామితి వాచ్యం అనధికారిణామపి
మహర్షీణాం యోగనిష్ఠానామేవ శ్రుతచరత్వాత్ కించ
ప్రపత్తావపి ప్రారబ్ధకర్మణాం యావతామపి అనుభవైక
నాశ్యత్వముపలభ్య విళంబసామ్యాత్తత్ప్రపత్తౌ పనవర్తిణా
ఇత్యవశ్యం వక్తవ్యమితి - అత్రేదమాలోచనీయం - సర్వే పా
ప్మానః ప్రదూయంత ఇత్యత్రావశ్యం సర్వపదసంకోచేన
భావ్యం సంకోచకంచ ప్రమాణం నోక్తస్మృతివచనం - నా
భుక్తం క్షీయత ఇత్యాది రూపం - తస్య శ్రుతితో దుర్బలత్వాత్త
స్య తావదేవ చిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథ సంపత్స్య ఇతిశ
రీరపాతావధికసంసారానువృత్త్యభిధానాత్ - ఉపాసకశ
రీరస్య తత్కాలఏవ నాశానుపలంభేన ప్రత్యక్షవిరోధే శా
స్త్రస్యాప్రవృత్తేరతఉక్త శ్రుతిప్రత్యక్ష విరోధాత్పరం శ్రుతి

స్థ సర్వపదస్యార్థ సంకోచః - నతు నాభుక్తమిత్యస్యప్రా
బల్యాద్యదిచ నాభుక్తమిత్యాదివచనమేవ ప్రబలం తదాప్రార
బ్ధేతర పూర్వపాపానామపి యదాకదాచిత్కల్పకోటి శతా
నంతరకాలేప్రతిబంధక సంక్షయ సంభవేన తదా లబ్ధావకా
శానాం తదానీమేవ ఫలప్రదాతృత్వోపపత్తే ర్నకస్యాప్యఘ
స్యాశ్లేషస్స్యాత్ - అతోవశ్యం సర్వేపాప్మానః ప్రదూయన్తే
సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామీ త్యనయో ర్బాధితార్థక
త్వాత్ప్రాశస్త్యమాత్ర పరత్వమాశ్రయితవ్యంస్యాత్ - యది
చ నచనానాంపరస్పరవిరోధశమనాయప్రారబ్ధతదితర పరత్వే
నవిషయభేదఃక్రియతే తదా సాధ్యభక్తిస్తుసా హంత్రీత్యా
స్యాప్యనుగ్రహయాభ్యుపగతప్రారబ్ధమాత్రస్యానుభవనాశ్య
త్వ మభ్యుపగమ్యతాం - ఏతస్యవచనశకలస్యాన్యపర్యే నాభు
క్తమిత్యస్యాపివచనశకలత్వాదాన్యపర్యంస్యాత్ - యత్తుయజ్ఞో
న కామకామే నేతివచనస్య సర్వేభ్యః కామేభ్యో దర్శ పూర్ణ
మాసావితి వదర్థవాదత్వమితి తన్న - కాక కపోత రాక్ష
స్యాది శరణాగతానాం ప్రాణత్రాణాది కామైరనుష్ఠితానాం
ఫలావ్యభిచారదర్శనా ద్దృష్టాంతేతథానుపాలంభాద్యచ్చ స
శరీరతయా వైకుంఠా రోహణా పాదనం తదపహాస్యంప్రా
కృతశరీరస్య ప్రకృతిని మోక్షస్యచ మిథోవిరోధా న్నచైవ
మత్రప్రారబ్ధనాశకత్వంవిరుద్ధం కర్మవిపాకాది నివారక తి
లహోమాదిశాస్త్రాణాం వ్యాధి హేతుభూత జన్మాంతరీ
య కర్మప్రాయశ్చిత్తరూపాణాం బహుశో దర్శనా త్తద్వ
త్కల్పితపయానభ్యుపగత ప్రారబ్ధఖండనాశకత్వాభ్యుపగమేభ
వతాం కింబాధకంస్యాత్ - యదపివ్యాసాదీనామిత్యాదిత
దపిన - తేషామాధికారికత్వేనవిళంబక్షమతయా భక్త్యాదౌశ

క్తత్వేనచ ప్రపత్తావనధికారా దనాధికారికాణాం ప్రసిద్ధమ
హంపీఇ శాంవిశంబతుసుత్వేవ భక్త్యావౌతదక్షమత్వే ప్రపత్తా
వేవప్రవృత్తికస్తుభాధకాభావాదితిప్రకృతమనుసరామః॥౧౬౨

పూర్వశ్లోకే బ్రహ్మవిదపచారస్య దూరతః తరిహార
ణీయత్వే హేతుముక్త్వా ఇదానీంబ్రహ్మవిద్విరోధి సంసర్గో
ఽపిదూరతస్త్యాజ్యఇత్యాహ-

చరమ—సాపరాధేషుసంసర్గేఽప్యపరాధాన్వహత్యసౌ।
సోఢుమీశ్వరకృత్యానితద్విరోధాదభీప్సతి॥౧౬౩॥

ఇతి అసౌప్రపన్నః బ్రహ్మవిద్విషయే సా పరాధే
షుసంసర్గేఽ ప్యపరాధాన్వహతి బ్రహ్మవిదపరాధీ తస్మాత్
స భగవదపరాధీచ భవతీతిభావః - తహీఽబ్రహ్మవిద ప
రాధినో దండనమేవప్రపన్నేన కర్తవ్యంభగవద్భాగవతప్ర
సాదసిద్ధ్యర్థమిత్యత్ర తదపినకర్తవ్యం స్వగత భగవత్పార
తంత్ర్య స్వరూపవిరోధాత్-తస్మాదుపేక్షైవకార్యే త్యభిప్ర
యన్నాహ - సోఢుమితి - అసౌతద్విరోధాద్బ్రహ్మవిద్విద్వ
షిణి విరోధాదసహమానస్సన్ ఈశ్వరకృత్యాని-ఈశ్వరస్యభ
గవతః రాజ్ఞోవాకృత్యాని స్వాతంత్ర్య దండనా వమానాదీని
సోఢుమభీప్సతి ఇచ్ఛా మాత్రం కుర్వన్నాసీత తన్నిగ్రహాద్యా
వుపేక్షేతేత్యాహుః ఏవంవాఅసౌ భాగవతాపరాధి సంసర్గేఽ
ఈశ్వరకృత్యాని భాగవత కైంకర్యాణిసోఢుం ప్రాపయితుం
వా కర్తుంవా తద్విరోధాల్లబ్ధోపే పంచమీతద్విరోధ మా
త్రేణైవభగవత్కైంకర్యంకర్తుమభీప్సతిఆరభతే-తద్విరోధ
మాత్రేణైవతత్కృత్యానిసోఢుమభీప్సతిఆశ్చర్యమిత్యర్థః ॥శ్రీ

అథ మాశుచ ఇత్యస్య వ్యాఖ్యానావసరే అయ
మర్జునస్య చరమశ్లోక శ్రవణా వ్యవహిత ప్రాక్కాలీన

శ్శోకఃకిం హేతుకఇతివివేచనీయం-నతావద్బంధునాశగురువధ స్వవధాదయః శోకనిమిత్తతయా వక్తుం శక్యంతే తదితరశోకాస్సర్వేపి - అశోచ్యానన్వశోచ స్త్వమిత్యుపక్రమ్య తస్మాద్రపరిహార్యేర్థేనత్వం శోచితుమర్హసీత్యంతేనతత్వస్థితిపుత్రిధర్మప్రదర్శనాదినానివారితాఏవ - తథా దైవీసంపద్విమోక్షాయనిబంధాయాసురీ మతేతిశ్రుత్వావ్యస్మిన్నప్యాసురీ. సంపదస్తీనవేతి సంభావనాజనితార్జున శోక ప్రమార్జనంచ - మాశుచస్సంపదందైవీ మభిజాతోసిపాండవేతితదానీమే వకృతమితి నతాదృశాశ్శోకాఇహ సిషిధ్యంతే - తేషాంప్రాగేవనిరస్తత్వాత్-కింత్వస్యేవవక్తవ్యఇత్యభిప్రాయన్నాహ॥

చరమ-బంధునాశాగయఃపూర్వంబహవశ్శోకహేతవః।
తత్తత్సముచితైస్సమ్యగుపదేశైరపోదితాః॥౧౬౪॥

ఇతి - అస్యార్థః - బంధునాశాదయః బంధుశబ్దో గురూణాం గజతురగాదిజంతూనాం స్వాత్మనశ్చోపలక్షణం- ఆదిశబ్దేన మధ్యేమధ్యేఆసురసంపత్సంభావనా ప్రభృతయోగృహ్యంతే - బహవశ్శోకహేతవః తత్తత్సముచితైః తత్తచ్ఛోకనివారణ సమర్థైరిత్యర్థః - ఉపదేశైస్సమ్యక్ నిశ్శేషతయాఅపోదితాఇతి॥౧౬౪॥

తర్హి చరమశ్లోకోపదేశాత్ప్రాక్కాలీనశోకనిమిత్తం కిమిత్యాకాంక్షాయామాహ-

చరమ-సుదుష్కరత్వాద్ధర్మాణామపారత్వాద్విరోధినాం।
సిద్ధఃఫలవిళంబాచ్చశోకోత్రపనివార్యతే॥౧౬౫॥

ఇతి - మోక్షహేతుతయోపదిష్టానాం ధర్మాణాం కర్మయోగాదీనాం దురనుష్ఠానత్వా ద్విరోధినా ముపాయోపేయ విరోధినాంపాపాదీనాం కామక్రోధాదీనాం చాపార

త్వాదనవధికత్వాత్కాలవిళంబాచ్చ – బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యత ఇత్యాదివచనసిద్ధాత్ – చకారఉక్తానుక్తసముచ్చయార్థః సిద్ధశ్శోకోఽత్ర మాశుచ ఇత్యస్మిన్వాక్యే వినివార్యతే – సుదుష్కరధర్మాణాం పరిత్యాగోక్త్యా సర్వపాప విమోక్షణోపాయత్వస్య స్వాత్మన్యేవాంగీకృతత్వాత్తత్క్షణ తద్దివస తజ్జన్మావధిక ప్రారబ్ధేతర సర్వపాపనివర్తనకాలస్యార్థాద్వృత్త ప్రపన్నాభ్యుపగతస్య మోక్షయిష్యామీతి పదేనచాగ్రేవివక్షితత్వాత్ హేతుత్రయజన్యస్సర్వోఽపి శోకో భగవతా పరమకారుణికేన నిషిధ్యత ఇతి భావః॥ ౧౬౫॥

నను విద్యయా ప్రారబ్ధరాశిం సర్వం క్షపయిత్వా సద్యశ్శరీరం పాతయన్ ఆత్మహాస్యా దాత్మహత్యాయాంచ మహాన్ప్రత్యవాయస్స్యాదిత్యత్రాహ.

చరమ—ప్రాయశ్చిత్తవిశేషేషు సర్వస్వారాదికేషు చ।
నాత్మహింసనదోషోఽస్తి హ్యార్తశరణాగతే॥ ౧౬౬॥

ఇతి – ప్రాయశ్చిత్తవిశేషేషు – యః కామతో నరః పాపం మహత్కుర్యాత్కథంచన – న తస్య నిష్కృతిర్దృష్టా భృగ్వగ్నిపతనాదృతే – అంత్యేనసహ సంపర్కే భోజనే మైథునే కృతే – ప్రవిశేత్సంప్రదీప్తాగ్నౌ మృత్యునాసావిశుధ్యతి – స్తేనః ప్రకీర్ణకేశోంసే ముసల మాదాయ రాజానం గత్వా కర్మాచక్షీత – తేనైనం హన్యాద్వధే మోక్ష ఇత్యాది ప్రాయశ్చిత్తవిశేషేషు సర్వస్వారాదికేషు సర్వస్వారః శునఃకర్ణస్తోమేన మరణకామో యజేత యః కామయేతానామయతా స్వర్గం లోకంయామీతి – బ్రాహ్మణార్థే గవార్థే వా సమ్యక్ప్రాణాన్పరిత్యజేత్ – యే వై తన్వాం విసృజంతి ధీరాస్తే జనాసో మృతత్వం భజంత ఇత్యాదిషు తత్ర యథాత్మహననాదిదోషో

నాస్తీతివచనబలాత్తథా తద్వాదాతార్నా మాశుఫలదాసక్
దేవకృతాప్యాసావితీత్యాదివచనబలాచ్చార్తశరణాగతావపిన
దోషో స్త్రీప్రత్యుతాసావార్తస్సాన్వత్మరక్షకఏవేతిభావః॥౧౬౬
అథ ఆర్తఇవదృప్తోపి మహాపురుషార్థలిప్సా త్వర
యాసర్వథైవాత్మానం గోపాయేదితి శాస్త్రార్థముల్లంఘ్యా
పి జలవహ్నిసర్పవ్యాధ్యాదినా ప్రాణత్యాగంకిమితి నకరో
తీత్యత్రాహ...... ... ...
చరమ-దృప్తస్యతుయథాశాస్త్రంచిరంజీవితుమిచ్ఛతః।
ప్రాణరక్షణశాస్త్రార్థలంఘనంత్వపరాధనం॥౧౬౭॥
ఇతి - యథాశాస్త్రం భగవదాజ్ఞామనతిలంఘ్యైవచి
రంజీవితుమిచ్ఛతోదృప్తస్యతుప్రపన్నస్యప్రాణరక్షణ శాస్త్రా
ర్థాలంఘనంసర్వథైవాత్మానంగోపాయేదత్యాదిశాస్త్రార్థల
ఙ్ఘనమపరాధనం-భగవదాజ్ఞావ్యతివర్తనా త్ప్రత్య వాయ
స్స్యాదేవ-ఆర్తస్యతునతథా ప్రాప్తావిలంబమసహమాన
స్యచిరంజజీవిషావిరహాత్- అత్యంత భక్తియుక్తానాం నశా
స్త్రంనైవచక్రమఇతిశాస్త్రేణైవతద్వ్యతిరిక్తవిషయతయేనే
తర శాస్త్రీయమర్యాదాయావ్యవస్థాపనాచ్చనప్రత్యవాయ ఇ
తిభావః॥౧౬౭॥
ఏవంచరమశ్లోకతాత్పర్యం ప్రకాశ్యస్వోక్తార్థస్యసా
మ్ప్రదాయికత్వం వదన్స్వాచార్యాణాం నకేవలం చరమ
శ్లోకార్థజ్ఞానమాత్రం కింత్వనుష్ఠానం తత్ఫలభూతనిశ్శోక
త్వంచ ప్రకటయన్నాహ..
చరమ—ఏకంసర్వప్రదంధర్మంశ్రియాజుష్టంసమాశ్రితైః।
అపేతశోకైరాచార్యైరయంపంథాఃప్రదర్శితః॥౧౬౮॥
ఇతి - ఏకమితి ప్రాప్యప్రాపకయోరైక్య మిత్యాది

షడర్థాస్సంగ్రహీతాః - సర్వప్రదం - సతత మేవేతి చ చరమశ్లోకసంగ్రహ ఇత్యుక్తరీత్యా తత్తదిష్టసాధనసర్వధర్మపరిత్యాగే సత్యకించనస్య తాదృశసర్వధర్మస్థానే స్థిత్వా తత్ఫలం దాస్యామీతి స్థిరీకృతం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమితి సిద్ధోపాయం శ్రియాజుష్టమిత్యుపాయే దేవ్యా వైశిష్ట్యవర్ణనాత్ నైకశబ్దవిరోధః - సహాశ్రితైస్తత్ర భరన్యాసం కృత్వా నిరస్తసర్వపాపై రపేతశోకై రాచార్యై రయం పంథాః ప్రదర్శితః స్వస్వగ్రంథేషు విస్తీర్య ప్రకటనాత్ స్వయమపి స్వాచార్యవదనుష్ఠానాదనుష్ఠాపనాచ్చ ఖ్యాపితః॥ ౧౬౮॥ ....

—* కారికాదర్పణే యోజనాభాగస్సమాప్తః-* —

---

* అథసంప్రదాయప్రక్రియాభాగః. *

అథార్థానుశాసనికస్థిరీకరణపదవాక్యయోజనాభాగాన్ ప్రదర్శ్య సంప్రదాయప్రక్రియాభాగ ఆరభ్యతే.

తత్ర ప్రథమమాచార్యలక్షణమభిధాయ సచ్ఛిష్యాయైవోపదేష్టవ్య మితి వర్జనీయాన్నాస్తికాదీన్ పర్యుదస్య సచ్ఛిష్యాయోపదేష్టవ్యప్రకార మప్యభిధాయ స్వస్మై స్వాచార్యాస్స్వయమేవ తత్త్వహితపురుషార్థస్వరూపం తత్త్వత్రయ స్వరూపంచ సమ్యగుపదిష్టవంత ఇతి సాంప్రదాయికత్వం మహాధనత్వేన నిరూపణాత్ సంరక్షణీయత్వం భోగ్యతమత్వంచాహ.

* ఆచార్యకృత్యాధికారే. *

ప్రత్యేయస్తు (ప్రత్యగ్వస్తు) విలక్షణః ప్రకృతితస్తాశ్రీపతిస్తత్పరస్తస్మిన్నాత్మభరార్పణం హితతమం తచ్ఛేషవృత్తిః ఫలం। ఇత్థం తత్త్వహితే పుమర్థ ఇతి నస్త్రేధా విభక్తం ధనం దాయత్వేన దయాధనాస్స్వయమదుర్దత్తాత్మనాం దేశికాః॥ ౧౬౯॥

ప్రత్యేయస్తువిలక్షణఇతి – జీవాత్మేత్యధ్యాహార్యం జీవాత్మాప్రకృతితః ప్రధానాత్ప్రకృతిశబ్దస్తత్కార్యవర్గా ణాముపలక్షణార్థః – పతిఃప్రధాన క్షేత్రజ్ఞపతిః గుణే శః ఆత్మేశ్వరం శివమచ్యుతఇత్యాదిసిద్ధ చేతనా చేతన పతిః తత్పరస్తాభ్యాం చిదచిద్భ్యాం పరోతిరిక్తః సఏవత్రాతా ర క్షకః పతిత్వం రక్షకత్వంచ ప్రణవస్థాకారప్రకృతిప్రత్యయా ర్థఇతి ధ్వనితం – తస్మిన్నాత్మభరార్పణమితి నమ శ్శబ్దా ర్థఃహితతమం భగవద్స్వీకారద్వారాముక్త్యుపాయం–యం త్వం మనుష్యాయహితతమం మన్యసఇత్యత్ర హితతమశబ్దేన మోక్షోపాయఉచ్యతఇత్యభిహితం–తచ్ఛేషవృత్తిస్తద్విషయప రిపూర్ణా నుభవజనితనిరతిశయ ప్రీతికారిత కైంకర్య మే వఫలమిత్యర్థః – ఇత్థ మేవంప్రకారేణోపదిశ్య తత్వ హి తేపుమర్థః పురుషార్థశ్చేతి త్రేధా త్ర్యాత్మకతయా విభ క్తం దయాధనాః దయైవ ప్రసాదితవంత ఇత్యర్థః – న తు ప్రయోజనాంతర స్పృహయేతిభావః – దేశికాఇతి నిధి స్థదేశ జ్ఞాఇతిధ్వనితం – దత్తాత్మనామాచార్యేషు ప్రథమంన్య స్తభరాణాంనఃస్వయమితి దయాపారవశ్యాది వ్యంజనం దా యత్వే నాదుఃత్వదీయోయమంశఇతి పితా పుత్రాయ ప్రవసి తాయధనం చిరాయస్థాపయిత్వా పునఃప్రాప్తాయ యథాద దాతి తథా దత్తవంత ఇతిభావః – నఇతి తద్దయావిషయత్వే నస్వాత్మనిపూజాయాంబహువచనం – స్వస్వసబ్రహ్మచారిభి స్సహవాని దేశికః॥౧౬॥ ... ...

ఏవంఆచార్యకృత్యముక్త్వా శిష్యకృత్యమపి అనంతరా ధికారే బహుశఉక్త్వా స్వాచార్యవిషయే కృతజ్ఞతామేవప్రా ధాన్యేనకర్తవ్యతా ముపదిశ్యతత్రపంచసంస్కార ప్రదా

వేదాంతశాస్త్రప్రవచన ముఖేనతత్త్వయాథాత్మ్య ప్రకాశన నిరుక్తప్రబంధాధ్యాపనముఖేన భగవద్గుణానుభవరూప పురుషార్థప్రవర్తకాశ్చ పురుషార్థప్రాప్త్యుపాయ భూతవిద్యాభేదోపదేశపరాశ్చేతి బహవస్సంభావ్యంతే - నహ్యేకస్మాదేవ సర్వంసర్వోపి అధికర్తుం ప్రభవతి తేషుభగవత్ప్రాప్త్యుపాయ ప్రవర్తకఏవ శ్రేష్ఠతమోగురుః - సర్వత్రగురుషు ఉపకారస్మృతి సామ్యేపితత్ర విశేషప్రతిపత్తిః కార్యేత్యభిప్రేత్యాహ-... ... ...*

శిష్యకృత్యాధికారే-

సాక్షాన్ముక్తేరుపాయాన్యో విద్యాభేదాననపాదిశత్।
కథ్యతే మోక్షశాస్త్రేషు స తు శ్రేష్ఠతమో గురుః॥ ౧౭౦॥

ఇతి - యఃముక్తేరుపాయాన్విద్యాభేదాన్సాక్షాదవ్యవధానేనోపాదిశత్ సాక్షాదితి పరంపరయోపదేష్టృభ్యః పరమగురుభ్యోవ్యవహితోపదేష్టుస్స్వాచార్యస్యాత్యంతోపకారకత్వాదభ్యర్హితతమత్వంవివక్షితం-విద్యాభేదానితి ఉపాయాదిభేదాః ప్రపత్తిపర్యంతావివక్షితాః-సతుశ్రేష్ఠతమోగురురితి మోక్షశాస్త్రేషు కథ్యతే - దేవమివాచార్యముపాసీత- ఆచార్యవాన్పురుషోవేద - యస్యదేవే పరాభక్తిరిత్యాదిషు- వేదనప్రదాచార్యస్య దేవసామ్యప్రతిపాదనాచ్ఛ్రేష్ఠతమత్వం బ్రహ్మవిద్యాప్రదస్యేతిభావః - తత్రపరంపరయా బ్రహ్మవిదోప్యుప యోగివిద్యాంతరోపదేష్టారోపి గురవ ఏవ తేభ్యోపి తత్త్వత్రయప్రకాశక శాస్త్రప్రవక్తారః - గుణానుభవాదిహేతు ప్రబంధవ్యాఖ్యాతారశ్చ శ్రేష్ఠా గురవః తతోపి ముక్త్యుపాయోపదేశినో హితతమప్రవర్తకతయాశ్రేష్ఠతమాగురవః తత్రాప్యకించనాస్మదాదిరక్షణాయ దయయాప్రవృత్తాః ప్రపదనశాస్త్రోపదేశపూర్వకంబ్రహ్మణి శ్రీనివాసే స్వస్వాత్మరక్షాభరంచకారయిత్వా మోక్షేప్రాప్తభావ్యమాశ్రితవంతోగురుచరణాఏవోద్దేశ్యతమాఇతిసర్వైరపితద్విషయే కృతజ్ఞైఃసా

తవ్యమితితాత్పర్యం॥౧౭౦॥

నకేవలముపకారస్మృత్యా వర్తితవ్య మాచార్యవిష యేకింతు ప్రాప్యంప్రాపకంచ తస్యచరణద్వయ మితి స్థాత వ్యంనిర్భరత మేత్యత్రశ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధిందోతయన్నాహ–

శిష్య—ఆచార్యవత్తయా మోక్షమామనంతిస్మరంతిచ।
ఇహాముత్రచతత్పాదౌశరణందేశికావిదుః॥౧౭౧

ఇతి – ఆచార్యవాన్పురుషోవేదేతి విద్యాద్వారా మో క్షప్రదత్వా దాచార్యస్యాచార్య వత్తయా మోక్ష మామనం త్యామ్నా యాధ్యాయినఇత్యర్థః–

స్మరంతిచ ఆచార్యవత్తయాముక్తౌతస్మాదాచార్యవా న్భవేత్ – గురురేవపరాయణం – గురురేవపరాగతిరిత్యాది స్మృతీరుదాహరంతి స్మర్తారఇత్యర్థః – తస్మాదిహాము త్రచ తత్పాదౌ ఆచార్యపాదౌ శరణమితి దేశికా యామునా దయః విదుః–అత్రపరత్రచాపినిత్యం యదీయచరణౌ శరణంమ దీయమిత్యభిదధుః – తస్మాదాచార్యచరణావేవ శరణమితిస ర్వదాస్య స్తథ్యైస్సుఖేనవర్తితవ్యమితిభావః॥౧౭౧॥

ఇతిశ్రీమదాత్రేయవరదాచార్య చరణాంబుజచంచరీకస్య తత్సుతశ్రీనివాసాచార్యకరుణైక జీవితస్యవరదకవేః కృతౌకా రికాదర్పణే సంప్రదాయప్రక్రియాభాగస్తురీయః.*......*

బాలస్యమేగ్రజోభ్రాతాపితామహఇవాపరః। సారజ్ఞస్సు న్దరాచార్యస్సంప్రదాయానుపాదిశత్ ॥ కఇహ నిగమ చూడా చార్యసూక్తానిగూఢంకరబదరకృతీస్యాన్మాంవినాసాహసిక్యా త్ । నిధిమివజననాంధో నిర్భయోవాతథాపి ప్రతిభువ ఇవయ స్మై దేశికాదర్శయంతు॥.............................*

కారికాదర్పణంసమాప్తం.

No. 11433

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

అత్యావశ్యక గ్రంథాః.

శ్రీమద్భాగవతదివ్య దుగ్ధామ్బుధిః- అస్మిన్ గ్రన్థేదుగ్ధామ్బుధౌ దివ్య రత్నానీవ శ్రీభాగవత రత్న స్థానీయ సారతమ శ్లోకాస్సంగృహీతాః	0	12	0
శ్రీపాద్మోత్తరఖణ్డః-సత్తోత్తమైరవశ్యం ద్రష్టవ్యః	0	12	0
శ్రీభాష్యార్థ సంగ్రహమ్	1	4	0
శ్రీవిష్ణోర్దేవ్యాదీనాంచ నామప్రదర్శన పూర్వకం ద్రమిడభాషయా విస్తృతః దివ్యస్థలాదర్శ గ్రన్థః	0	6	0
ఉపాకర్మ సంధ్యావందన భగవదారాధన స్తోత్రపాఠాద్యనేకోపయుక్త విషయః లఘ్వాహ్నిక ప్రయోగః	0	3	0
శ్రీవైష్ణవ శ్రాద్ధప్రయోగః పార్వణ, సంకల్ప దర్శాది తర్పణవిధి సహితః	0	6	0
శ్రీపాంచరాత్ర ఆలయ లఘు నిత్యారాధన క్రమః	0	3	0
ప్రపన్న ధర్మసారసముచ్చయాఖ్యం ఆహ్నికరత్నం అవశ్యం ద్రష్టవ్యం	3	0	0
దశనిర్ణయః కర్ణాటక భాషానువాదః	0	2	6
పూర్వ ప్రయోగానుక్రమణికా	0	12	0

ఏవమేవ సంప్రదాయగ్రంథాస్సర్వేఽపి లభ్యంతే - తేషాం ప్రాపణభృతిః పృథగ్దేయా. అస్మిన్నికటే ఉపలభ్యమాన గ్రంథానాం సూచీపత్రస్స్వాపేక్షుకాణాం ప్రత్యేకం ప్రేష్యతే.

తూప్పుల్ వెంకటాచార్యాః అండ్ సన్స్,
తులసీవనం, బెంగళూరు సిటి.

409-33 Sree Vijaya Lakshmi Vilas Press, Ulsoorpet, Bangalore City.